

III. OBRAZLOŽITEV ČLENOV

K 1. členu (vsebina zakona):

Z uvodnim členom se določata vsebina in namen zakona.

Zakon celostno ureja varovanje kulturne dediščine Republike Slovenije – ki jo za potrebe zakona opredeljuje kot »*dediščino*« – z namenom zagotoviti njeno celostno ohranjanje. V zakonu se s tem namenom med drugim določajo vloga države, občin in drugih oseb javnega in zasebnega prava – torej vseh – pri varovanju dediščine ter njihove pravice in obveznosti v zvezi z dediščino. Zakon kot tak predstavlja sistemski zakon na področju varovanja dediščine, ki v razmerju do področnih zakonov za vprašanja, ki zadevajo oziroma vplivajo na dediščino, deluje kot *lex specialis* in torej terja ustrezno prilagoditev postopanja.

Z zakonom se v slovenski pravni red prenašajo tudi vsi relevantni pravni akti Evropske unije (v nadaljnjem besedilu: EU), ki se nanašajo na varovanje dediščine. Zakon tako prenaša Direktivo Evropskega parlamenta in Sveta 2005/36/ES z dne 7. septembra 2005 o priznavanju poklicnih kvalifikacij, zadnjič spremenjeno z Delegirano direktivo Komisije (EU) 2024/782 z dne 4. marca 2024 (v nadaljnjem besedilu: Direktiva 2005/36/ES)¹ v delu, ki se nanaša na varovanje dediščine. To pomeni, da se v Sloveniji lahko priznavajo poklicne kvalifikacije na področju varovanja dediščine, ki so bile pridobljene v drugih državah članicah EU, kar omogoča lažje gibanje strokovnjakov na področju varovanja dediščine in torej krepi slovenski strokovni prostor na tem področju. Za potrebe izvrševanja Uredbe Sveta (ES) št. 116/2009 z dne 18. decembra 2008 o izvozu predmetov kulturne dediščine (Kodificirana različica) (v nadaljnjem besedilu: Uredba Sveta 116/2009)² in Uredbe (EU) 2019/880 Evropskega parlamenta in sveta z dne 17. aprila 2019 o vnosu in uvozu predmetov kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: Uredba 2019/880)³ zakon nadalje določa tudi omejitve, pristojni organ in kazni za kršitve v zvezi z izvozom oziroma vnosom in uvozom predmetov kulturne dediščine ter nekatere druge izvedbene podrobnosti.

Direktiva 2005/36/ES in Uredba Sveta 116/2009 sta bili v slovenski pravni red ustrezno preneseni že z Zakon o varstvu kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: ZVKD-1),⁴ zato zakon ureditve v tem delu ne spreminja. Uredba 2019/880 je bila po drugi strani do sedaj v slovenski pravni red prenesena le s podzakonskim aktom, in sicer Uredbo o izvajanju Uredbe (EU) 2019/880 o vnosu in uvozu predmetov kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: Uredba o vnosu in uvozu)⁵, kar pomeni, da zakon na novo ureja to področje. S tem se zagotavlja enotnost ureditve ter večja pravna varnost in predvidljivost na področju vnosa in uvoza predmetov kulturne dediščine.

Zakon nadalje vzpostavlja tudi varovanje kulturne dediščine drugih držav, ki se začasno nahaja na ozemlju Republike Slovenije. To je pomembno predvsem zaradi tega, ker vseh premičnin, katerih varstvo je v skladu z mednarodnim pravom in pravom Evropske unije dolžna zagotavljati Republika Slovenija, ni mogoče opredeliti kot dediščine v smislu 2. člena, saj te premičnine nimajo nujno hkrati tudi posebnega pomena za prebivalke in prebivalce Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: prebivalci) ali za pripadnice ali pripadnike narodnih in manjšinskih etničnih skupnosti. Ureditev krepi mednarodno zaupanje pri začasnem posojanju in gostovanju tuje kulturne dediščine v Republiki Sloveniji ter preprečuje »*pravne vakume*«, ko določena premičnina kot kulturna dediščina sicer uživa varstvo po mednarodnem pravu ali pravu tuje države, ni pa (in tudi ne more biti) opredeljena kot dediščina v skladu z zakonom.

¹ UL L št. 255 z dne 30. 9. 2005, str. 22.

² UL L št. 39 z dne 10. 2. 2009, str. 1.

³ UL L št. 151 z dne 7. 6. 2019, str. 1.

⁴ Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 – ZUNPEOVE.

⁵ Uradni list RS, št. 43/25.

Zakon torej v celoti nadomešča veljavni ZVKD-1 in ga v nekaterih delih pomembno nadgrajuje. Prenehanje veljavnosti ZVKD-1 je določeno v prehodnih in končnih določbah.

K 2. členu (dediščina):

V členu je vsebinsko opredeljen pojem dediščina kot osrednji pojem zakona.

Zakon dediščino opredeljuje kot dobrine, podedovane iz preteklosti, ki imajo za prebivalce ali za pripadnike narodnih in manjšinskih etničnih skupnosti poseben kulturni, zgodovinski, umetniški, znanstveni, estetski, etnološki, antropološki ali družbeni pomen (*objektivni element dediščine – lastnost dobrine*) in ki jih te osebe prepoznajo kot odraz svojih nenehno razvijajočih se vrednot, prepričanj, znanj in tradicij (*subjektivni element dediščine – prepoznavanje s strani skupnosti*). Dediščina vključuje tudi vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega delovanja ljudi in prostora skozi čas, saj imajo ti vidiki pomemben samostojni pomen. Zakon tako poudarja skupnostni vidik dediščine kot dobrin celotne skupnosti in njeno nenehno razvijanje in odražanje v času in prostoru. Dediščina torej ni le statična stvar iz preteklosti, ampak je dinamičen koncept, ki se s časom in interakcijami spreminja in razvija.

Nova opredelitev dediščine poskuša v večji meri slediti mednarodni opredelitvi kulturne dediščine v Okvirni konvenciji Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo (v nadaljnjem besedilu: FARO konvencija)⁶ in opušča zastarelo ne vključujočo delitev prebivalcev na »Slovenke in Slovence ter druge«, ki jo pozna ZVKD-1. V skladu z ustavnim načelom posebnega varstva madžarske in italijanske narodne manjšine ter romske skupnosti zakon kot dediščino izrecno opredeljuje tudi tiste dobrine, ki imajo poseben pomen za njihove pripadnice in pripadnike, saj bi sicer lahko določen del kulturne dediščine pripadnic in pripadnikov teh ali drugih narodnih in manjšinskih etničnih skupnosti v Republiki Sloveniji ostal brez ustreznega zakonskega varstva. S tem se krepí načelo vključevanja in enaka obravnava vseh prebivalcev ter preperečuje, da bi se na zakonski ravni prevladal večinski pogled.

Zakon v skladu z razvojem digitalnih vsebin uvaja tudi pojem digitalne dediščine. Dediščina so tako lahko tudi večvrstni viri ali informacije, ustvarjene v digitalni obliki ali pretvorjene vanjo iz analognih virov, če izpolnjujejo pogoje za dediščino v skladu s tem členom. Pri tem zakon status dediščine zamejuje samo na tiste vire in informacije v digitalni obliki, ki jih ni mogoče ustrezno varovati že v okviru »klasičnih« oblik dediščine. Pojem digitalne dediščine tako ne predstavlja podvajanja varovanja analognih oziroma fizičnih enot dediščine, temveč predstavlja posebno kategorijo dediščine, kadar ta ne obstaja v drugih oblikah ali učinkuje v digitalnem okolju (npr. izvorno digitalna umetnost ali dediščina pretvorjena v digitalno obliko zaradi njene ohranitve).

Delitev dediščine v tretjem odstavku se od trenutno veljavne ureditve v ZVKD-1 v bistvenem ne razlikuje, saj zakon zgolj zamenjuje pojem materialne dediščine s pojmom snovna dediščina z namenom uskladitve tega pojma s pojmom nesnovna dediščina. Zakon torej še naprej ohranja osnovno delitev dediščine na snovno in nesnovno, snovno dediščino pa še naprej sestavljata premična in nepremična dediščina.

V členu so v četrtem odstavku določeni tudi načini »postopanja« z dediščino, ki zagotavljajo njeno varstvo oziroma evidentiranje. Skladno z zakonom se tako vsa snovna in nesnovna dediščina vpiše v register dediščine (v nadaljnjem besedilu: register), premična dediščina pa se lahko vpiše tudi v inventarno knjigo muzeja. Nadalje je mogoče nepremično dediščino določiti kot varstveno območje dediščine ali jo razglasiti za nepremični kulturni spomenik (v nadaljnjem besedilu: spomenik), premično dediščino pa je mogoče razglasiti za predmet ali zbirko posebnega pomena. Z aktom določitve oziroma razglasitve in vpisom v inventarno knjigo muzeja nastopijo tudi določene zakonske omejitve – vzpostavi se posebno varstvo dediščine.

⁶ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 5/08.

K 3. členu (varovanje dediščine in ukrepi njenega varstva):

Člen podrobno vsebinsko opredeljuje varovanje dediščine kot nov temeljni koncept zakona, ki izhaja tudi iz naslova zakona.

Varovanje dediščine obsega vsa ravnanja, ki omogočajo obstoj in obogatitev dediščine in njeno uporabo posameznikom, skupinam in skupnostim, in vse dejavnosti, ki so povezane s prenašanjem in negovanjem nesnovnih tradicij. Varovanje dediščine je torej širši pojem od pojma varstva dediščine, ki ga uporablja ZVKD-1 in ki se nanaša le na zakonsko določene pravne, upravne, organizacijske in finančne ter druge ukrepe za zagotavljanje varstva dediščine (v nadaljnjem besedilu: ukrepi varstva) in ki jih izvajajo v naprej določeni subjekti varstva.

To pomeni, da varovanje dediščine ni le pasivno ohranjanje obstoječega stanja, niti specifično ravnanje v naprej določenega kroga oseb, temveč je usmerjeno v aktivno sodelovanje vseh – predvsem pa države in občin – deležnikov pri zagotavljanju celostnega ohranjanja dediščine. Pri tem njihovo sodelovanje ni omejeno le na golo izvajanje zakonsko določenih nalog oziroma obveznosti, ampak je moč s pojmom varovanje zajeti vsakršno ravnanje oziroma aktivnost posameznika, skupine ali skupnosti, ki prispeva k celostnemu ohranjanju dediščine.

Varovanje dediščine se zagotavlja predvsem z vključevanjem:

- **subjektov varstva:** vzdrževanje, obnova, prenova, uporaba, oživljanje, upravljanje, zaščita in ohranjanjem dediščine,
- **strokovnjakov:** raziskovanje, proučevanje in interpretacija dediščine,
- **dediščinskih skupnosti:** predstavljanje dediščine ter izobraževanje o njej in
- **mladih:** prenos dediščine na prihodnje generacije.

Zaradi pomena dediščinskih skupnosti (te so opredeljene v 4. členu) zakon izrecno poudarja njihovo sodelovanje pri varovanju dediščine.

V členu so opredeljeni tudi ukrepi varstva, ki se nanašajo na varstvo dediščine kot ožji pojem oziroma kot del varovanja dediščine, in se nanaša na zakonsko določene – in torej »*regulirane*« – pravne, upravne, organizacijske, finančne in druge ukrepe. Ukrepe varstva na podlagi zakona izvajajo predvsem država in občine, lahko pa jih izvajajo tudi drugi subjekti varstva, kot so zasebni muzeji in galerije ter lastniki dediščine.

Zakon torej razlikuje med širšim pojmom varovanja dediščine in ožjim pojmom njenega varstva, ki sta opredeljena tudi v 4. členu.

K 4. členu (izrazi):

V členu so opredeljeni pojmi, ki se uporabljajo v besedilu zakona, saj je opredelitev pojmov nujni predpogoj za pravilno razumevanje in uporabo zakona.

Zakon mestoma spreminja opredelitve obstoječih izrazov v ZVKD-1, predvsem iz razloga večje jasnosti ali »*prestavitve*« določenih preobsežnih – več povednih – opredelitev izrazov v vsebinski del zakona. Dodatno zakon opredeljuje tudi nekatere nove izraze, predvsem iz razloga pravne varnosti, saj ZVKD-1 v posameznih členih uporablja pojme, ki niso opredeljeni.

Skladno s pravili nomotehnike pojmi, ki jih opredeljujejo drugi sistemski zakoni in ki imajo v zakonu isti pomen, v členu niso opredeljeni, niti se zakon izrecno ne sklicuje na opredelitve pojmov v teh zakonih, saj je to nepotrebno.

K oddelku »Javni interes in javna korist«:

Zakon v skladu z novejšim razvojem v slovenskem pravnem redu razlikuje med institutom javnega interesa in javne koristi. S tem nadgrajuje ZVKD-1, ki je za oba instituta mestoma nejasno uporabljal enoten pojem javne koristi.

Čeprav razmejitev med obema pravnima institutoma v (ustavno)sodni praksi in pravni teoriji ni povsem določna, gre v primeru javne koristi za pravni institut, ki izhaja neposredno iz Ustave Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: Ustava)⁷ in ki ga Ustava povezuje z dopustnostjo določenih posegov v ustavne pravice, kot sta razlastitev (69. člen Ustave) in retroaktivnost (155. člen Ustave). Javni interes je po drugi strani pravni institut, ki je določen v zakonih in ki ga ti vsebinsko napolnjujejo, uporablja pa ga tudi Ustavno sodišče Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: Ustavno sodišče) v okviru splošne presoje dopustnosti posega v ustavne pravice v skladu s tretjim odstavkom 15. člena Ustave.

Pri tem iz sodne prakse Ustavnega sodišča izhaja, da je javni interes predpogoj za javno korist.⁸ To pomeni, da je poseg v ustavne pravice (kot je na primer razlastitev) dopusten, če zasleduje določen javni interes, ki se odraža v interesih širše skupnosti in ne zgolj posameznika. Javni interes na določenem področju je torej – kot splošen širši institut – predpogoj za podanost javne koristi, ki se v upravnem postopku ugotavlja v zvezi z dopustnostjo konkretnega posega v ustavne pravice. Na zakonski ravni je treba zato najprej določiti javni interes, ki ga je mogoče nato v obliki javne koristi – abstraktne in konkretne – tudi zavarovati.

Skladno z navedenim teoretskim izhodiščem je razmejitev v zakonu sistematično urejena tako, da je v 5. členu opredeljen javni interes, v 6. členu pa je določeno, kdaj in na katerih zvrsteh dediščine se v javno korist lahko poseže v lastninsko ali drugo stvarno pravico ter s tem vzpostavi materialni okvir za te omejitve.

K 5. členu (javni interes):

V členu je opredeljen javni interes na področju varovanja dediščine (v nadaljnjem besedilu: javni interes). Javni interes in temeljni namen oziroma cilj zakona je zasledovanje celostnega ohranjanja dediščine za sedanje in prihodnje generacije.

S tem zakon na abstraktni ravni določa razloge, zaradi zasledovanja katerih je dopusten poseg v ustavne pravice pravnih in fizičnih oseb, in hkrati tudi določa obveznosti organov države in občin, ki morajo pri svojem delovanju zasledovati in varovati javni interes.

Z zakonom se tudi vsebinsko opredeljujejo načini najbolj tipični načini uresničevanja javnega interesa, in sicer so ti načini:

- identificiranje, dokumentiranje, proučevanje, raziskovanje in interpretiranje dediščine,
- ohranjanje in varovanje dediščine ter preprečevanje škodljivih vplivov nanjo,
- omogočanje dostopa do dediščine in do informacij o njej,
- predstavljanje dediščine javnosti in razvijanje zavesti o vrednotah, povezanih z dediščino,
- vključevanje vedenja o dediščini v vzgojo, izobraževanje in usposabljanje,
- spodbujanje potenciala dediščine za trajnostni razvoj,
- spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih pomenov in

⁷ Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99, 75/16 – UZ70a in 92/21 – UZ62a.

⁸ Iz odločbe Ustavnega sodišča št. U-I-9/92 z dne 3. 2. 1994 tako izhaja: »Razlastitev je skladno z 69. členom Ustave dopustna le: (i) proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini; (ii) pod pogoji, ki jih določa zakon; (iii) če to zahteva javna korist. Pri razlastitvi gre za tipičen poseg države v zasebno sfero zaradi javnega interesa.«

- vključevanje javnosti in skupnosti v varovanje dediščine.

Z namenom karseda jasno opredeliti minimalne obveznosti države in občin na področju varovanja dediščine zakon v tretjem odstavku določa, da uresničujejo država in občine javni interes z opravljanjem javne službe varstva dediščine (v nadaljnjem besedilu: javna služba varstva) in z izvajanjem in podpiranjem ukrepov varstva. Pri tem pa so dolžne sodelovati z lastniki dediščine, dediščinskimi skupnostmi, nevladnimi organizacijami, strokovnjaki in drugimi pravnimi in fizičnimi osebami. S poimensko vključitvijo dediščinskih skupnosti, nevladnih organizacij in civilne družbe zakon poudarja vključujoč pristop in odgovornost vseh deležnikov za varovanje dediščine.

K 6. členu (javna korist):

Členu določa, da se lahko za uresničitev javnega interesa in ob upoštevanju načel zakona (npr. previdnostnega načela) lastninska ali druga pravica na dediščini odvzame ali omeji v javno korist. To pomeni, da ima javni interes v točno in vnaprej določenih primerih prednost pred s pravnim redom že zavarovanimi zasebnimi interesi.

Ob upoštevanju načela pravne države (2. člen Ustave) in ustavnih zahtev varstva pravice do zasebne lastnine (33. člena Ustave) zakon v drugem odstavku taksativno našteva primere dediščine, ki so predmet javne koristi za varovanje dediščine in na katerih je mogoče omejiti lastninsko ali drugo pravico. Predmet javne koristi za varovanje dediščine so tako samo spomeniki, varstvena območja dediščine, nacionalno bogastvo, nesnovna dediščina, vpisana v register, in arheološke ostaline kot »najpomembnejši« primeri dediščine. S taksativnim naštevanjem primerov dediščine se zagotavlja pravna varnost (2. člen Ustave) lastnikov dediščine, saj zakon omejuje najhujše posege v lastninsko pravico le na izrecno navedene kategorije.

Zakon v skladu z zahtevami Ustavnega sodišča predpisuje tudi, kdaj je podana t. i. abstraktna javna korist za omejitev lastninske ali druge pravice na dediščini. Ta je podana le, če je omejitev lastninske ali druge pravice na dediščini nujno potrebna zaradi zagotovitve varovanja dediščine. Bodisi zato, ker je do »kršitve« varovanja dediščine že prišlo ali ker obstaja utemeljena verjetnost, da bo do tega prišlo v prihodnosti. Kot poudarja Ustavno sodišče je namreč predhodna ugotovitev oziroma obstoj abstraktna javne koristi predpostavka za začetek upravnega postopka za omejitev pravice. V tem konkretnem postopku pa mora nato pristojni organ ugotoviti, ali je izpolnjena tudi t. i. konkretna javna korist za omejitev lastninske ali druge pravice na konkretni stvari (dediščini) in nato v skladu z njo določiti natančen obseg omejitve pravice. Konkretni postopek ugotavljanja javne koristi je podrobneje urejen v drugih določbah zakona.

Ureditev glede na določbe ZVKD-1 v bistvenem ostaja enaka, vendar podrobneje ureja različne vidike javne koristi.

K 7. členu (Strategija varovanja kulturne dediščine):

Člen opredeljuje Strategijo varovanja kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: strategija), določa njene cilje, način njenega sprejemanja in njeno »vlogo« v okviru varovanja dediščine. Strategija predstavlja podlago za pripravo dokumentov razvojnega načrtovanja in določanja politik na področju kulture, urejanja prostora, varstva okolja in narave, zaščite in reševanja v izrednih razmerah, graditve, stanovanjskega in komunalnega gospodarstva, turizma, kmetijstva in gozdarstva, raziskovanja ter informacijske družbe, vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja ter drugih vsebinsko povezanih področjih.

Strategijo – tako kot druge strategije – sprejme Vlada Republike Slovenije (v nadaljnjem besedilu: vlada) na predlog ministrice oziroma ministra, pristojnega za dediščino (v nadaljnjem besedilu: minister). Predvideno je, da je strategija lahko del nacionalnega programa za kulturo (v nadaljnjem besedilu: NPK)

ali samostojen razvojni dokument vlade, kar zagotavlja večjo fleksibilnost pri njenem sprejemanju in spreminjanju. Če je samostojen dokument, se zaradi zagotavljanja stabilnosti oziroma kontinuitete na področju določa, da se strategija sprejema za obdobje najmanj petih let in da vsebuje tudi dolgoročne usmeritve. Zakon ne določa podrobnejših kriterijev, kdaj vlada sprejme strategijo kot del NKP in kdaj kot samostojni dokument vlade, saj gre za politično-strokovno odločitev vlade, ki mora imeti ravno zaradi tega pri sprejemanju politik določeno polje proste presoje.

Ureditev strategije ne odstopa bistveno od ureditve v 73. členu ZVKD-1, zaradi zasledovanja najvišje možne stopnje varovanja dediščine pa se dodaja možnost sprejetja ločene strategije varovanja dediščine za posamezno zvrst dediščine, če minister oceni, da je to zaradi posebnosti njenega varovanja smotno. Takšna ločena strategija mora biti skladna s strategijo in je namenjena predvsem podrobnejšemu urejanju določene zvrsti dediščine.

K 8. členu (javna služba varstva):

V členu je na splošno opredeljena javno službo varstva kot najpomembnejši pravni institut oziroma instrument države in občin za zagotavljanje varovanja dediščine. Javna služba varstva zajema varstvo arheoloških ostalin ter nepremične, premične in nesnovne dediščine. S členom se določajo tudi organi oziroma osebe, ki opravljajo javno službo varstva.

Pri tem zakon ne širi kroga izvajalcev javne službe, temveč ureja področje na bolj enostaven in pregleden način.

Natančen obseg izvajanja javne službe se določi v sklepu ali pogodbi o financiranju javne službe varstva, kot je podrobneje določeno v okviru posameznih institutov znotraj zakona. Glede podrobnejše ureditve določitve obsega izvajanja javne službe varstva zakon v skladu s pravili nomotehnike napotuje na določbe sistemskega zakona na tem področju, in sicer na zakon, ki ureja uresničevanje javnega interesa za kulturo – torej vsakokrat veljavni Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (v nadaljnjem besedilu: ZUJIK).⁹

Ureditev javne službe varstva ne odstopa bistveno od ureditve v 81. členu ZVKD-1, z izjemo področja premične dediščine in muzejev, ki ga zakon ureja z vzpostavitvijo mreže slovenskih muzejev.

K 9. členu (nadzor nad izvajanjem javne službe varstva):

Člen ureja nadzor nad izvajanjem javne službe varstva, ki ga skladno s prvim odstavkom izvaja ministrstvo, in predvideva sankcije v primeru kršitev.

Kadar ministrstvo ugotovi, da izvajalec javne službe varstva ne opravlja obveznosti javne službe v skladu s predpisi ali odločitvijo ministrstva, lahko izvajalcu naloži odpravo pomanjkljivosti ali nepravilnosti in določi rok za izvedbo teh dejanj. Če izvajalec javne službe varstva v roku ne odpravi pomanjkljivosti oziroma nepravilnosti, so posledice takšnega ravnanja odvisne od tega, kdo je ustanovitelj izvajalca. V primeru, da je ustanovitelj izvajalca javne službe varstva država ali občina, je posledica lahko razrešitev poslovnega organa ali organa upravljanja s strani ustanovitelj. Zakon torej pristojnosti za razrešitev pristojnega organa ali organa upravljanja izvajalca javne službe varstva na lokalni ravni ne podeljuje ministru, temveč zgolj vzpostavlja zakonsko podlago za njegovo razrešitev s strani pristojnega organa občine. Ureditev samega postopka razrešitve pa je v obeh primerih prepuščena sistemskemu zakonu, ki ureja zavode – torej vsakokrat veljavnem Zakonu o zavodih (v nadaljnjem besedilu: ZZ).¹⁰ V primeru, da je ustanovitelj izvajalca javne službe varstva oseba zasebnega

⁹ Uradni list RS, št. 77/07 – uradno prečiščeno besedilo, 56/08, 4/10, 20/11, 111/13, 68/16, 61/17, 21/18 – ZNOrg, 3/22 – ZDeb, 105/22 – ZZNŠPP in 8/25.

¹⁰ Uradni list RS, št. 12/91, 8/96, 36/00 – ZPDZC in 127/06 – ZJZP.

prava, lahko ministrstvo po drugi strani izvajalcu odvzame pooblastilo za izvajanje državne javne službe muzejev. Za kršitve obveznosti iz naslova javne službe varstva so nadalje v kazenskih določbah zakona predvidene tudi prekrškovne sankcije za izvajalca javne službe varstva in njegovo odgovorno osebo, tako v primeru osebe javnega kot zasebnega prava.

V členu je nadalje določena tudi pristojnost ministrstva kot hierarhično višjega organa v zvezi z razreševanjem vprašanj o obsegu javne službe varstva in kompetenčnih sporov med različnimi izvajalci te javne službe.

Ureditev javne službe varstva ne odstopa bistveno od ureditve v 82. členu ZVKD-1, pri čemer je člen ubeseden bolj jasno in dopolnjen z izrecno določitvijo možnih ukrepov ter njihovega stopnjevanja v primeru kršitev.

K oddelku »Načela«:

Zakon v primerjavi z ZVKD-1 bistveno večjo pozornost namenja načelom varovanja dediščine (v nadaljnjem besedilu: načelo) in jih celovito ureja na enem mestu – v svojem oddelku. Pri tem zakon v oddelek prenaša obstoječa načela, ki jih je moč razbrati v 4. in 5. členu ZVKD-1, z namenom modernizacije in višje stopnje varovanja dediščine pa vključuje tudi nekatera nova načela, ki sledijo mednarodnim usmeritvam in politikam na področju varovanja dediščine in širše ter ki so kot taka odraz problematik, s katerimi se sooča sodobna družba, in načinov odziva nanje.

Posodobitev in vpeljava novih načel v zakonsko besedilo je pomembna, saj načela služijo kot razlagalno vodilo oziroma pomoč pri interpretaciji drugih splošnih in abstraktnih določb zakona, sploh v primerih, kadar je mogočih več »zakonsko pravilnih« pravnih interpretacij. Načela sicer primarno zavezujejo državne in občinske organe pri izvajanju njihovih nalog v skladu z zakonom in odločanju v upravnih postopkih, vendar tudi pravnim in fizičnim osebam nalagajo določene obveznosti in pravice – bodisi skozi razlago drugih določb zakona, bodisi neposredno – pri »interakcijah« z dediščino in arheološkimi ostalinami. To se v besedilu odraža v izrecnih zakonskih dolžnostih (npr. dolžnost zadržanosti pri posegih v 13. členu in dolžnost obveščanja pristojne organizacije v 14. členu) ter v pravicah (npr. pravica vsakogar do dostopa do dediščine v 16. členu).

Številna načela predstavljajo novost v slovenskem pravnem redu in kot taka prispevajo k njegovemu razvoju v skladu z gospodarskimi, socialnimi in okoljskimi spremembami ter trajnimi strukturnimi spremembami v družbi. Posebej je poudarjena tudi podnebna dimenzija varovanja dediščine, ki je podrobneje urejena v drugih določbah zakona.

K 10. členu (načelo skupne odgovornosti):

Načelo skupne odgovornosti izhaja iz spoznanja, da je dediščina del globalnega bogastva in da prispeva k skupni identiteti človeštva ter je kot taka skupno dobro preteklih, sedanjih in prihodnjih generacij, njeno uničenje ali poškodovanje pa vpliva na posameznike, širše skupnosti in družbo kot celoto.

Člen poudarja, da je varovanje dediščine skupna odgovornost vseh deležnikov na področju varovanja dediščine. To so država, občine, lastniki dediščine, dediščinske skupnosti, nevladne organizacije, civilna družba, strokovnjaki in vsi drugi. Besedilo člena tako nabora deležnikov ne določa taksativno, temveč obveznost skupne odgovornosti razširja na vse pravne in fizične osebe, s čimer utemeljuje (naj)širšo odgovornost za preprečevanje uničenja ali poškodovanja dediščine.

Načelo skupne odgovornosti omogoča razlago določb zakona – predvsem obveznosti – skozi razumevanje dediščine kot povezovalnega elementa celotne družbe.

Zakonska ureditev v primerjavi z ZVKD-1 na novo uvaja načelo skupne odgovornosti.

K 11. členu (načelo medsebojnega spoštovanja):

Načelo medsebojnega spoštovanja poudarja pomen spoštovanja raznolikosti kultur ter skupnosti, ki dediščino prepoznavajo kot vrednoto, saj dediščine ni dopustno deliti na »več in manj vredno« ali dediščino določenih kultur, skupin in posameznikov izključevati iz varovanja. Dediščina služi tudi kot temelj za razumevanje človeške zgodovine in dosežkov, ki so bili ustvarjeni s sodelovanjem številnih generacij, zato je varovanje dediščine in spoštovanje njene »različnosti« ključno za razvijanje strpne in vključujoče družbe. Navedeno pa prispeva k visoki kakovosti življenja, dobremu počutju in občutku za skupnost.

Razlaga določb zakona mora v skladu s tem načelom vselej temeljiti na priznavanju in spoštovanju različnih kulturnih izrazov ter na zavezanosti k varstvu dediščine različnih kultur, skupin in posameznikov, ne glede na njihove osebne okoliščine. Spodbujanje strpnosti in vključenosti z vsemi ravnanji in dejanji je torej ključni element varovanja dediščine, predvsem državni in občinski organi pa se morajo izogibati vsakršnemu »ravnanju« z dediščino, ki bi lahko privedlo do kakršnekoli oblike nestrpnosti.

Zakonska ureditev, glede na ureditev po ZVKD-1 ureja načelo medsebojnega spoštovanja kot samostojno načelo.

K 12. členu (načelo odpornosti in trajnostnega razvoja):

Načelo odpornosti poudarja, da se z varovanjem dediščine zagotavlja tudi odpornost dediščine na različne šoke in spremembe v družbi, kot so gospodarske krize, socialne neenakosti in podnebne in okoljske spremembe. Načelo odseva potrebo po zagotavljanju varovanja dediščine pred spremembami in izzivi, s katerimi se v zadnjem času sooča sodobni svet in ki predstavljajo neposredno nevarnost za ohranitev dediščine za prihodnje generacije. Zakon v drugih določbah posebej vzpostavlja konkretne ukrepe varstva dediščine v izrednih razmerah (npr. naravne ali druge nesreče in oboroženi spopadi) ter ukrepe za krepitev odpornosti dediščine na podnebne spremembe.

Načelo trajnosti poudarja, da je dediščina pomemben del trajnostne rabe prostora in upravljanja naravnih virov, saj so bili ljudje včasih bistveno bolj vpeti v naravo oziroma so živeli sonaravno. Kot taka lahko dediščina – in njena ponovna uporaba – pomembno prispeva k tem ciljem ter obvladovanju podnebnih sprememb. Hkrati mora varovanje dediščine ob upoštevanju gospodarske, socialne in ekološke funkcije dediščine temeljiti tudi na zavedanju, da varovanje dediščine ne sme za vsako ceno ogroziti razvoja družbe ter predvsem novih načinov trajnostne rabe prostora in upravljanja naravnih virov.

Razlaga določb zakona mora zato temeljiti na zavedanju, da je treba pri odločanju o ukrepih varstva po eni strani krepiti odpornost dediščine in po drugi strani upoštevati tako sedanost kot tudi prihodnost družbe in okolja. Zgolj na ta način je mogoče zagotoviti ohranitev dediščine in prihodnje trajnostno upravljanje naravnih virov in rabo prostora ter prispevati k obvladovanju podnebnih sprememb. S tem člen določa vsebinsko podlago za vključevanje načela odpornosti in trajnosti v prostorsko in sektorsko načrtovanje.

Zakonska ureditev v primerjavi z ZVKD-1 to načelo ureja kot samostojno pravno načelo.

K 13. členu (previdnostno načelo):

Previdnostno načelo poudarja, da je dediščina dragocena, posegi vanjo pa so pogosto nepovratni. Zaradi tega je z dediščino treba ravnati previdno in z zavedanjem, da ne gre za nekaj, kar je lahko obnovljivo. Previdnostno načelo se je sicer sprva razvilo kot mednarodnopravni institut okoljskega prava,

vendar je mogoče v zadnjem času zaslediti težnjo po širitvi tega instituta na druga področja, kjer so spremembe nepovratne. Tem trendom z uzakonitvijo previdnostnega načela na področju varovanja dediščine sledi zakon.

Načelo določa, da se je vsakdo dolžan vzdržati posegov v dediščino (v nadaljnjem besedilu: poseg) in dejanj, ki predstavljajo nevarnost za poškodovanje ali uničenje dediščine oziroma nezakonito razpolaganje z dediščino, arheološkimi ostalinami ali stvarmi, za katere je mogoče domnevati, da imajo lastnosti dediščine. Deležniki pa imajo nadalje tudi obveznost, sprejemanja ukrepov za obvladovanje tveganja za varstvo dediščine, kadar je mogoče na podlagi razpoložljivih informacij utemeljeno domnevati, da grozi nevarnost za poškodovanje, uničenje ali nedovoljeno odtujitev dediščine, arheoloških ostalin ali stvari, za katero je mogoče domnevati, da imajo lastnost dediščine.

Previdnostno načelo omogoča razlago določb zakona skozi razumevanje, da je treba pri posegih in dejanjih vselej postopati previdno in se jih vzdržati, če obstaja verjetnost, da bo dediščina zaradi posegov ali dejanj poškodovana, ter da imajo vsi, predvsem pa državni in občinski organi, dolžnost preventivnega ravnanja.

Zakonska ureditev v primerjavi z ZVKD-1 na novo uvaja načelo previdnosti.

K 14. členu (načelo skrbnega ravnanja):

Načelo skrbnega ravnanja poudarja, da morajo lastniki, upravljavci in uporabniki dediščine z dediščino ravnati skrbno, spoštljivo in preudarno ter ob upoštevanju različnih kultur in družbenega pomena dediščine. Neločljiv del skrbnega ravnanja z dediščino predstavlja tudi dolžnost vsakogar, da pristojno organizacijo obvesti o obstoju stvari, za katero domneva, da ima lastnosti dediščine, in s takšno stvarjo ravnati kot z dediščino, dokler se ne ugotovi, da ne gre za dediščino. S tem se vzpostavlja varstvo (potencialne) dediščine še preden je ta spoznana za dediščino ter omogoča seznanitev pristojnih organizacij z njenim obstojem in posledično uvedbo postopkov varstva, saj je zgolj tako mogoče zagotoviti varovanje dediščine v polni meri.

Načelo omogoča razlago določb zakona skozi zavedanje, da je vsakdo dolžan odgovorno pristopiti k varovanju dediščine in da morajo biti njegova – aktivna in pasivna – ravnanja v zvezi z dediščino in stvarmi, za katere je mogoče domnevati, da so dediščina, ne glede na lastništvo, vselej skladna z zakonom. Pri tem se posebej poudarja tudi sodelovanje z javno službo varstva in spoštovanje navodil pristojnih organov.

Zakonska ureditev v primerjavi z ZVKD-1 na novo uvaja načelo skrbnega ravnanja.

K 15. členu (načelo omejitve pravic):

Načelo omejitve pravic poudarja, da se pravice na dediščini lahko omejijo le v javno korist, kadar je to potrebno za varovanje dediščine, ali s pravicami drugih. Te pravice je dopustno omejiti le v najmanjšem možnem obsegu, ki je potreben za uresničevanje javnega interesa. Zato morajo tudi država, občine in drugi subjekti varstva med več različnimi ukrepi izbrati tiste, ki so najmanj omejujoči za lastnike oziroma neposredne posestnike dediščine.

Razlaga določb zakona mora v skladu s tem načelom vselej temeljiti na načelu sorazmernosti, ki državne in občinske organe ter druge subjekte varstva sicer zavezuje že na podlagi načela pravne države (2. člen Ustave).

Ureditev načela omejitve pravic ne odstopa od ureditve v 5. členu ZVKD-1, pri čemer pa zakon načelo jasneje poveže z določbami o javni koristi.

K 16. členu (načelo dostopnosti):

Načelo dostopnosti poudarja, da ima vsakdo pravico do dostopa do dediščine in uživanja v njenih vrednotah. Pri tem se dostop do dediščine zagotavlja zlasti z:

- zagotavljanjem enakovrednega dostopa do dediščine vsem, ne glede na invalidnost, starost, gmotno stanje ali katerokoli drugo osebno okoliščino,
- državno in lokalno javno službo varstva,
- dostopom do digitalnih vsebin o dediščini,
- izobraževanjem in programi usposabljanja na področju varovanja dediščine in
- javno dostopnostjo informacij v zvezi z dediščino in zbirk podatkov iz drugega odstavka 153. člena tega zakona.

Subjekti varstva imajo nadalje obveznost prizadevanja zagotavljanja enakovrednih možnosti dostopa do dediščine vsem z izvajanjem aktivnih ukrepov varstva. Zakon pri tem ne določa konkretnih obveznosti oziroma ukrepov subjektom varstva, temveč jim le nalaga, da si morajo vseskozi z izbiro razumnih ukrepov prizadevati, da zagotovijo enakovredne možnosti dostopa za vse osebe (institut razumne prilagoditve).

Načelo dostopnosti omogoča razlago določb zakona skozi prizmo zagotavljanja dostopa do dediščine vsem. V okviru varovanja dediščine si je treba zato vselej prizadevati, da je dostop do dediščine zagotovljen najširšemu krogu ljudi, predvsem državo, občine in druge izvajalce javne službe pa so zavezane tudi k aktivnemu delovanju z namenom zagotavljanja enakih možnosti za dostop do dediščine vsem. To vključuje tudi ukrepe za digitalno dostopnost vsebin ter prilagoditev za osebe z različnimi oviranostmi.

Ureditev načela dostopnosti se v bistvenem ne razlikuje od ureditve po ZVKD-1, zakon ureditev le združi v en člen in podrobneje opredeljuje nekatere vidike tega načela.

K 17. členu (načelo transparentnosti):

Načelo transparentnosti poudarja pomen transparentnosti v postopkih varstva dediščine. Postopki morajo biti zato dostopni, pregledni in razumljivi, država, občine in drugi subjekti varstva pa morajo omogočiti sodelovanje kar najširšega kroga deležnikov. To so predvsem lastniki dediščine, dediščinske skupnosti, nevladne organizacije, strokovnjaki in drugi.

Razlaga – predvsem postopkovnih – določb zakona mora zato temeljiti na zavedanju, da morajo državni in občinski organi ter drugi subjekti varstva postopke varstva dediščine voditi na način, ki v največji možni meri olajšuje dostop do teh postopkov deležnikom in ki zagotavlja njihovo preglednost in razumljivost. Načelo transparentnosti tako deluje kot vodilo pri oblikovanju javnih evidenc, pripravi strokovnih podlag in vključevanju javnosti. Državne in občinske organe ter druge subjekte varstva k takemu ravnanju sicer zavezuje že drugi odstavek 39. člena in 44. člen Ustave.

Zakonska ureditev v primerjavi z ureditvijo po ZVKD-1 na novo določa načelo transparentnosti.

K 18. členu (načelo celostnega ohranjanja dediščine):

Načelo celostnega ohranjanja dediščine poudarja, da mora varovanje dediščine temeljiti na celovitem, sistematičnem, vključujočem in strokovno utemeljenem pristopu. Pri tem se celostno ohranjanje dediščine zagotavlja zlasti z izvajanjem strategije, javne službe varstva in z vključevanjem varovanja dediščine v druge strateške in razvojne politike na nacionalni in mednarodni ravni.

Razlaga določb zakona mora v skladu s tem načelom vselej temeljiti na zavedanju, da morajo biti različni ukrepi varstva med seboj usklajeni, saj je le tako mogoče zagotavljati celostni in sistematični pristop k varovanju dediščine. Načelo je zato ključno razlagalno izhodišče pri – med drugim – odločanju za in izvajanju ukrepov varstva, prostorskem načrtovanju, pripravi strokovnih podlag in pri izvajanju javne službe varstva.

Ureditev se v bistvenem ne razlikuje od ureditve po ZVKD-1. Vsebino, ki jo ureja ZVKD-1 v več členih, le prenese in uredi v enem členu.

K oddelku »Nepremična dediščina«:

Vzpostavitev posebnega varstva na nepremični dediščini vsebinsko ne odstopa bistveno od ureditve v ZVKD-1, saj ta že sedaj nastopi samo (še) z razglasitvijo nepremične dediščine za spomenik ali določitvijo varstvenega območja dediščine (v nadaljevanju: varstveno območje). Vpis nepremične dediščine v register namreč skladno s tretjim odstavkom 65. člena ZVKD-1 že do sedaj ni bil podlaga za nastop posledic za lastnika takšne dediščine (npr. ni vzpostavil obveznosti pridobitve kulturnovarstvenega soglasja). Z zakonom se tako le jasneje določa, da se (posebno) varstvo na nepremični dediščini vzpostavi še z razglasitvijo spomenika ali z določitvijo varstvenega območja, in ne že z vpisom dediščine v register.

Zakon tako uvaja spremembe predvsem v zvezi z digitalizacijo postopkov vzpostavitve posebnega varstva, in sicer določa možnost oziroma obveznost uporabe Informacijskega sistema kulturne dediščine (v nadaljnjem besedilu: Informacijski sistem) za državne in občinske organe, stranke in zainteresirano javnost ter uvaja možnost izvedbe javne obravnave s pomočjo digitalnih tehnologij (preko spleta). Zakon ob tem s številnimi instituti še vedno omogoča sodelovanje strank in zainteresirane javnosti v postopku vzpostavitve posebnega varstva osebno ali preko pošte.

Poleg tega zakon v postopkih razglasitve spomenika in določitve varstvenega območja krepi sodelovanje občine, na območju katere se dediščina nahaja.

K 19. členu (spomenik):

V členu so določeni pogoji za razglasitev nepremične dediščine za spomenik, in sicer se le-ta razglasi za spomenik, če je izpolnjen eden izmed naslednjih pogojev:

- nepremična dediščina predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti,
- nepremična dediščina je pomemben del prostora ali kulturne dediščine Republike Slovenije ali njenih skupnosti (narodnih, etičnih, verskih, dediščinskih, idr. skupnosti) ali
- nepremična dediščina predstavlja vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo in prostorom.

Pri tem se lahko nepremična dediščina razglasi za spomenik državnega pomena, če je izjemnega pomena za državo, ali za spomenik lokalnega pomena, če je posebnega pomena za občino. S tem se v skladu z zagotovljeno lokalno samoupravo (9. člen Ustave) občinam omogoča vzpostavitev posebnega varstva tudi na nepremični dediščini, ki sicer ne izpolnjuje pogoja izjemnega pomena za državo, je pa takšnega posebnega pomena za občino, da to utemeljuje posebno varstvo nepremične dediščine na občinski ravni.

Glede na pojavno raznolikost nepremičnin, ki izpolnjujejo zakonske pogoje za razglasitev za spomenik, zakon s ciljem zagotovitve ustreznega ravnotežja med zagotavljanjem čim večjega obsega varstva nepremične dediščine in varstvom pravice do zasebne lastnine (33. člen Ustave) razlikuje med posameznimi spomeniki, kadar je treba zavarovati le določeno stavbo ali drug objekt ali arheološko

najdišče, in spomeniški območji, kadar je treba zavarovati širše območje dediščine, na katerem se nahaja skupina stavb, naselje ali večje arheološko najdišče. Opredelitev posameznega spomenika in spomeniškega območja je podrobneje določena v 142. členu zakona.

Z namenom zagotavljanja celostnega varstva spomenika in preprečevanja škodljivih vplivov na spomenik iz okolice spomenika zakon določa, da se kot del spomenika štejejo tudi neposredna okolica spomenika (nepremičnine) in pritikline (premičnine), ki z njim sestavljajo prostorsko, funkcionalno ali pomensko celoto in ki so vpisane v seznam pritiklin.

Ureditev spomenika ne odstopa od ureditve v 11. členu ZVKD-1, je pa člen ubeseden bolj jasno.

K 20. členu (razglasitev spomenika):

Člen določa, da se postopek za razglasitev spomenika začne s pripravo predloga za razglasitev spomenika (v nadaljnjem besedilu: predlog za razglasitev), ki ga zavod pripravi v Informacijskem sistemu. Predlog za razglasitev pripravi zavod če sam oceni, da so izpolnjeni pogoji za razglasitev določene nepremične dediščine za spomenik, ali na pobudo, ki jo lahko na zavod naslovi vsakdo. Posameznik lahko pobudo vloži elektronsko v Informacijskem sistemu, osebno ali po pošti.

Tudi v primeru pobude lahko zavod začne postopek razglasitve spomenika samo, če oceni, da so izpolnjeni pogoji za razglasitev določene nepremične dediščine za spomenik, in torej nanjo ni vezan. V primeru zavrnitve pobude se mora zavod do nje vsebinsko opredeliti, kar je ključno za to, da se tudi pobudniki seznanijo z razlogi za zavrnitev njihove pobude. Zakon posebnega upravnega oziroma sodnega varstva zoper zavrnitev pobude s strani zavoda ne določa, saj zavod z zavrnitvijo pobude ne odloči o pravici, obveznosti ali pravni koristi pobudnika.

Zaradi zagotavljanja možnosti učinkovitega sodelovanja v postopku mora zavod v predlogu za razglasitev opredeliti tudi predvideni varstveni režim. Pri tem zakon primeroma našteva naslednje kategorije varstvenih režimov:

- zahteve glede varovanja spomenika,
- zahteve glede posegov,
- ukrepe za varstvo pred izrednimi razmerami;
- omejitve pravnega prometa,
- način upravljanja spomenika,
- zahteve glede raziskovanja, proučevanja in dokumentiranja in
- zahteve glede dostopnost spomenika za javnost, zlasti časovni okvirji.

Dodatno zakon med primeroma naštete kategorije varstvenih režimov izrecno uvršča tudi ukrepe za krepitev podnebne odpornosti dediščine, kar je ključno za zagotavljanje njenega celostnega ohranjanja v današnjem času.

V členu je podrobno urejeno tudi sodelovanje strank, občine in zainteresirane javnosti v postopku razglasitve spomenika.

Lastniku dediščine, za katero je predlagano, da se razglasi za spomenik, in občini, na območju katere se dediščina nahaja, zakon tako omogoča, da v 15 dneh podata svoje mnenje o predlagani razglasitvi. Zavod o pripravi predloga občino in lastnika obvešča po pošti, lastnika pa lahko v določenih primerih zavod obvešča tudi z javnim naznanilom. Glede na to da se s tem lastniku omejuje možnost sodelovanja v postopku razglasitve, so taksativno naštetih primeri, ko je mogoče lastnika obveščati z javnim naznanilom. Gre za primere, ko lastnik za obveščanje ni dosegljiv ali je neznanega naslova in bi torej obveščanje po pošti za zavod predstavljalo preveliko obremenitev oziroma preveč podaljšalo postopek razglasitve. Izjemoma Zavodu lastnika ali občine ni treba posebej obveščati, če se izvede javna

obravnava, saj sta v tem primeru o teku postopka tako lastnik kot občina lahko seznanjena z (javnim) razpisom javnem obravnave.

Zakon z namenom zmanjševanja obremenjevanja okolja in stroškov predvideva možnost, da se seznanitvi lastnika in občine ne prilaga spremljajoče dokumentacije v fizični obliki, temveč lahko zavod lastnika in občino napoti, da do vse dokumentacije dostopata v digitalni obliki v Informacijskem sistemu ali v fizični obliki na sedežu območne enote zavoda oziroma občine. V slednjem primeru ima lastnik ali občina možnost do kopiranja dokumentacije v skladu z določbami ZUP.

Lastnik in občina lahko mnenje vložita elektronsko v Informacijskem sistemu, lastnik pa tudi osebno ali po pošti. S tem zakon lastniku omogoča, da v postopku še vedno sodeluje brez uporabe digitalnih tehnologij, medtem ko od občine upravičeno pričakuje, da lahko posluje tudi digitalno.

Zavod se mora do mnenja opredeliti ter o tem obvestiti lastnika oziroma občino na enak način, kot je lastnik ali občina vložila mnenje.

Predvidena je tudi možnost izvedbe javne obravnave o razglasitvi spomenika, ki jo lahko zavod načeloma izvede po lastni presoji, mora pa jo izvesti, če gre za razglasitev spomeniškega območja. Zakon določa dolžnost izvedbe obvezne javne obravnave v postopku razglasitve nepremične dediščine za spomeniško območje zaradi večjega obsega razglasitve in posledično bistveno večjega vpliva na lastninsko pravico in na interese drugih oseb. Zainteresirana javnost se o izvedbi javne obravnave obvesti preko Informacijskega sistema, in sicer najmanj deset dni pred javno obravnavo, medtem ko je za lastnika in občino predvideno obveščanje po pošti ali v izjemnih primerih z javnim naznanilom. Dokumentacija je tudi zainteresirani javnosti dostopna v Informacijskem sistemu in v fizični obliki na sedežu območne enote zavoda oziroma občine. V slednjem primeru imajo posamezniki možnost kopiranja dokumentacije v skladu z določbami ZUP.

Na javni obravnavi se predstavijo razlogi za razglasitev, osnutek akta o razglasitvi in kartografska dokumentacija, vsakdo pa lahko ustno ali pisno poda svoje mnenje. Zavod se mora do teh mnenj opredeliti. Določa se, da se lahko zavod do mnenj opredeli tudi ustno na javni obravnavi, s čimer se zmanjšuje »administrativna« obremenitev zavoda. Glede na to da se o javni obravnavi piše zapisnik, tudi ni bojazni, da opredelitve zavoda ne bi bile evidentirane.

Z osmim odstavkom se ureja posebnosti postopka razglasitve spomenika lokalnega pomena, in sicer zakon določa, da ga izvede pristojni organ občine v sodelovanju z zavodom, ki tudi pripravi predlog za razglasitev, in da lahko občina uporablja lasten informacijski sistem. V preostalem delu osmi odstavek napotuje na smiselno uporabo drugih določb tega člena. To pomeni, da pri razglasitvi spomenika lokalnega pomena postopek vodi pristojni organ občine, ki pa je zavezan z določbami o obveščanju in sodelovanju javnosti.

Ureditev postopka razglasitve spomenika v temeljih ne odstopa bistveno od ureditve v 12. členu ZVKD-1. Postopek je v zakonu predvsem podrobneje urejen, prav tako pa člen predvideva možnost sodelovanja občine in digitalizacije postopka. V skladu z razvojem na drugi relevantnih področjih zakon tudi opušča obveščanje zainteresirane javnosti preko dnevnih časopisov in ga nadomešča z objavami v Informacijskem sistemu.

K 21. členu (akt o razglasitvi):

Člen ureja obliko in vsebino akta o razglasitvi spomenika (v nadaljnjem besedilu: akt o razglasitvi). Upošteva pravo-sistemske ureditve določa, da se spomenik državnega pomena razglasi z odlokom Vlade, spomenik lokalnega pomena pa z odlokom predstavnškega organa občine.

Akta o razglasitvi mora vsebovati:

- identifikacijo spomenika,
- vrednosti dediščine,
- varstveni režim,
- varovane sestavine,
- vplivno območje, če je to potrebno zaradi zagotavljanje prostorske celovitosti spomenika,
- varstveni režim v vplivnem območju,
- morebitno obveznost javne dostopnosti spomenika,
- zahteve glede upravljanja ter morebitno obveznost sprejema načrta upravljanja spomenika in
- seznam pritiklin, ki so sestavni del spomenika.

Meje spomenika in vplivnega območja je treba v aktu o razglasitvi določijo tako, da jih je mogoče grafično prikazati v katastru nepremičnin. S tem zakon zasleduje čim bolj določno opredelitev mej spomenika oziroma njegovega vplivnega območja, ki lahko v naravi potekajo tudi čez določeno zemljišče in torej niso vezane na meje zemljišča, na način, da jih je mogoče brez večjih zapletov prenesti v elektronski sistem katastra nepremičnin. Takšna kartografska določnost je ključna za zagotavljanje pravne varnosti lastnikov in pravnega prometa.

Zaradi varstva pravnega prometa in zagotavljanja javnosti se predvideva tudi obveznost zaznambe pravnega statusa spomenika in njegovega vplivnega območja v zemljiški knjigi. Pri tem se vplivno območje spomenika v zemljiški knjigi zaznamuje le, če je tako določeno z aktom o razglasitvi, saj bi bilo sicer treba določenih primerih zaznamovati veliko število nepremičnin znotraj vplivnega območja, ki nimajo statusa nepremične dediščine. Zemljiškooknjižno sodišče vpiše zaznambo v zemljiško knjigo po uradni dolžnosti skladno z zakonom, ki ureja zemljiško knjigo – torej skladno z vsakokrat veljavnim Zakonom o zemljiški knjigi (v nadaljnjem besedilu: ZZK-1).¹¹

Zakon predvideva obveznost objave akta o razglasitvi v Uradnem listu Republike Slovenije ali v uradnem glasilu občine, s čimer se zagotavlja seznanjenost javnosti, tako z razglasitvijo spomenika kot vsebino varstva.

Ureditev oblike in vsebine akta o razglasitvi ne odstopa bistveno od ureditve v 13. členu ZVKD-1, so pa določene ubeseditve prilagojene novejši terminologiji v slovenskem pravnem redu.

K 22. členu (razglasitev na podlagi dogovora):

Člen uvaja poseben institut dogovornega varstva spomenika državnega pomena. Določa namreč možnost sklenitve dogovora (oziroma sporazuma) med državo in občino o skupnem ohranjanju dediščine, ki se nahaja na obsežnejšem območju z razvojnimi izzivi in ki izpolnjuje zakonske pogoje za razglasitev za spomenik. K dogovoru lahko nadalje pristopijo tudi drugi subjekti varstva, ki imajo na območju pomembne razvojne naloge ali pristojnosti za izvajanje posameznih razvojnih politik, s čimer se krepi vključevalna narava instituta.

Sporazum obsega obveznosti in pravice podpisnikov glede varovanja dediščine, razvojnega načrtovanja, urejanja prostora in izvajanja mednarodnih pogodb, katerih podpisnica je Republike Slovenija

Na podlagi sklenjenega sporazuma vlada razglasi območje za spomenik državnega pomena za čas veljavnosti sporazuma, vendar največ za obdobje petih let. Pri tem se lahko obdobje vsakokrat podaljša za novo dogovorno obdobje, ki prav tako ne sme biti daljše od petih let. To omogoča fleksibilnost Vlade pri odločanju o načinu varovanja spomenikov državnega pomena. S podaljšanjem sporazuma morajo

¹¹ Uradni list RS, št. 58/03, 37/08 – ZST-1, 45/08, 28/09, 25/11, 14/15 – ZUUJFO, 69/17, 11/18 – ZIZ-L, 16/19 – ZNP-1 in 121/21

soglašati vsi podpisniki sporazuma, saj iz temeljnega načela civilnega prava izhaja obveznost, da se morajo s prenovitvijo oziroma novacijo pogodbene obveznosti strinjati vsi pogodbeniki. V nasprotnem primeru namreč ne bi šlo več za pogodbeno temveč oblastno urejanje medsebojnih odnosov (akt *iure imperii*).

Če podpisniki sporazuma svojih obveznosti ne izpolnjujejo, zakon določa, da mora vlada odločiti o predčasnem prenehanju statusa spomenika in posledično o prenehanju sporazuma, saj v tem primeru razglasitev dediščine za spomenik državnega pomena ne služi več svojemu namenu. S tem se preprečuje formalno vzdrževanje statusa brez dejanskih učinkov.

Ureditev instituta razglasitve na podlagi dogovora ne odstopa bistveno od ureditve v 14. členu ZVKD-1, je pa člen ubeseden bolj jasno.

K 23. členu (enotno zavarovanje):

Člen ureja možnost enotnega varovanja kulturne (*spomenikov*) in naravne (*zavarovana območja narave*) dediščine.

Zakon omogoča, da se območje, na katerem se nahajata tako dediščina, ki izpolnjuje pogoje za razglasitev za spomenik po zakonu, kot tudi naravna dediščina, ki izpolnjuje pogoje za ustanovitev širšega zavarovanega območja narave po zakonu, ki ureja ohranjanje narave, lahko z enotnim aktom istočasno zavaruje kot spomenik in kot širše zavarovano območje narave (v nadaljnjem besedilu: območje enotnega zavarovanja). S tem zakon zasleduje poenostavitev postopkov in predvsem zagotovitev učinkovitejšega varstva kulturne in naravne dediščine ter ustreznega razmerja med obema, kadar se ti na določenem območju prepletata.

Sklep o začetku postopka za enotno zavarovanje sprejme vlada na predlog ministra in ministra, pristojnega za ohranjanje narave. Pogoj za začetek postopka je, da se območji prostorsko prekrivata, varstvene in razvojne usmeritve pa so dopolnjujoče in v medsebojni povezavi učinkovitejše. V zvezi s postopkom priprave in razglasitve drugi odstavek napotuje na smiselno uporabo določb tega zakona o razglasitvi spomenika in določb o ustanovitvi območja enotnega zavarovanja po zakonu, ki ureja ohranjanje narave.

Akt o zavarovanju območja enotnega zavarovanja sprejme vlada na predlog ministra in ministrice ali ministra, pristojnega za ohranjanje narave (v nadaljnjem besedilu: minister za okolje). V aktu se določi tudi naziv območja enotnega zavarovanja, in sicer se lahko območje poimenuje kot spomenik v skladu z zakonom ali kot eno od širših zavarovanih območij v skladu z zakonom, ki ureja ohranjanje narave – na primer narodni park.

V postopku enotnega varstva spomenikov in narave je predvideno enakopravno sodelovanje obeh resornih ministrov, ministra in ministra za okolje, saj varovanje dediščine nima *a priori* prednosti pred ohranjanjem narave in obratno.

Ureditev območja enotnega zavarovanja ne odstopa od ureditve v 15. členu ZVKD-1.

K 24. členu (začasna razglasitev):

Člen ureja primere, ko je zaradi zagotovitve varstva nepremične dediščine nujno potrebna njena začasna razglasitev za spomenik državnega pomena ali za spomenik lokalnega pomena, saj ni mogoče čakati na izvedbo postopka razglasitve spomenika. Gre torej za situacije, ko obstaja nevarnost za uničenje ali okrnitev spomeniških vrednosti, ki se lahko učinkovito zaščitijo zgolj preko instituta začasne razglasitve.

Skladno z izjemno naravo instituta so določeni posebni pogoji, ki morajo biti kumulativno izpolnjeni, da se lahko dediščina začasno razglasi za spomenik državnega pomena, in sicer mora za konkretno dediščino obstajati:

- možnost utemeljenega sklepanja, da so izpolnjeni pogoji za razglasitev nepremične dediščine za spomenik, in
- nevarnost, da bo dediščina uničena ali bodo okrnjene njene vrednosti v prostoru, če ne bo začasno razglašena za spomenik.

Za razliko od postopka razglasitve spomenika je torej nepremično dediščino mogoče začasno razglasiti za spomenik že, če je mogoče utemeljeno sklepati, da ima ta vrednosti spomnila. Slednje je ključno za zagotavljanje največje stopnje varstva nepremične dediščine, saj pred izvedbo ustreznih raziskav še ni mogoče z gotovostjo ugotoviti, ali so te lastnosti podane, predhodna izvedba le-teh pa pogosto ni mogoča ali pa bi onemogočila hitro ukrepanje.

Ob izpolnjenosti teh pogojev lahko minister na predlog zavoda sprejme odlok o začasni razglasitvi.

Postopek se začne s predlogom zavoda, ki mora utemeljiti izpolnjenost pogojev iz prvega odstavka in predlagati varstveni režim v obsegu, ki omogoča najnujnejše varstvo. Hkrati mora zavod v predlogu predlagati tudi vplivno območje ter varstveni režim v njem, ki še zagotavljata prostorsko celovitost spomenika.

Ministrstvo z odlokom o začasni razglasitvi določi obseg varstvenega režima in obdobje začasne razglasitve nepremične dediščine za spomenik državnega pomena.

Ker gre za začasni institut, s katerim se močno poseže v pravice lastnika, je obdobje začasne razglasitve nepremične dediščine za spomenik državnega pomena že na zakonski ravni omejeno na največ eno leto. To obdobje lahko minister v primeru utemeljenih razlogov podaljša največ še za eno leto. Minister pa lahko z odlokom tudi razveljavi začasno razglasitev, če prenehajo razlogi zanjo pred iztekom obdobja začasne razglasitve.

V postopku sprejemanja začasne razglasitve se ne uporabljajo določbe o pripravi predloga za razglasitev, o obveščanju lastnikov v času priprave ter o javni obravnavi. Predpostavka za začasno razglasitev je namreč obstoj immanentne nevarnosti uničenja ali okrnitve spomeniških vrednosti, zaradi česar je treba zagotoviti čim hitrejšo sprejeto odloka o začasni razglasitvi. Vidik nujnosti ukrepanja tudi utemeljuje ustavno dopustnost omejitev pravic, ki bi jih javnost in predvsem lastnik dediščine sicer imela v običajnem postopku razglasitve za spomenik državnega pomena. Da pa se te pravice vseeno zagotovijo v kasnejšem postopku, je določena obveznost, da mora Zavod istočasno s predlogom za začasno razglasitev začeti tudi postopek priprave predloga za razglasitev. Nepravočasna priprava predloga za razglasitev zato tudi ni razlog za podaljšanje začasne razglasitve, s čimer se zmanjšuje nevarnost za »zlorabo« instituta začasne razglasitve.

Kadar se začasna razglasitev nanaša na območja, varovana ali zavarovana v skladu s predpisi s področja ohranjanja narave, mora zavod o predlogu za začasno razglasitev obvestiti ministra, pristojnega za ohranjanje narave. S tem se zagotavlja tudi ustrezno varovanje narave.

Zakon predvideva tudi možnost, da sprejme minister odlok o začasni razglasitvi v primeru, ko je zavod pripravil predlog za razglasitev za spomenik lokalnega pomena, vendar predstavniški organ občine predloga za razglasitev v celoti ali v bistvenem delu ni upošteval. S tem se daje državi možnost začasnega zavarovanja dediščine lokalnega pomena, če je zavod presodil, da gre za dediščino, na kateri je treba vzpostaviti posebno varstvo, občina pa – iz takšnih ali drugačnih razlogov – ni sprejela ustreznih ukrepov za njeno varstvo. Ne glede na začasno razglasitev ostaja odločitev o razglasitvi

nepremične dediščine za spomenik lokalnega pomena v celoti v pristojnosti občine, saj je institut začasnega zavarovanja omejen na eno leto.

Odlok o začasni razglasitvi, njenem podaljšanju in razveljavitvi objavi se objavi v Uradnem listu ali v uradnem glasilu občine. S tem se zagotavlja, da je dostopen in znan vsem.

Z enajstim odstavkom je določeno, da se določbe o začasni razglasitvi dediščine za spomenik državnega pomena smiselno uporabljajo tudi za začasno razglasitev spomenika lokalnega pomena, ki jo sprejme občina za spomenik lokalnega pomena na svojem območju.

Ureditev začasne razglasitve je v bistvenem enaka ureditvi v ZVKD-1, zaradi zasledovanja cilja večje sistematičnosti predloga zakona, pa je umeščena v podpoglavje o nepremični dediščini.

K 25. členu (dvakratna razglasitev):

Člen določa, da si v primerih, ko je nepremična dediščina razglašena za spomenik državnega pomena in za spomenik lokalnega pomena, varstveni režimi in drugi ukrepi varstva v obeh aktih o razglasitvi ne smejo nasprotovati. V primeru nasprotovanja v tem delu veljajo določbe akta o razglasitvi spomenika državnega pomena in ukrepi varstva, izdani na njegovi podlagi. Člen torej določa primarnost varstva, ki izhaja iz varstva dediščine na državni ravni.

Dvakratna razglasitev je v zakonu urejena enako kot v ZVKD-1. Ohranja se torej ureditev kolizijskih pravil za primer, ko je ista nepremičnina razglašena tako za spomenik državnega kot tudi za spomenik lokalnega pomena.

K 26. členu (prenehanje statusa spomenika):

V členu je določeno, da je postopek, po katerem preneha status spomenika, enak postopku, predpisanem za njegovo razglasitev. Prenehanje statusa je tako mogoče le, če spomenik ne izpolnjuje več pogojev, ki so določeni v prvem odstavku 26. člena zakona, in torej ni več razloga za spomeniško varstvo. O prenehanju statusa spomenika odloči organ, pristojen za razglasitev spomenika, pri čemer pa mora pridobiti soglasje zavoda. S tem se zagotavlja, da vlada oziroma pristojni organ občine – kot političen organ – ne moreta samovoljno odvzeti statusa spomenika nepremični dediščini, ki je (bila) utemeljeno razglašena za spomenik.

Postopek prenehanja statusa spomenika lahko začne organ, pristojen za razglasitev spomenika, po lastni presoji ali na predlog zavoda oziroma lastnika dediščine. S tem se želi opolnomočiti predvsem lastnika nepremične dediščine, ki je v praksi najbolj seznanjen s stanjem nepremične dediščine in ki ga razglasitev nepremične dediščine za spomenik tudi najbolj prizadene. Če predlog za začetek postopka prenehanja poda zavod, se šteje, da je bilo podano njegovo soglasje, ki se sicer zahteva za prenehanje statusa spomenika. Ni namreč logično, da bi zavod podal predlog za začetek postopka prenehanja statusa spomenika, če z njegovim prenehanjem ne bi soglašal.

Prenehanja statusa spomenika se mora odražati tudi v ustreznih spremembah zemljiškoknjižnega stanja. Zakon zato določa, da se zaznamba na podlagi akta o prenehanju statusa spomenika izbriše, pri čemer mora organ, pristojen za razglasitev spomenika, z aktom o prenehanju seznaniti zemljiškoknjižno sodišče, ki v skladu z ZZK-1 po uradni dolžnosti odloči o izbrisu zaznambe spomenika.

Akt o prenehanju statusa spomenika se kot splošni pravni akt objavi v Uradnem listu ali v uradnem glasilu občine. Na ta način se zagotavlja, da je dostopen in znan vsem.

ZVKD-1 je prenehanje statusa spomenika urejal v 23. členu. Ureditev se glede na ZVKD-1 razlikuje po tem, da več ne določa, da če pristojna organizacija oziroma ministrstvo v 60 dneh ne zavrne izdaje

soglasja, se šteje, da je bilo soglasje izdano. Prav tako ne določa več soglasja pristojne organizacije, ampak določa, da soglasje poda zavod. Po novem se postopek lahko začne tudi na predlog zavoda ali lastnika.

K 27. členu (varstveno območja dediščine):

Člen opredeljuje varstveno območje kot »*drugo stopnjo*« posebnega varstva nepremične dediščine. Varstveno območje se določi z namenom celostnega ohranjanja nepremične dediščine, ki je zaradi svojih vrednosti in razvojnih potencialov pomemben del prostorskih ureditev. Pri tem se varstvena območja določijo glede na posebna merila.

Zakon primeroma našteva naslednja merila:

- družbeni pomen dediščine,
- zgodovinski kontekst dediščine,
- morfološke značilnosti in topografska enovitost in
- značilnost in vrednosti dediščine v prostoru.

Podrobnejša določitev vrste varstvenih območij ter varstvenih usmeritev in podrobnejših meril za njihovo določitev je s prepuščena vladi, saj gre za materijo, ki jo je treba skladno z načelom delitve oblasti (3. člen Ustave) prepustiti v urejanje izvršilni veji oblasti.

Kadar je nepremična dediščina na varstvenem območju razglašena za spomenik, veljajo v primeru nasprotja varstvenih režimov določbe akta o razglasitvi, če zagotavljajo višjo stopnjo varstva dediščine. S tem zakon razrešuje kolizijo med različnimi varstvenimi režimi v korist najvišje stopnje varstva nepremične dediščine. O tem, kateri varstveni režim zagotavlja višjo stopnjo varstva dediščine, mora v posameznem postopku (npr. izdaje kulturnovarstvenega soglasja ali prostorskega načrtovanja) odločiti pristojni organ – zavod oziroma občina.

Ureditve se v bistvenem ne razlikuje od ureditve po 25. členu ZVKD-1.

K 28. členu (določitev varstvenega območja dediščine):

Člen ureja postopek določitve varstvenega območja dediščine.

Postopek začne zavod s pripravo predloga za določitev varstvenega območja dediščine (v nadaljnjem besedilu: predlog za določitev). Zavod predlog za določitev pripravi na podlagi podatkov iz registra in prikaza vrednotenja dediščine v prostoru. Predlog za določitev se pripravi v Informacijskem sistemu.

Zakon nadalje natančno ureja tudi sodelovanje javnosti in občine v postopku določitve varstvenega območja dediščine, pri čemer se zgleduje po ureditvi v prostorski zakonodaji. Neposredno obveščanje vseh deležnikov (predvsem lastnikov) bi bilo namreč zaradi obsežnosti teh območij v praksi težko izvedljivo in bi lahko predstavljalo hudo oviro za učinkovito izvedbo postopka določitve in s tem vzpostavitev varstva dediščine.

Ministrstvo mora tako pred sprejetjem odloka o določitvi varstvenega območja javnosti omogoči vpogled v predlog za določitev in izvesti javno predstavitev, javnosti pa mora omogočiti tudi dajanje predlogov in pripomb na objavljen predlog za določitev v roku, ki ni krajši od 30 dni. Ministrstvo nadalje z javnim naznanilom v Informacijskem sistemu in v svetovnem spletu določi kraj in čas za vpogled, rok za podajo predlogov in pripomb ter datum javne predstavitve. V času do roka za oddajo predlogov in pripomb je predlog za določitev dostopen v elektronski obliki v Informacijskem sistemu in v fizični obliki na kraju in v času, ki je določen v javnem naznanilu. Predlogi in pripombe pa se lahko vložijo v Informacijskem sistemu, osebno ali po pošti.

Ministrstvo mora s predlogom za določitev seznaniti tudi občino, na območju katere je predvideno varstveno območje dediščine. Občina lahko poda mnenje k predvideni določitvi varstvenega območja dediščine v roku 30 dni.

Po izteku roka za dajanje predlogov, pripomb in mnenj se mora ministrstvo v sodelovanju z zavodom do njih opredeliti. Opredelitev se v anonimizirani obliki objavi tudi v Informacijskem sistemu. Z anonimizacijo podatkov se zagotavlja varstvo osebnih podatkov.

V primerih, kadar se predvideno varstveno območje dediščine nanaša na območje, varovano ali zavarovano skladno s predpisi s področja ohranjanje narave, je predvideno, da minister določi meje varstvenega območja dediščine in varstvene usmeritve v soglasju z ministrom za okolje. S tem se zagotavlja, da se zaradi zasledovanja interesa varovanja dediščine prekomerno ne poseže v ohranjanje narave.

Ureditev je glede na ureditev po 25. členu ZVKD-1 podrobnejša, saj natančno določa postopek določitve varstvenega območja dediščine, vključno z roki v postopku.

K 29. členu (akt o določitvi):

V členu je določeno, da minister z aktom o določitvi določi varstvena območja in predpiše podrobnejše varstvene usmeritve v povezavi s posameznimi lastnostmi dediščine v varstvenih območjih. Akt o določitvi vsebuje:

- identifikacijo varstvenega območja,
- vrsto varstvenega območja,
- cone znotraj varstvenega območja,
- varovane sestavine in podrobnejše varstvene usmeritve za cone in
- določitev meje varstvenega območja in con.

Možnost določitve con znotraj varstvenega območja se v zakonu vzpostavlja zato, ker so lahko varstvena območja zelo raznolika, kar terjajo določitev različnih varovanih sestavin in varstvenih usmeritev znotraj tega območja. S tem se omogoča tudi natančnejše prostorsko načrtovanje in zagotavlja, da se določeni varstveni režimi res nanašajo samo na dele območja z nepremično dediščino, kjer je to utemeljeno.

Varstveno območje in cone se določijo tako, da jih je mogoče grafično prikazati v katastru nepremičnin. S tem zakon zasleduje čim bolj določno opredelitev varstvenega območja dediščine in posameznih con, kar je ključno za pravno varnost.

Za izvedbo postopka določitve varstvenih območij dediščine in objavo gradiv se uporablja Informacijski sistem. Akt o določitvi pa se objavi v Uradnem listu Republike Slovenije tako, da se v njem objavi tekstualni del, grafični del pa se objavi z navedbo identifikacijske številke, pod katero je akt o določitvi v celoti objavljen v informacijskem sistemu kulturne dediščine. V tem delu se ureditev zgleduje po enaki ureditvi objave prostorskih aktov v prostorski zakonodaji – natančneje v Zakonu o urejanju prostora (v nadaljnjem besedilu: ZUreP-3).¹² Akt o določitvi se objavi v Informacijskem sistemu hkrati z objavo v Uradnem listu Republike Slovenije. Na ta način se zagotavlja, da je dostopen in znan vsem, poleg tega pa se omogoča tudi sodno varstvo.

Ureditev je glede na ureditev po 25. členu ZVKD-1 podrobnejša in bolj natančna, saj vsebuje podrobnejše določbe o tem, kaj akt o določitvi varstvenih območij vsebuje.

¹² Uradni list RS, št. 199/21, 18/23 – ZDU-10, 78/23 – ZUNPEOVE, 95/23 – ZIUOPZP, 23/24, 109/24, 25/25 – odl. US in 75/25.

K 30. členu (sprememba ali ukinitve varstvenega območja dediščine):

Člen ureja postopek spremembe ali ukinitve varstvenega območja dediščine in določa, da o načinu spremembe ali ukinitve varstvenega območja dediščine odloči minister po postopku, ki je predpisan za določitev varstvenega območja dediščine. Postopek spremembe ali ukinitve varstvenega območja dediščine lahko tako minister začne le na predlog zavoda.

Akt o spremembi ali ukinitvi varstvenega območja dediščine se objavi v Uradnem listu Republike Slovenije. Na ta način se zagotavlja, da je dostopen in znan vsem, poleg tega pa se omogoča tudi sodno varstvo.

Zakon na novo ureja postopek spremembo in ukinitve varstvenega območja dediščine.

K oddelku »Premična dediščina«:

Zakon spreminja ureditev posebnega varstva premične dediščine v ZVKD-1. Posebno varstvo premične dediščine se ne zagotavlja več z institutom premičnega kulturnega spomenika, pač pa institutom nacionalnega bogastva. Nastop posebnega varstva poleg tega ni več odvisen od registracije oziroma drugega akta državnega organa, temveč le-to nastopi po samem zakonu, če premičnina izpolnjuje zakonske pogoje za nacionalno bogastvo.

S sistemskimi spremembami ureditve posebnega varstva premične dediščine se zasleduje predvsem višja stopnja njenega varstva, ki je v zakonu v bistvenem primerljiva s stopnjo varstva nepremične dediščine. Skladno s tem namenom se uvaja tudi predkupna pravica države in druge stvarnopravne omejitve na premični dediščini, ki se sicer ureja v ločenem poglavju.

K 31. členu (nacionalno bogastvo):

V členu so taksativno določene kategorije premične dediščine, ki štejejo za nacionalno bogastvo po zakonu. Kot nacionalno bogastvo je tako mogoče opredeliti dediščino, ki je :

- inventarizirana kot del zbirke muzeja, vpisanega v razvid muzejev,
- inventarizirana kot del zbirke javnega arhiva, javne knjižnice ali cerkve oziroma druge verske skupnosti,
- arheološka najdba,
- kot pritiklina spomenika vpisana v seznam pritiklin ali
- predmet ali zbirka posebnega pomena.

Premična dediščina pridobi status nacionalnega bogastva na podlagi zakona, torej *ex lege*, kar pomeni, da ni potreben postopek razglasitve dediščine za nacionalno bogastvo, ampak se posebno varstvo na premični dediščini vzpostavi takoj, ko so za to izpolnjeni zakonski pogoji. Pri tem je ključno, da zakon status nacionalnega bogastva veže na »kategorije« premične dediščine, ki zahtevajo določeno predhodno ravnanje pristojnega organa – npr. strokovno identifikacijo ali inventarizacija. To pomeni, da bo premična dediščina pred pridobitvijo statusa nacionalnega bogastva, ki ga sicer pridobi *ex lege*, deležna ustrezne strokovne obravnave.

Zakon predvideva tudi »pogojno stanje« nacionalnega bogastva za vse premične arheološke ostaline, ki so bile nezakonito izkopane ali drugače nezakonito pridobljene na ozemlju Republike Slovenije ali ki so bile zakonito izkopane in nezakonito obdržana. Za te arheološke ostaline se šteje, da so nacionalno bogastvo, dokler ni v postopku strokovne identifikacije ugotovljeno, da ne gre za arheološko najdbo ali da arheološka najdba ni last Republike Slovenije. S tem se zagotavlja višjo pravno varnost arheoloških ostalin in omogoča ukrepanje pristojnih organov v primeru njihovega nezakonitega posedovanja ali razpolaganja še preden je ugotovljeno, da so dediščina.

Zakon glede na določbe 10. člena ZVKD-1 drugače ureja nacionalno bogastvo. Pogoje za pridobitev statusa nacionalnega bogastva določa kumulativno. ZVKD-1 pa je določal, da mora premoščina izpolnjevati eno ali več navedenih zahtev, prav tako je določal, da v dvomu, ali gre za nacionalno bogastvo, o tem odloči minister. Navedene spremembe so posledice spremembe ureditve posebnega varstva premoščine dediščine.

K 32. členu (predmet ali zbirka posebnega pomena):

Člen uvaja nov institut predmeta ali zbirke posebnega pomena in s tem ureja status nacionalnega bogastva za premoščino dediščino, ki ni vpisana v inventarno zbirko muzeja, vpisanega v razvid muzejev, javnega arhiva ali javne knjižnice ali cerkve oziroma druge verske skupnosti, ima pa za Republiko Slovenijo družbeni pomen (v nadaljnjem besedilu: pogoj družbenega pomena).

Običajno je predmet ali zbirka posebnega pomena v lasti oseb zasebnega prava, čeprav zakon tega ne določa kot pogoj.

Premoščina dediščina pridobi status predmeta ali zbirke posebnega pomena z razglasitvijo. To pomeni, da je tudi vzpostavitev posebnega varstva na tej dediščini odvisna od razglasitve in ne nastopi na podlagi zakona. Ko pa je premoščina dediščina enkrat razglašena za predmet ali zbirko posebnega pomena, vzpostavitev posebnega varstva nastopi na podlagi samega zakona, saj se šteje za nacionalno bogastvo.

S tretjim odstavkom se določa, kdaj se šteje, da je izpolnjen pogoj družbenega pomena. Zakon alternativno določa naslednja merila:

- premoščina dediščina je delo pomembnega ustvarjalca oziroma ustvarjalke v Republiki Sloveniji,
- premoščina dediščina je povezana s pomembnim dogodkom ali osebnostjo v zgodovini Republike Slovenije,
- premoščina dediščina je pomembno vplivala na razvoj umetnosti, umetniških gibanj in umetniških praks v Republiki Sloveniji,
- premoščina dediščina je povezana z lokacijo, nepremoščino ali naravno dediščino, pomembno za Republiko Slovenijo,
- premoščina dediščina je predmet ali zbirka, ki ima poseben znanstveni, raziskovalni in izobraževalni pomen,
- premoščina dediščina je predmet ali zbirka, ki simbolizira ali predstavlja nacionalno identiteto,
- premoščina dediščina je predmet ali zbirka, ki je pomembna za način življenja in skupnosti ali
- premoščina dediščina je edini ali izjemno redek predmet določene zvrsti dediščine, kot so opredeljene v pravilniku, ki ga sprejme minister.

Zakon predvideva, da lahko vsakdo na ministrstvo naslovi pobudo za razglasitev premoščine dediščine za predmet ali zbirko posebnega pomena. Pobuda se lahko vložijo elektronsko v Informacijskem sistemu, osebno ali po pošti.

Ministrstva mora pred razglasitvijo dediščine za predmet ali zbirko posebnega pomena pridobiti soglasje lastnika dediščine. S tem se zagotavlja, da lahko nastopijo pravne posledice posebnega varstva premoščine dediščine le v soglasju z lastnikom in da država ne more enostransko poseči v zasebno lastnino osebe. Zaradi večje fleksibilnosti zakon predvideva tudi institut pogojnega soglasja, ki ga lastnik lahko pogojuje s tem, da minister z odločbo o razglasitvi ne bo določil obveznosti javne dostopnosti oziroma da bo ta v določenem omejenem obsegu.

Akt o razglasitvi dediščine za nacionalno bogastvo sprejme minister na podlagi mnenja Službe za premično dediščino in muzeje (v nadaljnjem besedilu: služba), ki ga ta pripravi v sodelovanju s pristojnim muzejem. S tem se v postopku zagotavljajo strokovne podlage za odločanje ministra.

Zakon določa tudi akt, s katerim se premična dediščina razglasi za predmet ali zbirko posebnega pomena, in vsebino akta. Minister premično dediščino razglasi za predmet ali zbirko posebnega pomena z odločbo, ki mora vsebovati:

- splošne podatke o predmetu ali zbirki,
- podatke o lastniku,
- utemeljitev izpolnjevanje pogoja kulturne vrednosti,
- pristojni muzej,
- omejitve razpolaganja,
- podatke o javnih dostopnosti predmeta ali zbirke in
- prilogo z opisom in fotografijo predmeta ali zbirke.

Za prenehanje statusa predmeta ali zbirke posebnega pomena se smiselno uporabljajo določbe o razglasitvi.

ZVKD-1 instituta nacionalnega bogastva ni poznal.

K 33. členu (inventarizacija):

Člen ureja načela inventarizacije premične dediščine, ki z vpisom v inventarno knjigo muzeja postane muzejski predmet oziroma muzejska zbirka in posledično nacionalno bogastvo. Sistematična ureditev inventarizacije na zakonski ravni je potrebna, saj se posebno varstvo premične dediščine vzpostavi prav z njenim vpisom v inventarno knjigo muzeja.

Pogoji za inventarizacijo se omejujejo na:

- lastništvo,
- izogib dvojni inventarizaciji in
- izpolnjevanje pogoja družbenega pomena.

Izjemo od obveznosti lastništva predstavljajo arheološke najdbe, saj so te v večini primerov v lasti Republike Slovenije in jih torej občinski in zasebni muzeji, ki izvajajo državno javno službo muzejev, sicer ne bi mogli inventarizirati.

Predvsem zaradi občinskih in zasebnih muzejev zakon določa, da lahko muzej predmet ali zbirko inventarizira tudi, če ima ta družbeni pomeni »le« za lokalno okolje, saj v nasprotnem primeru ti muzeji ne bi mogli inventarizirati pomembnega dela premične dediščine, ki jo sicer razstavljajo. Zakon torej prepoznava raznolikost dediščine lokalnih skupnosti na slovenskem ozemlju in zagotavlja možnost inventarizacije vse dediščine lokalnih skupnosti .

Z zakonom se določa tudi način izpisa predmeta iz inventarne knjige muzeja, saj izpis premične dediščine iz inventarne knjige muzeja nujno pomeni tudi izgubo statusa nacionalnega bogastva. V členu so zato taksativno določeni dopustni razlogi za izpis, in sicer se ti razlogi vežejo na pravnomočne odločitve sodnih in upravnih odločb, spornost izvora in neizpolnjevanje pogojev za inventarizacijo. Posebej pomembna je omejitev glede spornega izvora dediščine, saj se s tem preprečuje »*pranje*« predmetov dediščine skozi muzejske zbirke in krepi integriteta teh zbirk.

Podrobnejši postopek vpisa v inventarno knjigo muzeja in izpisa iz nje določi minister s podzakonskim aktom, saj gre pri inventarizaciji za materijo, ki je izrazito strokovno-tehnične narave in kot taka ne sodi v zakon.

Inventarizacija v ZVKD-1 ni bila sistematično urejena, kar je muzejem povzročalo številne težave v praksi.

K oddelku »Arheološke ostaline«:

Vzpostavitev varstva na arheoloških ostalinah je v zakonu umeščena v poseben oddelek. Posebno ureditev terja predvsem opredelitev strokovno še neidentificiranih arheoloških ostalin kot »*preddediščine*«, torej kot stvari, za katere obstaja verjetnost, da so dediščina, ni pa to še gotovo, saj se to ugotovi v postopku strokovne identifikacije.

Arheološke ostaline so skladno s 4. členom zakona vse stvari in sledovi človekovega delovanja iz preteklosti, skupaj z arheološkim in naravnim kontekstom, ki se nahajajo na površju, v zemljo in vodi in:

- katerih ohranitev in preučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem,
- za katere sta glavni vir informacij arheološko raziskovanje ali odkritja in
- za katere je mogoče domnevati, da so v zemlji ali vodi vsaj 100 let in da imajo lastnosti dediščine.

S tem zakon uvaja prag »*verjetnostnega standarda*« za začasno varstvo (*preddediščina*), ki omogoča *ex lege* aktivacijo ukrepov varstva, dokler identifikacijski postopek (postopek strokovne identifikacije) ne omogoča ugotovitve, ali gre za dediščino (arheološko najdbo oziroma identificirano arheološko najdišče). Takšna ureditev je izraz previdnostnega načela ter je namenjena zavarovanju stanja arheoloških ostalin *in situ*.

Arheološke ostaline torej zaradi svoje ranljivosti uživajo varstvo že na podlagi zakona.

K 34. členu (odkritje arheološke ostaline):

V členu je določeno dolžno ravnanje oziroma postopanje vsakega posameznika, ki odkrije arheološko ostalino.

Vsakdo, ki odkrije arheološko ostalino, mora tako poskrbeti za njeno ohranitev in o odkritju takoj, najkasneje pa naslednji delovni dan obvestiti zavod ali muzej, ki mora o tem nemudoma obvestiti zavod. Možnost obvestitve muzeja se dodaja z namenom spodbujanja odkriteljev, da odkritje arheološke ostaline prijavijo. Dolžnost obvestila o odkritju imajo poleg najditelja tudi lastnik zemljišča, drug stvarnopravni upravičenec na zemljišču ali posestnik zemljišča, v primeru graditve objekta pa tudi investitor in odgovorni vodja del, če so z odkritjem seznanjeni. Obvestitev se v zakonu določa kot obvezna, saj je nujna predpostavka za to, da lahko zavod izvedbe ustrezne ukrepe za zaščito arheoloških ostalin in njihovo identifikacijo, ki so opredeljeni v naslednjih členih zakona. V primeru neobvestitve je predvidena tudi prekrškovna sankcija.

Z namenom zaščite območja, na katerem je bila najdena arheološka ostalina, se tudi določa, da lahko v kraj odkritja arheološke ostaline posega le pooblaščen oseba zavoda, če niso podane izjeme iz drugega odstavka, ki utemeljujejo poseg drugih oseb. Do odločitve pristojnega organa velja tudi prepoved premikanja, odstranitve ali kakršnegakoli drugega poseganja v arheološko ostalino in njen kontekst

Glede na to da se (nove) arheološke ostaline pogosto odkrijejo v postopku že tekočih raziskav arheoloških ostalin zakon določa izjemo od obveščanja v takšnem primeru, saj je obveščanje v tem primeru nesmiselno.

Pooblaščenca oseba postopa v skladu z 37. členom (če gre za arheološko najdbo) ali v skladu s 39. členom (če gre za arheološko najdišče) zakona.

Ureditev glede na 26. člen ZVKD-1 v bistvenem ostaja enaka.

K 35. členu (dostop do arheoloških ostalin za potrebe varstva):

Člen določa obveznost zagotovitve dostopa do arheoloških ostalin lastnikom in posestnikom zemljišč zaradi varstva arheoloških ostalin. Gre za nujno javnopravno omejitev lastninske pravice v javno korist, saj brez dostopa do arheoloških ostalin ni mogoče zagotoviti njihovega varstva.

Pri izvedbi zemeljskih del je treba tako dopustiti dostop pooblaščenca osebe zavoda na neograjeno zemljišče, po predhodnem obvestilu lastniku oziroma posestniku pa tudi na ograjeno zemljišče in v objekte, razen v stanovanjske prostore, ne glede na to, ali so arheološke ostaline tam najdene ali ne. S tem daje zakon pooblaščenim osebam zavoda pravno podlago za »nadzor« nad gradbišči in drugimi območji, na katerih se izvajajo dela, z namenom zagotovitve varstva arheoloških ostalin, ki se potencialno nahajajo na tem območju. Pooblaščenca oseba zavoda za dostop na zemljišče oziroma v objekte ne potrebuje sodne odredbe. Glede na pravico do nedotakljivosti stanovanja (36. člen Ustave) določba izključuje svojo veljavnost za dostop v stanovanjske prostore.

Pooblaščenca oseba zavoda ima v primerih, če lastnik ali posestnik nepremičnine oziroma druga oseba z upiranjem ali grožnjami oseba ne dovoli dostopa ali če je mogoče takšno ravnanje utemeljeno pričakovati, pravico izvesti te aktivnosti ob pomoči policije. Pri tem se uporabljajo določbe zakona, ki ureja pooblastila policije – torej vsakokrat veljavnega Zakona o nalogah in pooblastilih policije (v nadaljnjem besedilu: ZNPPol).¹³ S tem se pooblaščenca osebi zavoda omogoča dostop do zemljišča oziroma drugega območja ter zavarovanje dediščine ali arheoloških ostalin tudi v primeru nasprotovanja lastnika oziroma posestnika ali druge osebe.

Lastnik ali posestnik, ki so se mu zaradi zagotovitve varstva arheoloških ostalin poslabšali pogoji za gospodarsko izkoriščanje nepremičnine, je upravičen do nadomestila ob smiselni uporabi 131. člena zakona. Ta člen določa, da je lastnik spomenika upravičen do nadomestila, če se mu zaradi vzpostavitve varstvenega režima poslabšajo pogoji za gospodarsko izkoriščanje spomenika in tega v okviru varstvenega režima ni mogoče nadomestiti z drugo dejavnostjo. V tem členu so nadalje opredeljena tudi merila za določanje višine nadomestila in postopek njegovega uveljavljanja. Prav tako ima lastnik in posestnik pravico do odškodnine zaradi kakršnekoli neposredne škode, ki je nastala zaradi dostopa do arheoloških ostalin. Nadomestilo in odškodnina se ne izključujeta, saj gre za različno škodo, ki lahko nastane z dostopom na zemljišče oziroma v objekte. Z navedenima določbama se zagotavlja ustrezna sorazmernost posega v pravico do zasebne lastnine lastnika zemljišča (33. člen Ustave), ki je sicer nujen in izkazan z javno koristjo.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi, ki jo je v 55. členu določal ZVKD-1.

K 36. členu (iskanje arheoloških ostalin):

V členu sta urejena iskanje arheoloških ostalin in uporaba iskalnikov kovin ter drugih tehničnih sredstev za te namene. Iskanje arheoloških ostalin je dopustno:

- samo na območjih, ki ne uživajo posebnega varstva ali niso arheološko najdišče, vpisano v register,
- s predhodnim dovoljenjem zavoda in
- pod pogojem, da ga izvaja strokovno usposobljena oseba.

¹³ Uradni list RS, št. 22/25 – uradno prečiščeno besedilo.

Dovoljenje zavoda predstavlja posamičen upravni akt in je zoper njega mogoče uveljavljati pravno varstvo v skladu z določbami vsakokrat veljavnega zakona, ki ureja splošni upravni postopek (v nadaljnjem besedilu: ZUP),¹⁴ in zakona, ki ureja upravni spor (v nadaljnjem besedilu: ZUS-1).¹⁵

Z namenom seznanjanja javnosti s prepovedjo iskanja arheoloških ostalin se določa tudi pojasnilna dolžnost prodajalcev, ki morajo kupce pri nakupu iskalnikov kovin opozoriti, da je njihova uporaba z namenom pridobivanja arheoloških najdb prepovedana.

Podrobnejše predpisovanje pogojev za izvajanje dejavnosti iskanja arheoloških ostalin je prepuščena podzakonskemu urejanju ministra.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi po 32. členu ZVKD-1.

K 37. členu (odločba o arheološki najdbi):

Člen ureja postopanje pooblaščenega oseba zavoda v primeru odkritja premične arheološke ostaline. Pooblaščenega oseba zavoda mora v tem primeru v sedmih dneh proučiti, ali gre pri arheološki ostalini za dediščino. Za potrebe strokovne identifikacije lahko pooblaščenega oseba zavoda tudi začasno vzame odkrito premičnino.

Zavod mora najditelju, lastniku zemljišča in osebi, ki je zavod obvestila o odkritju, izdati upravno odločbo, da je arheološka ostalina dediščina, če se v postopku strokovne identifikacije ugotovi, da premičnina izpolnjuje pogoje iz 4. člena zakona in ima vrednosti dediščine. V primeru »pozitivne« odločbe torej zakon predvideva izdajo konstitutivne odločbe. Če se v postopku strokovne identifikacije ugotovi, da gre za arheološko najdbo, namreč lastninska pravica na premičnini preide na Republiko Slovenijo z izdajo odločbe oziroma z njeno pravnomočnostjo.

Če se v postopku izvedbe strokovne identifikacije arheološke ostaline izkaže, da ne gre za dediščino, se odvzete premičnine vrnejo, najditelju pa se izda potrdilo, da premičnina ni dediščina. Z izdajo »negativnega« potrdila se zagotavlja predvsem pravna varnost najditelja, ki lahko nato z odkritjem prosto razpolaga.

Predvidena je tudi možnost podaljšanja roka za izvedbo raziskave arheološke ostaline za dodatnih sedem dni, če pooblaščenega oseba zavoda strokovne identifikacije iz objektivnih razlogov (na primer obsega odkritja ali potrebe po izvedbi posebnih identifikacijskih postopkov) v prvotnem roku ni mogla opraviti.

Zakon določa nesuspendivnost pritožbe zoper odločbo o arheološki najdbi. To pomeni, da se lahko arheološka najdba še pred dokončnostjo preda v hrambo pristojnemu muzeju oziroma jo v posesti ohrani zavod, s čimer se zagotavlja višja stopnja varstva dediščine in prepreči nezakonito razpolaganje z dediščino.

Zakon v bistvenem ne odstopa od ureditve v 26. členu ZVKD-1.

K 38. členu (nagrada naključnemu najditelju arheološke najdbe):

Člen določa možnost podelitve nagrade naključnemu najditelju arheološke najdbe, s čimer se želi stimulatивно vplivati na posameznike, da zavodu oziroma muzeju prijavijo odkritje arheološke ostaline (preprečevanje kršitev).

¹⁴ Uradni list RS, št. 24/06 – uradno prečiščeno besedilo, 105/06 – ZUS-1, 126/07, 65/08, 8/10, 82/13, 175/20 – ZIUOPDVE in 3/22 – ZDeb.

¹⁵ Uradni list RS, št. 105/06, 107/09 – odl. US, 62/10, 98/11 – odl. US, 109/12, 10/17 – ZPP-E in 49/23.

Naključni najditelj arheološke najdbe je tako v skladu z zakonom upravičen do nagrade, če je ravnal skladno z zakonom in če je arheološka najdba posebnega ali izjemnega pomena. Pogoj »*skladnega ravnanja*« zajema predvsem pravočasno prijavo, zavarovanje mesta najdbe in neposeganje v njen kontekst. Višina nagrade ne sme presegati vrednosti odkritja. Postopek odločanja o upravičenosti do nagrade izvede ministrstvo na predlog najditelja ali muzeja, ki mu je bila arheološka najdba predana. V postopku ministrstvo ugotovi pomen arheološke najdbe in višino nagrade, in sicer na podlagi strokovnega mnenja pristojnega muzeja.

Zakon predvideva tudi posebno sodno varstvo zoper odločitev ministrstva, in sicer je dopustno vložiti tožbo v upravnem sporu.

Ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po 26.a členu ZVKD-1.

K 39. člen (odločba o arheološkem najdišču):

V členu je urejeno postopanje zavoda v primeru, kadar pooblaščen oseba zavoda utemeljeno domneva, da so na določenem zemljišču arheološke ostaline in da grozi nevarnost za njihovo poškodovanje ali uničenje. Zakon torej za postopanje zavoda po tem členu zahteva kumulativno izpolnjenost obeh pogojev. Pri tem za postopanje zavoda v skladu s tem členom ni relevantno, kaj je podlaga za utemeljenost domneve. Zavod lahko tako domnevo utemeljuje na podlagi odkritja arheološke ostaline, izvedbe neinvazivne raziskave arheološke ostaline ali proučevanja obstoječega strokovnega gradiva. Seveda pa je utemeljenost domneve zavoda podvržena presoji v pritožbenem upravnem postopku in sodnem postopku.

Zavod v takšnem primeru zemljišče določi za arheološko najdišče, dokler se ne opravi raziskava arheoloških ostalin. V primeru, da utemeljena domneva izhaja iz odkritja arheološke ostaline na zemljišču, je treba odločbo izdati v sedmih oziroma 14 dneh po njenem odkritju. Z odločbo o arheološkem najdišču zavod določi območje najdišča ter vrsta in obseg raziskave arheološke ostaline, lahko pa tudi omeji ali prepove gospodarsko in drugo rabo zemljišča, ki ogroža obstoj arheoloških ostalin. Odločba o arheološkem najdišču tako predstavlja začasen varovalni ukrep z neposrednim učinkom, ki začasno omeji rabo prostora.

Zaradi posega v lastninsko pravico se že na zakonski ravni določa omejitev veljavnost odločbe o arheološkem najdišču. Odločba je lahko veljavna največ šest mesecev in je ni mogoče podaljšati na daljši čas.

Dodatno je omejeno trajanje odločbe o arheološkem najdišču na zemljišču, za katero ima investitor pridobljeno pravnomočno gradbeno dovoljenje za pripravljala dela ali za gradnjo objekta ali drug poseg v prostor, saj lahko povzroči zamik izvedbe del resno škodo lastniku oziroma investitorju. Raziskavo arheoloških ostalin je treba zato v teh primerih opraviti v roku 60 dni od izdaje odločbe, če lastnik ne soglaša z daljšim rokom. Minister pa lahko na predlog zavoda rok podaljša za največ 30 dni, če raziskave arheoloških ostalin ni bilo mogoče opraviti v prvotnem roku iz utemeljenih razlogov, ki niso na strani zavoda. Skupno lahko tako odločba o arheološkem najdišču traja največ 90 dni, če lastnik ne soglaša z daljšim trajanjem.

Razlogi, ki utemeljujejo podaljšanje raziskave arheoloških ostalin, so primeroma določeni v sedmem odstavku. Gre predvsem za primere, ko je izvedba raziskave arheoloških ostalin obsežnejša oziroma težavnejša zaradi terena, vremenskih razmer in podobnih razlogov, mogoči pa so tudi drugi razlogi, ki niso na strani zavoda.

Zakon predvideva tudi, da pritožba zoper odločbo o arheološkem najdišču ne zadrži izvršitve, kar pomeni, da njene posledice nastopijo z dnem izdaje. S tem se zagotavlja višja stopnja varstva arheoloških ostalin.

Zakonska ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po 27. členu ZVKD-1, s to razliko, da nomotehnično ustrežneje ureja podaljšanje roka za opravo predhodne arheološke raziskave, pri čemer trajanje tega podaljšanja ostaja enako (30 dni).

K oddelku »Nesnovna dediščina«:

Zakon varstvo nesnovne dediščine zaradi njenih posebnosti – gre za nesnovne dobrine – ureja drugače od varstva snovne dediščine. Nesnovna dediščina je namreč dinamična in skupnostno utemeljena ter je ni mogoče vezati (izključno) na premičnine oziroma nepremičnine.

Varstveni pristop varstva nesnovne dediščine je usklajen s Konvencijo o varovanju nesnovne kulturne dediščine¹⁶ in temelji na načelu prostovoljnega, predhodnega in informiranega soglasja nosilcev nesnovne dediščine.

Ureditev vzpostavitve varstva nesnovne dediščine se v primerjavi z ZVKD-1 v bistvenem spreminja oziroma ureja bolj podrobno.

K 40. členu (varstvo nesnovne dediščine):

Člen ureja varstvo nesnovne dediščine in določa, da se varstveni režim na nesnovni dediščini vzpostavi z vpisom v register. To pomeni, da je vpis v register tisto dejanje države, ki povzroči nastanek pravnih posledic, ki izhajajo iz zakona (konstitutivnost vpisa). Takšna ureditev je logična posledica njene nesnovne narave in omogoča, da se ukrepi varstva vežejo na jasno določeno enoto, z opredeljenimi nosilci, funkcijami in prostorskim ter časovnim kontekstom. Vpis nesnovne dediščine ima konstitutivni učinek glede nastanka varstvenih posledic, ne pa glede samega obstoja prakse, predstavitve, izraza znanja ali veščine. Le-to ostaja stvar skupnostne identifikacije in torej ni odvisno od ravnanja pristojne organizacije.

Nesnovna dediščina je v zakonu opredeljena kot prakse, predstavitve, izrazi, znanja in veščine, ki jih skupnosti, skupine in posamezniki (t. i. nosilci nesnovne dediščine) prenašajo iz roda v rod in jih nenehno poustvarjajo kot odziv na svoje okolje, naravo in zgodovino. V register se lahko vpišejo tudi z njimi povezane premičnine, kot so instrumenti, orodja, predmeti, izdelki in artefakti, ter kulturni prostori, v katerih se dediščina izvaja ali izraža, saj so slednji nerazdružljivo povezani z nesnovno dediščino. Skupaj predstavljajo enoto nesnovne dediščine.

V register se lahko vpišejo tudi prakse, predstavitve, izrazi, znanja in veščine, za katere je prenos iz roda v rod zmanjšan do te mere, da je ogrožen obstoj te nesnovne dediščine. S tem zakon omogoča tudi varstvo nesnovne dediščine, ki je ogrožena oziroma ji grozi »izumrtje« in ki sicer ne bi mogla biti vpisana v register.

Pri naštevanju vrst nesnovne dediščine v četrtem odstavku se sledi Unescovi Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine¹⁷ Nesnovna dediščina so tako zlasti:

- ustna izročila in izrazi, vključno z jezikom,
- izvedbe, uprizoritve in predstavitve,
- družbene prakse, rituali in praznovanja,
- znanje in prakse o naravi in svetu in

¹⁶ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 1/08.

¹⁷ Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 2/08.

- tradicionalna obrtna znanja, spretnosti in veščine.

Določena so tudi merila, ki jih mora nesnovna dediščina izpolnjevati, da se lahko vpiše v register. Nesnovna dediščina mora izpolnjevati predvsem naslednja merila:

- je pomemben del življenja na ozemlju Republike Slovenije ali lokalnih skupnosti,
- predstavlja vir za razumevanje zgodovinskih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s sedanjo kulturo in prostorom,
- predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoceno prispeva h kulturni raznolikosti,
- se izvaja v njej primarnem času in prostoru,
- se izvaja ob spoštovanju etičnih načel,
- je s strani prebivalcev prepoznana kot skupna nesnovna dediščina, trajno pomembna za lokalno skupnost ali širše območje in
- je dostopna in predstavljena javnosti.

Zakon daje pooblastilo za določitev podrobnejših meril za vpis nesnovne dediščine v register Koordinatorju varstva nesnovne dediščine (v nadaljnjem besedilu: koordinator). Ta določba je pomembna, saj koordinator sicer takšnega pooblastila – kot to velja za vlado in ministra – nima in bi torej podrobnejša merila v njeni odsotnosti moral določati minister. Pooblastilo koordinatorju zagotavlja možnost prilagajanja in posodabljanja meril (npr. metodologije dokumentiranja, kazalnikov ogroženosti, standardov etičnega sodelovanja z nosilci) v skladu s strokovnim razvojem na mednarodni ravni.

K 41. členu (vpis nesnovne dediščine v register nesnovne dediščine):

V členu je urejen postopek vpisa nesnovne dediščine v register. Ta se začne s predlogom za vpis enote nesnovne dediščine v register, ki ga pripravi koordinator. Koordinator pripravi predlog, če oceni, da so izpolnjeni pogoji za vpis v register, ali na pobudo kogarkoli.

Neodvisno od vložene pobude je koordinator kot strokovni organ izključno pristojen za odločitev o začetku postopka vpisa nesnovne dediščine v register in torej ni vezan na pobudo. Koordinator lahko v obeh primerih začne postopek le, če oceni, da so izpolnjeni pogoji za vpis prakse, predstavitev, izraza, znanja ali veščine v register.

Koordinator pripravi predlog za vpis v Informacijskem sistemu, pobuda pa se lahko vloži elektronsko, osebno ali po pošti.

Koordinator lahko nadalje v predlogu za vpis predlaga tudi dodatne varstvene usmeritve poleg tistih, ki so primeroma naštetih v zakonu, če presodi, da je to potrebno. Poleg tega ima možnost, da lahko v predlogu za vpis predlaga, da se istočasno z vpisom nesnovne dediščine v register v njem evidentira tudi nosilca, če ta izpolnjuje zakonsko določene pogoje in z vpisom soglaša. Slednje je ključno, saj je nesnovna dediščina nerazdružljivo povezana z nosilci nesnovne dediščine. Ker predstavlja nesnovno dobro, je brez njenega izvajanja oziroma poustvarjanja s strani nosilcev ni.

O vpisu enote nesnovne dediščine in evidentiranju nosilca v registru odloči ministrstvo. Odločba ministrstva je posamični upravni akt in je zoper njo zagotovljeno pravno varstvo v skladu z določbami ZUP in ZUS-1.

K 42. členu (varstvene usmeritve za nesnovno dediščino):

V členu so urejene varstvene usmeritve za nesnovno dediščino, ki v praksi predstavljajo ukrepe za zagotovitev obstoja in izboljševanje stanja nesnovne dediščine – torej za varovanje nesnovne dediščine. Pri tem zakon primeroma našteva konkretne varstvene ukrepi, ki vključujejo prepoznavanje, dokumentiranje, raziskovanje, spodbujanje razvoja in nadgradnje, prenašanje in oživitve različnih

vidikov nesnovne dediščine. Varstveni ukrepi se nekoliko razlikujejo od varstvenih ukrepov pri nepremični in premični dediščini, kar je posledica posebne narave nesnovne dediščine ter njenega varovanja.

S tretjim odstavkom se poudarja pomen premičnin in kulturnih prostorov, povezanih z nesnovno dediščino, na eni strani in pomen koordinacije med vidiki varstva dediščine in drugimi pravicami in obveznostmi, ki so z njo povezane, na drugi strani. Varstvo nesnovne dediščine predvsem ne sme izvotliti drugih pravic pravnih in fizičnih oseb. Varstvene usmeritve za nesnovno dediščino morajo tako upoštevati tudi morebitne avtorske in sorodne pravice, ki izhajajo iz nesnovne dediščine.

K 43. členu (evidentiranje nosilca):

Člen ureja postopek evidentiranja nosilca nesnovne dediščine v registru. Kot nosilca nesnovne dediščine se lahko v registru evidentira posameznika, skupino ali skupnost, ki poustvarja nesnovno dediščino kot odziv na svoje okolje, jo formalno in neformalno prenaša skupnosti ter se aktivno vključuje v njeno varovanje. Evidentiranje omogoča formalizirano sodelovanje pri izvajanju ukrepov varstva, ne vpliva pa na status nosilca v skupnosti.

Postopek evidentiranja nosilca se začne na predlog koordinatorja. Koordinator pripravi predlog po lastni presoji ali na podlagi pobude. Koordinator lahko začne postopek evidentiranja le, če oceni, da so izpolnjeni pogoji za evidentiranje posameznika. Koordinator pripravi predlog za evidentiranje v Informacijskem sistemu, pobuda pa se vloži elektronsko v Informacijskem sistemu, osebno ali po pošti.

Pobudo za evidentiranje lahko na koordinatorja naslovi tudi posameznik, skupina ali skupnost, ki nesnovno dediščino izvaja oziroma poustvarja. S tem zakon varuje interese potencialnega nosilca nesnovne dediščine, ki želi biti evidentiran kot nosilec in ki je lahko tako neposredno vključen in upoštevan v postopku varstva.

Nosilca v registru evidentira ministrstvo. Ker ima evidentiranje določene posledice za posameznika, predvsem v zvezi z javno objavo njegovih osebnih podatkov, mora koordinator pred tem pridobiti njegovo soglasje za evidentiranje in ga priložiti predlogu za evidentiranje. Soglasje mora biti specifično in informirano.

Zaradi zagotavljanja seznanjenosti nosilca z (ne)evidentiranjem v registru se predvideva njegovo obveščanje.

K 44. členu (seznam dobrih praks):

S členom se vzpostavlja seznam dobrih praks, ki je namenjen promociji programov, projektov in dejavnosti, ki zagotavljajo obstoj in izboljševanja stanja nesnovne dediščine. Seznam dobrih praks je informativne narave in je namenjen deljenju dobrih izkušenj, pristopov in primerov varovanja nesnovne dediščine med deležniki varstva nesnovne dediščine. S tem se olajšuje izmenjevanje znanja na področju varovanja nesnovne dediščine.

Na seznam dobrih praks se tako vpisujejo programi, projekti in dejavnosti ter njihovi izvajalci, ki:

- zagotavljajo obstoj oziroma izboljšanje stanja nesnovne dediščine,
- zagotavljajo spoštovanje nesnovne dediščine in nosilcev ali
- dvigujejo zavedanje o pomembnosti nesnovne dediščine na lokalni in državni ravni.

Izvajalca dobre prakse se lahko v registru evidentira le z njegovim soglasjem.

S četrtem odstavkom se glede vprašanj, ki jih ta člen ne ureja, napotuje na smiselno uporabo določb zakona, ki urejajo vpis nesnovne dediščine v register oziroma evidentiranje. Določba je potrebna, saj postopek vpisa na seznam dobrih praks v členu ni podrobno urejen.

K 45. členu (varstvo dediščine v planih):

Člen ureja varstvo dediščine v postopku prostorskega načrtovanja in določa, da mora pripravljavec plana pri njegovi pripravi enakovredno upoštevati vplive prostorskega načrtovanja na dediščino in vanj tudi vključevati ustrezne ukrepe varstva.

Upoštevanje dediščine mora biti zagotovljeno v vseh fazah priprave plana, zlasti pri pripravi tistih delov, ki so neposredna podlaga za izdajo soglasij za posege. Namen te ureditve je, da se že v fazi načrtovanja prepoznajo morebitni vplivi na dediščino in določijo ukrepi za njihovo preprečitev ali omilitev, s čimer se zagotavlja višja raven varovanja dediščine in predvidljivost pri rabi prostora.

Varstvo dediščine v planih se zagotavlja z upoštevanjem aktov o razglasitvi spomenikov, aktov o določitvi varstvenih območij ter arheoloških najdišč, vpisanih v register, s presojo vplivov na dediščino v okviru predpisov o varstvu okolja, urejanju prostora in mednarodnih pogodb, s pridobivanjem smernic in mnenj ter z uporabo strokovnih podlag.

Z namenom krepitev varstva dediščine člen določa, da se presoja vplivov na dediščino izvede tudi, kadar v območju plana ni spomenikov, varstvenih območij ali arheoloških najdišč, vendar se pričakuje posreden ali neposreden vpliv na dediščino ali arheološke ostaline. Območje presoje v teh primerih določi ministrstvo glede na vrsto in obseg vplivov, pri čemer je lahko širše od vplivnega območja posamezne enote dediščine.

Posebna pozornost je namenjena tudi varstvu dediščine, vpisane na Seznam svetovne dediščine ali Seznam svetovne dediščine v nevarnosti, ki uživa posebno varstvo na podlagi Konvencije o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (v nadaljnjem besedilu: Konvencija o svetovni dediščini),¹⁸ in sicer se že na zakonski ravni določa, da se v postopku priprave plana, ki lahko pomembno vpliva na svetovno dediščino, izvedbe presoja vplivov na dediščino. V primeru, da plan lahko pomembno vpliva na svetovno dediščino, se izvede presoja vplivov na dediščino, tudi če se plan ne nanaša neposredno na območje svetovne dediščine ali njeno vplivno območje. Pri presoji se ob upoštevanju usmeritev in metodologije za presojo vplivov na svetovno dediščino določijo razvojne možnosti, ocenijo pozitivni in negativni vplivi ter določijo omilitveni ukrepi z namenom ohranjanja izjemne univerzalne vrednosti svetovne dediščine.

Zaradi rednega posodabljanja operativnih smernic za izvajanje Konvencije o svetovni dediščini se določa, da podrobnejše usmeritve in metodologijo za izvedbo presoje vplivov na svetovno dediščino določi minister.

Z zakonom se zaradi jasnosti določa, da ministrstvo sodeluje v postopkih prostorskega načrtovanja in presoje vplivov na okolje v skladu z veljavnimi predpisi s področja varstva okolja in urejanja prostora, pri čemer opravlja vlogo nosilca urejanja prostora za področje varstva dediščine in mnenjedajalca v postopkih celovite presoje vplivov na okolje.

Skladno s predhodno določbo v 179. členu se v prehodnem obdobju v postopkih prostorskega načrtovanja poleg dediščine iz prve alineje drugega odstavka 45. člena upošteva tudi dodatna nepremična dediščina oziroma varstveni režimi, določeni v občinskih prostorskih načrtih in prilogi k zakonu – t. i. dediščina varovana v prostorskih aktih.

¹⁸ Uradni list SFRJ – MP, št. 56/74.

K 46. členu (smernice in mnenja):

S členom je določena obveznost pridobitve smernic v postopku priprave prostorskega akta. S smernicami se določajo usmeritve, izhodišča in pogoji za varstvo dediščine v prostorskem aktu, izda pa jih ministrstvo.

Smernice se delijo na splošne in podrobnejše.

Splošne smernice obsegajo predvsem usmeritve za celostno ohranjanje dediščine, predloge rešitev in ukrepov varstva dediščine ter usmeritev za izdelavo strokovnih podlag in presoj vplivov na dediščino in arheološke ostaline, ki jih je treba izdelati. Splošne smernice niso pripravljene za konkreten postopek prostorskega načrtovanja, temveč so – kot pove že ime – splošne in se iz tega razloga objavijo na spletni strani ministrstva in so del državnega prostorskega reda.

Za pripravo prostorskega akta, na območju katerega se nahajajo spomeniki ali varstvena območja dediščine, torej nepremična dediščina, ki uživa posebno varstvo, mora pripravljavec pridobiti tudi podrobnejši del smernic oziroma usmeritev, v katerem se določijo podrobnejše usmeritve, izhodišča in pogoji za načrtovanje za konkreten prostorski akt. Pri tem sta obseg in vsebina teh podrobnejših usmeritev prilagojena vrsti prostorskega akta, fazi postopka priprave prostorskega akta in natančnosti podatkov.

Z zakonom se nadalje določa podlago za opredelitev potrebnih predhodnih arheoloških raziskav za potrebe identifikacije arheoloških ostalin v smernicah, če obstoječi podatki ne omogočajo (dovolj natančne) presoje vplivov na arheološke ostaline. Te raziskave arheoloških ostalin opravi zavod kot javno službo. Na ta način se v zakon prenašajo zaveze celostnega ohranjanja arheološke dediščine, predvsem na način, da se arheologija vključuje v vse faze urejanja prostora, da se omogoči sistematično posvetovanje med arheologi in pripravljavci prostorskih aktov ter da se skozi presoje vplivov na okolje zagotavlja sprejemanje odločitev, kjer so upoštevana tudi arheološka najdišča in njihov položaj v prostoru.

Za območje določenega plana, za katerega ne obstaja (dovolj podroben) prikaza vrednotenja dediščine v prostoru, se lahko nadalje pripravi tudi strokovno izhodišče za vrednotenje dediščine v prostoru. Pripravi jo zavod v obsegu, ki ustreza zahtevnosti obravnavane problematike, omogoča usklajevanje razvojnih in varstvenih interesov v postopku priprave plana in dopolnjuje informacijo za presojo vplivov na dediščino.

Zakon pripravljavca prostorskega akta nadalje zavezuje, da mora pred sprejetjem prostorskega akta pridobiti mnenje ministrstva, v katerem ministrstvo ugotovi sprejemljivost oziroma nesprejemljivost predlaganih rešitev prostorskega akta z vidika varstva dediščine. V primeru negativnega mnenja mora ministrstvo navesti razloge za negativno mnenje, lahko pa pripravljavcu prostorskega akta tudi poda usmeritve za pripravo spremembe in dopolnitve.

K 47. členu (strokovne podlage za varstvo dediščine v prostoru)

Člen določa strokovne podlage, ki se lahko pripravijo z namenom zagotavljanja ustreznega varstva dediščine in usmerjanja razvoja. Pripravijo se v obsegu, vsebini in obliki, ki ustreza zahtevnosti načrtovanih posegov in na podlagi dostopnih podatkov in že izdelanih strokovnih podlag.

Kot strokovne podlage se štejejo različna poročila, izhodišča, načrti ter dokumenti, ki obravnavajo dediščino ali vplivajo na njeno varstvo. Strokovne podlage so tudi poročila in oblike natečajev v skladu s predpisi, ki urejajo strokovne podlage za iskanje urbanističnih, arhitekturnih ali krajinskih rešitev.

Zakon pri tem določa pristojnost zavoda, kot strokovnega organa, da presoja kakovost in ustreznost določene strokovne podlage.

Zakonska ureditev na novo ureja in določa strokovne podlage za varstvo dediščine v prostoru.

K 48. členu (strokovna izhodišča za vrednotenje dediščine v prostoru)

Člen ureja pripravo strokovnih izhodišč za vrednotenje dediščine v prostoru, ki se pripravijo v primeru, če za območje določenega plana ne obstaja prikaz vrednotenja dediščine v prostoru ali če ta ni dovolj podroben. V tem primeru zavod pripravi strokovna izhodišča za vrednotenje dediščine v prostoru z opredelitvijo družbenega pomena, varovanih sestavin, omejitev in predlogov glede prostorskega razvoja dediščine. Strokovna izhodišča lahko vsebujejo tudi druge podatke in usmeritve, ki so pomembni za celostno ohranjanje dediščine.

K 49. členu (konservatorski načrt za prenovo)

Člen ohranja konservatorski načrt za prenovo, ki ga je uvedel ZVKD-1. Konservatorski načrt predstavlja posebno strokovno podlago, ki je namenjena načrtovanju prenove območja naselbinske dediščine ali kulturne krajine s ciljem ohranjanja varovanih sestavin in usmerjanja prenove. Pripravi se za celotno območje dediščine ali za bistveni del tega območja.

S konservatorskim načrtom za prenovo se opredelijo predvsem prostorske značilnosti območja, stopnje vrednosti posameznih delov, ocena stanja, zasnova, oblikovanost in druge značilnosti območja ter prikaz razvojnega potenciala območja z umeritvami za varovanje dediščine.

Vsebino, obliko in način priprave konservatorskega načrta za prenovo določi minister.

K 50. členu (ravnanje v izrednih razmerah):

Člen določa dolžno ravnanje subjektov varstva v primeru naravnih in drugih nesreč in izrednega ali vojnega stanja.

Subjekti varstva morajo tako v izrednih razmerja izvajati ukrepe varstva za zaščito dediščine, zmanjševanje škode na dediščini ter za preprečevanje protipravne prilastitve dediščine in drugih ravnanj in pojavov, katerih temeljni namen oziroma posledica je uničenje ali poškodovanje dediščine.

ZVKD-1 ni urejal ravnanja v izrednih razmerah, zaradi česar določbe v tem poglavju predstavljajo novost.

K 51. členu (preventivni ukrepi za varstvo dediščine):

Ta člen določa, da morajo subjekti varstva, ki izvajajo javno službo varstva, z namenom boljšega obvladovanja tveganj, zmanjšanja ranljivosti dediščine ter omejevanja škode na dediščini v primeru izrednih razmer, že predhodno načrtovati in izvajati ustrezne ukrepe varstva. Glede na nevarnost, ki jo za dediščino predstavljajo podnebne spremembe, se z zakonom izrecno določa, da je treba med preventivne ukrepe vključevati tudi ukrepe za podnebno krepitev dediščine. S tem se zagotavlja višja stopnja varovanja dediščine, tudi v skladu s previdnostnim načelom, saj je z ustreznim preventivnim ravnanjem mogoče preprečiti marsikatero nepopravljivo poškodovanje dediščine.

Člen opredeljuje tudi, kaj ti ukrepi obsegajo, kdo jih načrtuje in izvaja ter kdo pri tem sodeluje.

K 52 . členu (posebni začasni ukrepi za varstvo dediščine v izrednih razmerah):

V členu je določena pravna podlaga za odreditev posebnih začasnih ukrepov v primeru izrednih razmer. Zaradi nujnega varovanja dediščine se lahko začasno posega v pravice in obveznosti pravnih in fizičnih oseb, vendar samo pod pogoji in na način, ki jih določa zakon. Ukrepi so tako časovno zamejeni, utemeljeni na dokazljivem tveganju ter podvrženi načelom sorazmernosti.

Minister posebne začasne ukrepe odredi s sklepom, če je mogoče na podlagi informacij o varnostnem tveganju pristojnih varnostnih in obveščevalnih služb in informacij, ki jih ministru posredujejo subjekti varstva, ki izvajajo javno službo varstva, utemeljeno sklepati, da obstaja nevarnost za namerno uničevanje ali nedovoljeno odtujitev dediščine.

Posebni začasni ukrepi se lahko nanašajo tudi na zaščito objektov, v katerih se hrani dediščina, saj je zgolj tako mogoče zagotoviti njeno varstvo. Gre na primer za določitev varovanega območja, omejitev dostopa ali zasilno stabilizacijo objektov.

Skladno z načelom legalitete (120. člen Ustave) so posebni začasni ukrepi, ki jih lahko v sklepu odredi minister, določeni taksativno. Ti ukrepi so:

- omejitev ali prepoved dostopa ali gibanja na območju spomenika, vplivnega območja spomenika in arheološkega najdišča ali na območju, na katerem se hrani ali nahaja nacionalno bogastvo,
- izročitev nacionalnega bogastva v hrambo pristojnemu muzeju za čas trajanja nevarnosti,
- posebna zaščita poškodovane nepremične dediščine ali njenih delov in
- premestitev nacionalnega bogastva na varno lokacijo

Minister lahko sprejeme tudi druge ukrepe, s katerimi se zmanjša ali prepreči možnost za poškodovanje ali uničenje dediščine zaradi izrednih razmer, vendar le če se z njimi ne določa pravic in obveznosti pravnih in fizičnih oseb. Določitev pravic in obveznosti z drugimi ukrepi bi bilo namreč neskladno z načelom legalitete.

Skladno s splošnim načelom sorazmernosti (2. člen Ustave) zakon nadalje izrecno določa, da lahko minister odredi samo tiste posebne začasne ukrepe, ki so nujno potrebni, da se prepreči ali zmanjša nevarnost za nastanek škode na dediščini zaradi izrednih razmer. Odrejeni ukrepi morajo prav tako v najmanjši meri posegati v pravice pravnih subjektov (npr. omejitev dostopa ali gibanja na ožjem območju).

Zaradi intenzivnosti posega v človekove pravice in svoboščine se z zakonom podrobno določa vsebina sklepa o odrediti posebnih začasnih ukrepov. V sklepu se določijo obseg in vrste ukrepov, dediščina, na katero se ti ukrepi nanašajo, območja, za katere velja omejitev ali prepoved dostopa ali gibanja in čas veljavnosti ukrepov, ki ne sme presegati 30 dni. Sklep lahko minister razveljavi tudi predčasno, če prenehajo razlogi za odreditev ukrepov.

Sklep o začasnih ukrepih se objavi v Uradnem listu, saj gre za splošni pravni akt. S tem se zagotavlja obveščanje javnosti in možnost sodnega varstva pred Ustavnim sodiščem.

K 53. členu (odprava posledic izrednih razmer na dediščini):

S členom se vzpostavlja (dodatna) pravna podlaga za financiranje ukrepov za odpravo posledic škode na dediščini zaradi izrednih razmer iz javnih sredstev. Za odpravo posledic škode na dediščini, ki je nastala kot posledica izrednih razmer, se lahko tako za ukrepe, ki niso financirani na podlagi drugih predpisov, ki urejajo odpravo posledic škode zaradi izrednih razmer, namenijo sredstva iz državnega proračuna v skladu s tem členom.

Sredstva se dodeljujejo na podlagi načrta odprave posledic škode, s katerim se določijo ukrepi za odpravo posledic škode na dediščini zaradi izrednih razmer in oceni višina potrebnih sredstev po

posameznih ukrepih. S tem se zagotavlja smotrna poraba javnih sredstev in omogoča naknadna preverljivost ustreznosti njihove porabe.

Izrecno je določeno, da stroški vključujejo tudi sredstva, ki so potrebna za izvedbo strokovnega nadzora nad izvedenimi ukrepi, saj je le-ta ključen za zagotavljanje ustreznih ravni varovanja dediščine in preprečitev nesmotrne porabe javnih sredstev. Strokovni nadzor nad izvedenimi ukrepi opravljata strokovno usposobljena organa – zavod (za nepremično dediščino) in Služba za premično dediščino in muzeje (za premično dediščino). Pri izvajanju strokovnega nadzora nad izvedenimi ukrepi za odpravo škode na arhivskem gradivu je zaradi specifičnosti področja vključen tudi Arhiv Republike Slovenije, na knjižničnem gradivu pa Narodna in univerzitetna knjižnica.

S petim odstavkom se napotuje na smiselno uporabo določb zakona, ki ureja odpravo posledic naravnih nesreč, za vsa vprašanja, ki jih člen ne ureja. Minister pa lahko skladno s šestim odstavkom s podzakonskim aktom podrobneje predpiše pogoje za pridobitev sredstev za odpravo posledic izrednih razmer na dediščini in način njihove pridobitve.

K 54. členu (lastništvo arheoloških najdb):

Člen ureja vprašanje lastninske pravice na premičnih arheoloških ostalinah.

Zakon določa, da je vsaka premična arheološka ostalina, ki jo kdor koli odkrije ali drugače pridobi na površju, v zemlji ali vodi na ozemlju Republike Slovenije po samem zakonu (*ex lege*) last Republike Slovenije. Od tega pravila obstajata dve izjemi:

- če se v postopku strokovne identifikacije ugotovi, da predmet nima lastnosti arheološke najdbe (dediščine),
- če se v posebnem postopku ugotovi, da je arheološka najdba na podlagi specifičnih okoliščin iz 69. člena zakona (npr. odkritje pred letom 1945 ali v obdobju, ko zakon ni določal državne lastnine na arheoloških najdbah) last posameznika.

V primeru, da eden od navedenih pogojev ni izpolnjen, premična arheološka najdba ostane v lasti Republike Slovenije. S takšno zakonsko ureditvijo se zagotavlja visoka stopnja varstva premičnih arheoloških ostalin, saj se domneva njihovo državno lastništvo od trenutka odkritja. Prehod v drugo lastninsko sfero pa je mogoč šele po izvedbi predpisanega postopka strokovne identifikacije. S členom se nadalje določa tudi izjemo za premične arheološke najdbe, ki izvirajo iz vojnih grobišč in katerih lastništvo je ugotovljeno. Morebiten odvzem lastninske pravice na teh predmetih njihovim svojcem bi bil že iz pietetnih razlogov in ob upoštevanju pravice do osebnega dostojanstva (34. člen Ustave) nedopusten. To v praksi pomeni, da je razpolaganje z arheološko najdbo izključeno do zaključka strokovne identifikacije (37. člen) oziroma do zaključka postopka za pridobitev dokazila o izvoru (69. člen).

Z namenom celovitega varovanja arheoloških najdb je nadalje izrecno prepovedano vsakršno razpolaganje s premičnimi arheološkimi ostalinami, ki so bile nezakonito izkopane ali drugače nezakonito pridobljene iz arheoloških najdišč na ozemlju Republike Slovenije ali ki so bile zakonito izkopane, a nato protipravno obdržane. Pravni posli in enostranske izjave volje, ki so v nasprotju s to prepovedjo, so nični in ne proizvajajo povzročajo pravnih učinkov – lastninska pravica na premični arheološki ostalini v tem primeru ne preide na kupca. Ničnost pravnega posla in enostranskih izjav volje učinkuje zoper vse in je ni mogoče sanirati z dobrovernostjo pridobitelja (kot to velja v primeru predkupne pravice).

ZVKD-1 je smiselno enako določal v 6. členu.

K 55. členu (lastništvo premične dediščine v muzejih):

Ta člen ureja lastninskopravna vprašanja v zvezi z muzejskimi predmeti in muzejskimi zbirkami. Zakonska ureditev izhaja iz temeljne predpostavke, da je vpis predmeta dediščine v inventarno knjigo muzeja dopusten le, če je ustanovitelj muzeja lastnik te dediščine. V drugih primerih ima muzej dediščino lahko le v postopku pridobivanja (t. i. akvizicije), kar pomeni, da lastninska pravica ni prenesena na ustanovitelja oziroma muzej.

Logična posledica navedenega izhodišča je izrecna zakonska določba, da je premožna dediščina, ki je vpisana v inventarno knjigo državnega muzeja, last Republike Slovenije. Nadalje so (so)lasti Republike Slovenije tudi muzejski predmeti in muzejske zbirke, katerih odkup je (so)financirala Republika Slovenija, neodvisno od tega, v inventarno knjigo katerega muzeja je ta dediščina vpisana. Smiselno enako velja tudi za (so)lastništvo muzejskih predmetov in muzejskih zbirk, katerih odkup je (so)financirala občina. S tem zakon ureja lastninska razmerja v primerih, kadar je odkup muzejskih predmetov in muzejskih zbirk (so)financiran s strani države oziroma občine. V praksi se je namreč pokazalo, da lahko prihaja v teh primerih do določenih zapletov, ki jih je smiselno reševati že na zakonski ravni. Obseg solastništva se določi v vsakem posameznem primeru posebej glede na obseg sofinanciranja.

Izjemo od navedenih izhodišč predstavlja vpis arheoloških najdb v inventarno knjigo muzeja, kot je bilo že pojasnjeno v zvezi z inventarizacijo. Glede na to da so arheološke najdbe na podlagi samega zakona last Republike Slovenije, njihov vpis v inventarno knjigo občinskega ali zasebnega muzeja ne bi bil mogoč. Člen zato določa, da je arheološka najdba lahko vpisana tudi v inventarno knjigo drugega muzeja, pri čemer kljub inventarizaciji ostane last Republike Slovenije (vključno z arhivom arheološke raziskave).

ZVKD-1 je lastništvo dediščine v upravljanju muzeja urejal v 88. členu.

K 56. členu (dediščina brez lastnika):

Člen ureja pravni status oziroma lastništvo dediščine v primerih, ko ta nima lastnika, njen lastnik ni znan in ga ni mogoče ugotoviti, ali če dediščina iz kakršnegakoli razloga ostane brez lastnika. V takšnih primerih dediščina na podlagi zakona postane last Republike Slovenije. Takšna ureditev temelji na javnem interesu ohranjanja dediščine v javni lasti, saj ima dediščina poseben pomen za družbo in je torej edino logično, da je takšna dediščina last države.

Ureditev ne spreminja ubeseditve v 7. členu ZVKD-1.

K 57. členu (predkupna pravica na nepremični dediščini):

Ta člen opredeljuje predkupno pravico države in občine na nepremični dediščini in določa postopek za njeno uveljavljanje.

Zakon določa predkupno pravico države na spomenikih državnega pomena in na nepremičninah v njegovem vplivnem območju, če je to določeno v aktu o razglasitvi. Občina pa lahko uveljavlja predkupno pravico na spomeniku lokalnega pomena, ki ga je sama razglasila, in na nepremičnini v vplivnem območju tega spomenika, če je to določeno v aktu o razglasitvi. Poleg tega ima občina subsidiarno predkupno pravico tudi na nepremičninah na svojem območju, na kateri ima v skladu z zakonom predkupno pravico država, če država svoje predkupne pravice ne uresniči. Hierarhija predkupnih upravičencev tako sledi pomembnosti varovane dediščine in načelu bližine.

V členu so predvidene tudi primeri, ko država oziroma občina nima predkupne pravice, čeprav gre za spomenik oziroma njegovo vplivno območje. Predkupna pravica tako ne velja za nepremičnine na spomeniškem območju, razen za arheološka najdišča in v primerih ko akt o razglasitvi določa obveznosti zaznambe spomeniškega območja v zemljiški knjigi. S tem se omejuje predkupna pravica na obsežnih

področjih oziroma območjih, ki so razglašena za spomenik državnega ali lokalnega pomena. Kot primer je mogoče navesti mestna in trška jedra. S tem se zagotavlja sorazmernost posega v lastninskopravna upravičenja (2. člen Ustave), saj je predkupna pravica z vidika varovanja dediščine potrebna le na posameznih spomenikih, ki so kot taki razglašeni samostojno. Razlog za tovrstno omejitev predkupne pravice izhaja tudi iz prakse, ki je pokazala, da se takšno predkupno upravičenje ni uresničevalo, saj nakup nepremičnine, ki nima lastnosti spomenika, ni smotrn.

Da bi država in občina lahko tudi dejansko uveljavili predkupno pravico, se določa, da mora lastnik nepremičnine o nameravani prodaji pisno obvestiti predkupnega upravičenca. Pri tem mora ponudba vsebovati natančne podatke o nepremičnini, ceni in ostalih prodajnih pogojih. Ti podatki so namreč ključni, da lahko država oziroma občina presodi smiselnost uveljavljanja predkupne pravice. Pristojni minister ali občinski organ mora nato v 30 dneh lastnika seznaniti, ali bo država oziroma občina predkupno pravico izkoristila. V primeru, da država svoje pravice ne uveljavi, minister o tem obvesti občino, na območju katere se nepremičnina nahaja. Občina ima nato na voljo dodatnih 30 dni za uveljavitev svoje predkupne pravice. Gre za standardni rok za uveljavljanje zakonite predkupne pravice, ki ne odstopa od ureditve v drugih področnih zakonih.

Pristojnega organa občine, ki odloča o (ne)uveljavljanju predkupne pravice na spomeniku v lasti občine, zakon ne določa, saj je ta določen v Zakonu o stvarnem premoženju države in samoupravnih lokalnih skupnosti (v nadaljnjem besedilu: ZSPDSLS-1),¹⁹ kot *lex generalis* na področju razpolaganja s stvarnim premoženjem samoupravnih lokalnih skupnosti.

Z namenom zagotavljanja karseda visoke stopnje varovanja nepremične dediščine lahko predkupni upravičenec v teku »predkupnega postopka« predkupno pravico prenese tudi na tretjo osebo javnega prava. To pomeni, da predkupne pravice tako ni mogoče prenesti vnaprej oziroma »na zalogo«. Izrecno se določa, da je tak prenos mogoč samo, če se s tem izboljšata ohranitev in javna dostopnost spomenika ter zagotovi takšna njegova uporaba, ki je skladna z njegovim družbenim pomenom. Če je predkupni upravičenec država, odloča o prenosu predkupne pravice na tretjo osebo vlada s sklepom, če je upravičenec občina, pa pristojni organ občine. Vlada oziroma pristojni organ občine mora o prenosu predkupne pravice odločiti v teku možnosti uveljavljanja le-te, torej 30 dneh, ter nato v osmih dneh obvesti novega predkupnega upravičenca in prodajalca (vlada to stori s posredovanjem sklepa o prenosu predkupne pravice). Nov predkupni upravičenec lahko nato uveljavlja predkupno pravico v nadaljnjih 30 dneh po prejemu obvestila.

Sedmi odstavek ureja primere, kadar noben od predkupnih upravičencev predkupne pravice ne uveljavi oziroma predkupni upravičenec od njene uveljavitve odstopi. Lastnik lahko v teh primerih proda dediščino drugemu kupcu, pri čemer pa pogodbeni cena ne sme biti nižja od tiste, ki je bila prvotno ponujena predkupnemu upravičencu. S to določbo zakon preprečuje morebitno izigravanje zakonske ureditve, kjer bi lastnik dediščine državi ali občini ponudil odkup po očitno previsoki ceni in se ta za uveljavljanje predkupne pravice zato ne bi odločila.

Dodatno »varovalo« pred nespoštovanjem predkupne pravice je določeno v osmem odstavku, skladno s katerim lahko notar overi podpis prodajalca in kupca na kupoprodajni pogodbi pred potekom 30 oziroma 60-dnevnega roka le, če prodajalec predloži izjavo predkupnega upravičenca, da odstopa od uveljavitve predkupne pravice, po poteku tega roka pa le na podlagi predložitve dokazila, da je lastnik ustrezno obvestil predkupnega upravičenca o možnosti uveljavljanja predkupne pravice (npr. povratnica). Tako je zagotovljen učinkovit nadzor nad spoštovanjem javnopravnega predkupnega upravičenja tudi v fazi sklenitve pogodbe.

Zakon kot sankcijo za nespoštovanje določb o predkupni pravici določa ničnost kupoprodajne pogodbe. Izjemoma takšna pogodba ni nična:

¹⁹ Uradni list RS, št. 11/18, 79/18 in 78/23 – ZORR.

- če status spomenika oziroma njegovega vplivnega območja ni bil zaznamovan v zemljiški knjigi in
- kupec ni vedel in tudi ni mogel vedeti, da ima nepremičnina status spomenika oziroma vplivnega območja spomenika.²⁰

Zaradi izjemnega pomena te nepremične dediščine in varovanja javnega interesa imajo predkupni upravičenci po tem zakonu prednost pred predkupnimi upravičenci po drugih zakonih. Edini izjemi od tega pravila sta predkupna pravica države na nepremičninah v zavarovanih območjih, za katera je država sprejela akt o zavarovanju in se izvaja skladno s predpisi s področja ohranjanja narave (*v tem primeru ima prednost varovanje narave*), in predkupna pravica solastnika nepremičnine v skladu s predpisi s področja stvarnopравnih razmerij (*v tem primeru ima prednost zaokrožitev lastnine*). S tem se jasno določa kolizijska pravila v primeru več zakonskih predkupnih upravičencev.

Predkupna pravica po tem členu je izključena v primeru prodaje nepremičnine bližnjim sorodnikom ali osebi javnega prava, katere ustanoviteljica je država ali občina. Med bližnje sorodnike štejejo lastnikov zakonec, sorodnik v ravni vrsti do kateregakoli kolena, posvojiteljica oziroma posvojitelj ter posvojenka oziroma posvojenec. Prav tako je predkupna pravica izključena v primeru prodaje etažne lastnine, kar je relevantno zlasti za večstanovanjske stavbe v mestnih jedrih, ki so razglašene za spomenik. V takšnih primerih namreč uveljavljanje predkupne pravice države oziroma občine ne bi služilo svojemu namenu, saj nakup stanovanja ni v javnem interesu z vidika varovanja dediščine.

Nova ureditev ločeno ureja predkupno pravico na nepremičnini dediščini in predkupno pravico na premožnosti dediščini, ZVKD-1 pa je predkupno pravico enotno urejal, in sicer v 62. členu. Nova ureditev je glede na staro podrobnejša in bolj dodelana.

K 58. členu (predkupna pravica na premožnosti dediščini):

S tem členom zakon vzpostavlja predkupno pravico države tudi na premožnosti dediščini. S tem se raven varstva premožnosti dediščine tudi na tem področju približuje varstvu nepremične dediščine. Država ima predkupno pravico na premožnostih s statusom nacionalnega bogastva kot ekvivalentu spomenika na področju premožnosti dediščine. Predkupna pravica na premožnosti dediščini se zagotavlja predvsem z namenom dopolnjevanja javnih zbirk in zagotavljanja javne dostopnosti predmetov premožnosti dediščine, ki imajo poseben pomen.

Določa se da mora lastnik o nameravani prodaji premožnosti s statusom nacionalnega bogastva obvestiti službo ali pristojni muzej, ki mora nato o tem nemudoma seznaniti službo. Lastnik lahko obvestilo posreduje osebno, po pošti ali elektronsko preko Informacijskega sistema. Služba nato kot strokovni organ pripravi mnenje o smotnosti uveljavitve predkupne pravice, predvsem z vidika dopolnitve muzejskih zbirk. Služba mora obvestilo o nameravani prodaji skupaj s svojim mnenjem ministrstvu posredovati najkasneje v sedmih dneh. Predkupno pravico v imenu države uveljavlja ministrstvo.

Rok za uveljavitev predkupne pravice je 60 dni od prejetja popolnega obvestila.

Zakon kot sankcijo za nespoštovanje določb o predkupni pravici določa ničnost kupoprodajne pogodbe. Izjemoma takšna pogodba ni nična:

- če status nacionalnega bogastva ni bil vpisan v register in
- kupec ni vedel in tudi ni mogel vedeti, da ima premožnina status nacionalnega bogastva.²¹

²⁰ V praksi je pričakovati, da bodo primeri dobroverne nevednost kupca redki, saj ima prodajalec skladno z 61. členom zakona dolžnost kupca seznaniti s statusom spomenika.

²¹ V praksi je pričakovati, da bodo primeri dobroverne nevednost kupca redki, saj ima prodajalec skladno z 61. členom zakona dolžnost kupca seznaniti s statusom nacionalnega bogastva.

Pogodba o prodaji nacionalnega bogastva, ki je sklenjena v nasprotju s tem členom, je nična, razen če status nacionalnega bogastva ni bil zaznamovan v registru in kupec ni vedel in tudi ni mogel vedeti, da ima premoženje status nacionalnega bogastva.

Peti odstavek za vprašanja, ki jih ta člen ne ureja izrecno, napotuje na smiselno uporabo določb zakona, ki urejajo predkupno pravico na nepremični dediščini. Ta določba je nujna, saj postopek uveljavljanja predkupne pravice na premoženi dediščini v tem členu ni celovito urejen.

K 59. členu (razlastitev):

V členu je urejen institut razlastitve, ki ne odstopa od splošnih pravil o dopustnosti razlastitve. Ta določajo, da je razlastitev dopustna samo za namene in pod pogoji iz zakona, proti odškodnini ali povračilu v naravi, in skladno z načelom sorazmernosti. Vsebinski temelj za javno korist izhaja iz 6. člena.

Zakon možnost razlastitve omejuje le na nepremično dediščini s statusom spomenika. Pri tem je razlastitev dopustna le ob kumulativni izpolnjenosti naslednjih pogojev:

- če je spomenik ogrožen in njegove ohranitve ni mogoče doseči na drug način ali če ni mogoče drugače zagotoviti dostopnosti spomenika v skladu z aktom o razglasitvi in
- če je poseg v lastninsko pravico sorazmeren javni koristi, ki utemeljuje razlastitev.

Z omejitvijo predmeta razlastitve le na spomenike kot najpomembnejšo pojavno obliko nepremične dediščine in z določitvijo, da je razlastitev dopustna le v izjemnih primerih, kadar varovanja dediščine ni mogoče zagotoviti drugače, zakon na abstraktni ravni zagotavlja sorazmernost posega v lastninsko pravico (33. člen Ustave). Sorazmernost posega je treba nato upravičiti še v vsakem primeru posebej tekom upravnega postopka. Upošteva se navedeno je razlastitev skrajni (*ultima ratio*) ukrep, ki ga je mogoče uporabiti le, če drugi ukrepi varstva niso bili uspešni oziroma če je mogoče že v naprej zanesljivo oceniti, da ne bodo.

Predlog za razlastitev spomenikov državnega pomena poda vlada, za spomenike lokalnega pomena pa pristojni organ občine, ki je spomenik razglasila. Razlastitveni zavezanec – torej oseba, proti kateri se razlastitveni postopek vodi – je lahko fizična ali pravna oseba ali oseba javnega prava, ki je lastnik spomenika, ki je predmet razlastitve. Država za razliko od drugih oseb javnega prava ne more biti razlastitveni zavezanec, saj že pojmovno ne more razlastiti same sebe, razlastitev države s strani občine pa bi bila neustavna.

Glede načina in postopka odvzema lastninske pravice šesti odstavek podobno kot drugi zakoni napotuje na smiselno uporabo določb vsakokrat veljavnega zakona, ki ureja področje urejanja prostora - torej ZUreP-3 – kjer je postopek razlastitve urejen na sistemski ravni. Pri tem se izrecno določa, da lahko zahtevo za razlastitev vložijo le razlastitveni upravičenec (država ali občina) in ne tudi razlastitveni zavezanec, ki ima to možnost v skladu z ZUreP-3.

Nova ureditev se bistveno ne razlikuje od ureditve po 63. členu ZVKD-1, je pa bolj podrobna in usklajena z drugo področno zakonodajo.

K 60. členu (druge omejitve lastninske pravice na premoženi dediščini):

Ta člen uvaja omejitve prenosa lastninske pravice na zbirki, ki ima status nacionalnega bogastva, in obremenitev nacionalnega bogastva.

Temeljni namen te omejitve prenosa zbirk je preprečiti »razpršitev« oziroma »razpad« zbirke na posamezne predmete premoženi dediščine, saj bi se s tem nepopravljivo izgubile bistvene vrednosti, ki jih ima zbirka kot celota in ki so večje od vrednosti posameznih predmetov v zbirki. Prenos lastninske

pravice na zbirki s statusom nacionalnega bogastva je tako skladno z zakonom dopusten le pod pogojem, da se s prenosom zagotavlja ohranitev zbirke v njeni nedotaknjeni celovitosti.

Namen prepovedi obremenitve nacionalnega bogastva je po drugi strani preprečiti, da bi nacionalno bogastvo postalo ogroženo zaradi pravnih poslov ali enostranskih dejanj. V primeru ustanovitve zastavne pravice na nacionalnem bogastvu ima na primer zastavni upnik pravico doseči njegovo prodajo, v določenih okoliščinah pa celo prevzeti lastništvo nacionalnega bogastva. Takšna možnost je še posebej problematična pri nacionalnem bogastvu, ki je v lasti države ali občine in ga praviloma (z redkimi, zakonsko določenimi izjemami) ni dopustno odtujiti, ter v primeru zbirk nacionalnega bogastva. Z obremenitvijo, kot je zastava, in posledično prodajo v izvršilnem postopku bi bilo mogoče to temeljno prepoved odtujitve načrtno ali nenačrtno zaobiti.

Zakon to vprašanje ureja na novo.

K 61. členu (dolžnost obveščanja):

S členom se vzpostavlja dolžnost obveščanja za lastnika in posestnika dediščine oziroma stvari, za katere se domneva, da ima lastnosti dediščine, saj je obveščenen pristojnih organov predpogoj za učinkovito varovanje dediščine. Pri tem zakon strogo obveznosti za lastnika oziroma posestnika določa v sorazmerju s pomenom dediščine. To pomeni, da velja najstrožja obveznost obveščanja v zvezi z dediščino, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje, medtem ko zakon najmilejša obveznost veže na stvari, za katere se samo domneva, da imajo lastnosti dediščine.

Lastniki in posestniki morajo tako pristojni organizaciji na njen poziv posredovati oziroma nuditi potrebne podatke o dediščini in o stvareh, za katere se domneva, da ima lastnosti dediščine. Ker ima lahko takšno nudenje podatkov za posameznika finančne posledice se v skladu z načelom sorazmernosti (2. člen Ustave) določa, da stroške zbiranja teh podatkov krije država.

Zakon nadalje vzpostavlja posebne obveznosti za lastnika oziroma posestnika spomenika ali nacionalnega bogastva:

- da pristojni organizaciji nemudoma sporoči pomanjkljivost ali škodo na spomeniku ali nacionalnem bogastvu in
- da seznanjeni kupca s spomeniškim statusom oziroma statusom nacionalnega bogastva in omejitvami, ki iz tega izhajajo.

Z določanjem obveznosti obveščanja pristojne organizacije se zagotavlja možnost odzivanja na poškodbe spomenika ali nacionalnega bogastva, saj sicer te organizacije s temi podatki ne razpolagajo. Dolžnost obvestitve novega lastnika (kupca) spomenika oziroma nacionalnega bogastva v primeru prenosa lastninske pravice pa se določa z namenom seznanitve novega lastnika s tem dejstvom, kar je še posebej pomembno v primeru manjka zaznambe statusa spomenika v zemljiški knjigi in v primeru nacionalnega bogastva.

Ureditev obveščanja o dediščini ostaja enaka ureditvi v 56. členu ZVKD-1.

K 62. členu (javna dostopnost spomenikov):

Ta člen ureja obveznost zagotavljanja javne dostopnosti spomenika, saj je glede na pomen spomenika bistveno zagotoviti njegovo dostopnost javnosti. Glede na to, da se posamezni spomeniki in njihove vrednosti med seboj bistveno razlikujejo, v skladu z načelom enakosti (14. člen Ustave) ni mogoče na zakonski ravni določiti enotnih pravil za javno dostopnost spomenika. Zakon zato določa, da se obseg in časovna obveznost dostopnosti spomenika javnosti določita – konkretizirata – v aktu o razglasitvi ob upoštevanju njegovega pomena. Pri tem se upošteva tudi razumne prilagoditve za osebe z oviranostmi in vidik varovanja spomenika (npr. omejitve števila obiskovalcev).

Obveznost javne dostopnosti spomenika lahko za lastnika predstavlja veliko obremenitev, zato zakon posebej določa, da se pri določitvi te obveznosti upoštevata tako pomen spomenika za javnost kot zmožnosti lastnika. S tem se na zakonski ravni vzpostavlja ustrezno razmerje med varstvom pravice do zasebne lastnine (33. člen Ustave) in varstvom javnega interesa. Tehtanje med obema v konkretnem primeru opravi organ v postopku razglasitve spomenika.

Tretji odstavek ureja primere, ko se za obnovo ali obstoj spomenika namenijo javna sredstva. Zakon določa, da mora biti v takih primerih dostopnost spomenika zagotovljena skladno z določbami pogodbe ali odločbe o sofinanciranju ukrepov varstva. Kadar država ali občina lastniku zagotovi javna sredstva za obnovo spomenika, je predvideno načelno pravilo, da mora lastnik v zameno za prejete koristi zagotoviti večjo javno dostopnost spomenika. Časovna obveznost se v tem primeru določi glede na obseg sofinanciranja ter umetniško in zgodovinsko vrednost spomenika. Zaradi jasnosti se določa tudi, da ta obveznost ne sme biti manjša od tiste, določene v aktu o razglasitvi, saj s pogodbo ali odločbo ni dopustno posegati v hierarhično višji splošni pravni akt.

K 63. členu (dostop do spomenika za potrebe njegovega varstva):

Člen ureja dostop do spomenika za potrebe njegovega varstva. Lastnik oziroma posestnik mora tako pooblaščenim osebam zavoda dopustiti dokumentiranje in raziskovanje spomenika. Če to z upiranjem ali grožnjami prepreči oziroma je mogoče takšno upiranje ali grožnje pričakovati, pa lahko pooblaščen oseba te aktivnosti izvede ob pomoči policije. Pri tem se uporabljajo določbe zakona, ki ureja pooblastila policije, torej vsakokrat veljavnega ZNPPol.

Pomembno je poudariti, da čeprav zakon tega izrecno ne določa, na podlagi te določbe pooblaščen oseba zaradi potreba varstva spomenika ni upravičena vstopiti v stanovanje, saj bi bil tak vstop v nasprotju z ustavno varovano nedotakljivostjo stanovanja (36. člen Ustave). Vstop v stanovnijske prostore je tako za potrebe njegovega varstva dopusten samo v soglasju s stanovalcem.

Lastnik oziroma posestnik ima v primeru nastanka škode, povzročene z aktivnostmi za potrebe varstva spomenika, pravico do odškodnine. S tem se zagotavlja sorazmernost posega v lastninsko pravico lastnika spomenika (33. člen Ustave).

Ureditev dostopnosti spomenika je glede na ureditev po ZVKD-1, ki je v 24. členu le pooblastil ministra za določanje navodil predlogov varstvenih režimov za posamezne zvrsti spomenikov, podrobnejša in celovitejša.

K 64. členu (dolžnost varstva spomenika):

Ta člen opredeljuje dolžnost lastnika, da izvaja ukrepe varstva spomenika.

Obveznost zagotavljanja varstva spomenika je navzgor omejena s finančnimi in drugimi zmožnosti lastnika takšno varstvo zagotavljati, upoštevaje tudi koristi, ki jih lastnik ima zaradi statusa spomenika (npr. možnost trženja). S tem se preprečuje nalaganje obveznosti, ki jih posamezniki ne bi bili sposobni izpolniti, in tako zagotavlja ustrezno sorazmerje med javnim interesom varovanjem spomenikov in ekološko funkcijo lastnine (67. člen Ustave) na eni strani ter pravico do zasebne lastnine (33. člen Ustave) na drugi.

Če lastnik ne izpolnjuje svoje obveznosti varstva spomenika, zakon pooblašča zavod, da mu z odločbo naloži izvedbo konkretnih ukrepov varstva. Pri tem mora zavod upoštevati tako koristi, ki jih ima lastnik od spomenika, kot tudi njegove (finančne) zmožnosti. Izrecno se določa, da zavod v okviru ocene sorazmernosti upošteva tudi koristi, ki jih ima oziroma bi jih lahko imel lastnik ravno zaradi statusa spomenika (npr. možnost trženja spomenika), ter da se lastnik ne more uspešno sklicevati na povečane

stroške varstva spomenika, ki izhajajo iz njegovih prejšnjih opustitev te dolžnosti. Če lastnik ne ravna skladno z odločbo, lahko zavod potrebne ukrepe izvede na stroške lastnika, država pa ima pravico do povračila teh stroškov. Z institutom nadomestne izvršitve se zagotavlja učinkovito varstvo spomenika v primeru nekooperativnosti lastnika.

Za potrebe odločanje zavoda o odreditvi ukrepov varstva v skladu s tem členom se vzpostavlja pravna podlaga za dostop zavoda do ustreznih zbirk podatkov. Slednje je namreč ključno za zagotavljanje učinkovitega izvrševanja tega člena, saj drugače zavod v primeru neposredovanja podatkov s strani lastnika lastniku ne bi mogel naložiti ukrepov varstva.

Ureditev je glede na določbe ZVKD-1 v 84. členu podrobnejša.

K 65. členu (označevanje spomenikov in nacionalnega bogastva):

S členom se ureja označevanje spomenikov in nacionalnega bogastva z namenom izboljšanja dostopa in seznanjenosti javnosti s to dediščino. Iz istega razloga se lahko označijo tudi nepremičnine, v katerih se hrani nacionalno bogastvo.

Zakon določa tudi izjemo od obveznega označevanja. Spomenik ali arheološko najdišče se ne označi, če bi bilo to v nasprotju s koristmi varstva dediščine ali drugo javno koristjo. Kot primer je mogoče nevesti neoznačitev arheološkega najdišča, pri katerem obstaja nevarnost nezakonite odstranitve oziroma odtujitve oziroma plenjenja arheoloških ostalin. Zagotavljanje (fizične) varnosti določene dediščine oziroma arheoloških ostalin ima tako prednost pred informiranjem javnosti.

S četrtem odstavkom se tudi izrecno določa, da predstavlja označevanje spomenikov in nacionalnega bogastva na podlagi tega člena označevanje dediščine za potrebe njenega varstva v oboroženih spopadih. Skladno z mednarodnim pravom namreč država v primeru oboroženega spopada ne sme napadati kulturne dediščine nasprotne države, ki je označena kot taka. S navedeno določbo Republika Slovenije izpolnjuje svoje obveznosti v skladu s Konvencijo o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada in njenimi protokoli.

Določitev načina označevanja je kot povsem tehnična izvedbena naloga prepuščena določitvi ministra s podzakonskim aktom.

Ureditev je smiselno enaka ureditvi po 58. členu ZVKD-1.

K 66. členu (omejitev oglaševanja):

S tem členom se ureja uporabo nepremične dediščine ali njene neposredne okolice za oglaševanje in obveščanje.

Oglaševanje lahko močno posega v nepremično dediščino oziroma njene vrednosti, zato se določa, da je postavljanje trajnih ali začasnih objektov, naprav in predmetov za oglaševanje na spomenikih in varstvenih območjih načeloma prepovedano. Izjemoma je dopustno oglaševanje:

- če ni v nasprotju z družbenim pomenom dediščine
- če ga dopušča prostorski izvedbeni akt in
- če ni v nasprotju z aktom o razglasitvi oziroma aktom o določitvi.

To pomeni, da morajo biti pogoji za dopustnost oglaševanja izpolnjeni kumulativno. Pri tem je treba poudariti, da ni treba, da je prepoved oglaševanja izrecno določena v aktu o razglasitvi ali aktu o določitvi, temveč zadošča, da to izhaja iz drugih varstvenih usmeritev oziroma da to posredno izhaja iz varstvenega režima.

Kot oglaševanje po tem zakonu se ne šteje »oglaševanje« za lastne potrebe, ki je opredeljeno kot obveščanje javnosti o kulturnih dogodkih in prireditvah lastnika oziroma upravljavca nepremične dediščine. Za slednje veljajo milejši pogoji, in sicer takšno obveščanje ne glede na njegovo načelno dopustnost ne sme biti v nasprotju z družbenim pomenom dediščine.

K 67. členu (prepoved uporabe podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika)

S členom se določa, da nihče ne sme uporabljati podobe in imena spomenika za pridobitne namene brez soglasja lastnika in da lahko lastnik s soglasjem določi tudi višino nadomestila za uporabo. S tem se želi zagotoviti, da podoba ali ime spomenika ne bosta uporabljena v komercialne zadeve, ki niso združljive z družbenim pomenom spomenika (na primer za oglaševanje izdelkov), za kar je zadolžen lastnik spomenika.

Istočasno se določa tudi izjema, in sicer se lahko podoba ali ime spomenika tudi brez soglasja lastnika uporablja za potrebe raziskovanja, proučevanja, dokumentiranja in predstavljanja spomenika, izobraževanja o njem ter izvajanja ukrepov varstva. Takšna uporaba podobe ali imena spomenika namreč ni v nasprotju z njegovim družbenim pomenom, temveč prej obratno, saj zagotavlja dostopnost in spodbuja znanstveno in pedagoško delo.

Ureditev je smiselno enaka ureditvi po 44. členu ZVKD-1.

K 68. členu (hranjenje in varovanje ter prevoz nacionalnega bogastva):

Člen določa obveznosti v zvezi s hranjenjem in varovanjem ter prevozom nacionalnega bogastva. Za hranjenje in varovanje ter ustrezen prevoz mora praviloma poskrbeti lastnik nacionalnega bogastva oziroma njegov posestnik.

Z namenom zagotavljanja strokovne podpore lastnikom in posestnikom se določa, da so upravičeni do podpore v obliki preverjanje ustreznosti hranjenja in varovanja ter svetovanja. Strokovno podporo zagotavlja pristojni muzej v okviru izvajanja nalog državne javne službe muzejev.

Glede na to da lahko lastnik oziroma posestnik nacionalnega bogastva le-tega posodi drugi osebi za razstavljanje oziroma v druge namene, zakon določa, da lahko v takem primeru s pogodbo na to osebo začasno prenese tudi svoje obveznosti izpolnjevanja zahtev glede hranjenja, varovanja in prevoza nacionalnega bogastva. S tem se spodbuja posojanje za namene razstavljanja, saj sicer lastnik ali posestnik, če bi še naprej sam odgovarjal, morda ne bi bil pripravljen posoditi nacionalnega bogastva.

Minimalne strokovne, tehnične in prostorske standarde za hranjenje in varovanje ter prevoz nacionalnega bogastva predpiše minister, saj gre za izrazito strokovno-tehnična vprašanja, ki ne sodijo v zakonsko materijo.

Ureditev je v bistvenem enaka ureditvi po 52. členu ZVKD-1.

K 69. členu (hranjenje arheoloških najdb in postopek za pridobivanje dokazila o izvoru):

S tem členom se določa, da je hranjenje premičnih arheoloških ostalin dovoljeno le ob posedovanju dokazila o izvoru. Njihovo zasebno hranjenje je namreč dopustno le, če je v predhodnem strokovnem postopku ugotovljeno, da v primeru arheološke ostaline ne gre za arheološko najdbo (in s tem dediščino v lasti države) oziroma da je arheološka najdba skladno z eno od zakonskih izjem v zasebni lastni. V nasprotnem primeru namreč zakon določa, da o hranjenju arheoloških najdb, ki so njena last, odloča država. Takšna ureditev sledi uveljavljenim mednarodnim standardom boja proti nedovoljeni trgovini z arheološkimi predmeti.

Z namenom opredelitve dokazila o izvoru so v zakonu primeroma naštetih veljavne oblike teh dokazil in določa postopek pridobivanja dokazila o izvoru v skladu z zakonom. Dokazilo o izvoru je listina, kot je sklep o dedovanju, dovoljenje o izvozu, oporoka, pogodba, odločba sodišča ali upravnega organa, izpisek iz evidence prodaje, ali druga verodostojna listina, iz katere izhaja, da je oseba premično arheološko ostalino pridobila v last ali hrambo.

V primeru, da oseba hrani premično arheološko ostalino brez ustreznega dokazila, pa ji zakon nalaga obveznost, da mora o tem takoj obvestiti ministrstvo. Namen postopka je preprečiti nadaljnje nezakonito kroženje predmetov. Ministrstvo nato izvede postopek za ugotavljanje izvora premične arheološke ostaline, pri čemer sodeluje s pristojnim muzejem (ta pripravi strokovno mnenje). Posestnik premične arheološke ostaline mora za potrebe postopka in priprave strokovnega mnenja pooblaščenim osebam pristojnega muzeja dovoliti tudi dokumentiranje in raziskovanje ostaline.

Ministrstvo postopek zaključí z upravno odločbo, saj gre za odločanje o pravici do posedovanja premične arheološke najdbe. Premična arheološka ostalina lahko ostane v posesti trenutnega posestnika samo v primeru ugotovitve, da:

- premična arheološka ostalina ne predstavlja dediščine,
- ne izvira z ozemlja Republike Slovenije
- je bila odkrita oziroma drugače pridobljena pred 31. 7. 1945 ali
- je predpisi, ki so veljali v času odkritja ali drugačne pridobitve niso opredeljevali kot dediščino v lasti države.

S tem zakon varuje pravice osebe, ki je premično arheološko ostalino hranila pred začetkom postopka, saj je v primeru izpolnjenosti ene od predpostavk ni nikoli hranila v nasprotju z zakonodajo. Pri tem je pomembno zlasti, da ni dopustno odvzeti arheološke najdbe, če predpisi ob odkritju niso določali, da je ta last države, saj bi šlo v nasprotnem primeru za nedopustno povratno učinkovanje zakonske določbe (155. člen Ustave).

Takšna odločba življenjsko logično šteje kot dokazilo o izvoru za potrebe hrambe na ozemlju Republike Slovenije, saj je ministrstvo ugotovilo, da ta oseba premično arheološko ostalino lahko zakonito poseduje. Odločba pa ne more šteti kot dokazilo o lastništvu ali kot dovoljenje za izvoz ali iznos, saj ministrstvo v postopku ne ugotavlja lastništva premične arheološke ostaline, niti izpolnjenosti predpostavk za dopustnost izvoza oziroma iznosa le-te iz Slovenije. Izvoz oziroma iznos je urejen ločeno.

Ureditev je smiselno enaka ureditvi po 53. členu ZVKD-1.

K 70. členu (oddajanje in odsvojitve dediščine v lasti države ali občine):

Člen določa pogoje, pod katerimi je mogoče spomenik ali del spomenika v javni lasti (država ali občina) oddati v najem ali ga odsvojiti, ter opredeljuje primere, v katerih je takšno razpolaganje izključeno. Gre za posebno varstveno ureditev razpolaganja z dediščino v javni lasti, ki se razlikuje od splošnih pravil o upravljanju stvarnega premoženja države in občin, saj izhaja iz javnega interesa za ohranitev dediščine.

Določa se, da je spomenik dopustno:

- oddati v najem, kadar ga upravljavec začasno ali trajno ne potrebuje več za opravljanje svojih nalog in se s tem ne poslabšajo pogoji za njegovo ohranjanje, ali
- odsvojiti, kadar ga upravljavec trajno ne potrebuje in se z odsvojitvijo ne poslabšajo pogoji za ohranjanje spomenika v skladu z aktom o razglasitvi.

S tem se omogoča aktivno upravljanje javne dediščine, ki omogoča njeno uporabo in gospodarsko izrabo, vendar le v mejah, ki so skladne z varstvenimi cilji.

Drugi odstavek določa izjemo za nepremičnine, ki ležijo znotraj spomeniškega območja, vendar same nimajo statusa spomenika. Zanje pogoji iz prvega odstavka ne veljajo, razen če gre za območja z arheološkimi najdišči ali dele, kjer je akt o razglasitvi določil zaznambo v zemljiški knjigi. S tem se preprečuje prekomerno omejevanje razpolaganja z nepremičninami, ki same po sebi niso varovane kot dediščina, hkrati pa ohranja varstvo območij, kjer obstaja povečana kulturnovarstvena občutljivost.

Nadalje se določa primere, ko je odsvojitvev izrecno prepovedana. Odsvojitvev ni dopustna za:

- spomenike, zavarovane na podlagi posebnih predpisov, odločb ali mednarodnih pogodb,
- arheološka najdišča, namenjena predstavljanju javnosti, ter
- spomenike, za katere vlada z uredbo določi prepoved odsvojitvev iz razloga nacionalnega interesa.

Uredba se zaznamuje v zemljiški knjigi, kar zagotavlja pravno varnost in javno dostopnost podatka o prepovedi odsvojitvev.

Peti odstavek določa izjemo za primere prenosov lastninske pravice med državo in občino, kadar so izpolnjeni pogoji iz prvega odstavka. Takšna ureditev omogoča prilagodljivo delitev nalog med ravnmi javnih oblasti pri upravljanju dediščine, ne da bi se zmanjšala raven varstva.

O odsvojitvi spomenikov v lasti države odloča vlada na podlagi predhodnega mnenja ministrstva. S tem se zagotavlja strokovnost odločitev, saj se mora minister v mnenju izrecno opredeliti do izpolnjevanja pogojev za odsvojitvev. Z namenom zagotovitve ažurnega odločanja se vzpostavlja tudi fikcija pozitivnega mnenja, če minister le-tega ne poda v 30 dneh. V primeru nepremičnin, ki jih upravljajo drugi (neodvisni) državni organi, se določa, da o njihovi odsvojitvi odloči njegov predstojnik ali pooblaščen funkcionar za posamezni pravni posel. Slednje je odraz načela delitve oblasti (3. člen Ustave) in neodvisnosti oziroma samostojnosti drugih državnih organov nasproti vladi.

O odsvojitvi spomenikov v lasti občine odloča pristojni občinski organ, kot ga določa ZSPDSLS-1.

S sedmim odstavkom se določa, da se spomenik lahko odda v najem najdlje za 20 let. Gre za odstop od ZSPDSLS-1, s katerim se zagotavlja ravnotežje med stabilnostjo rabe in potrebo po rednem preverjanju vpliva najemnega razmerja na stanje dediščine. Spomeniki so namreč specifične nepremičnine, katerih upravljanje je povezano z visokimi stroški tekočega in investicijskega vzdrževanja ter s spomeniškovarstvenimi omejitvami glede obsega in načina gospodarskega izkoriščanja. Obsežna študija innsbruškega inštituta o gradovih v Avstriji, Nemčiji in Švici je pokazala, da znašajo povprečni stroški vzdrževanja gradu 40.000 evrov na leto. V Sloveniji imamo razpoložljive podatke o splošnih materialnih stroških za tri obnovljene gradove – grad Jablje 96.000 EUR letno, grad Otočec 91.000 EUR letno in Snežnik 127.200 evrov letno. Obdobje 5 let je tako prekratko, da bi morebitne najemnike najem spomenika zanimal, saj nobena dejavnost v spomeniku (ob upoštevanju visokih stroškov in omejitev zaradi varstvenega režima) v tako kratkem času ne povrne vloženega kapitala niti ne zagotovi njegove normalno pričakovane donosnosti. Zato zakon, kot že omenjeno določa daljše – 20 letno obdobje oddaje v najem. S tem zakon sledi tudi ureditvi v ZUJIK, ki je krovni zakon na področju kulture.

Osmi in deveti odstavek urejata premično dediščino.

Premične arheološke ostaline, odkrite na ozemlju Republike Slovenije, ni dovoljeno odsvojiti, dokler v postopkih po 37. ali 69. členu ni ugotovljeno, da ne predstavljajo arheološke najdbe ali da niso last Republike Slovenije. Za nacionalno bogastvo, ki ga hranijo muzeji, velja načelna prepoved odsvojitvev, razen v primeru izmenjave predmetov, kadar gre za bistveno dopolnitev zbirke. O tem odloča minister oziroma pristojni organ občine na predlog muzeja. Takšna ureditev preprečuje razpolaganje s predmeti

iz javnih zbirk, hkrati pa omogoča strokovno upravičene izmenjave, ki prispevajo k razvoju muzejskih zbirk.

V desetem odstavku je določeno, da se sredstva, pridobljena z oddajo ali odsvojitvijo dediščine, lahko porabijo le za ohranjanje, obnovo, prenovo, vzdrževanje, oživljanje ali nakup dediščine. S tem se vzpostavlja načelo ponovnega vlaganja (t. i. »*heritage reinvestment*«), ki zagotavlja, da dediščina ostaja dolgoročno finančno samozadostna in da se prihodki iz razpolaganja z dediščino vračajo v njeno ohranjanje.

Člen tako celovito ureja razmerje med varstvom in razpolaganjem z dediščino v javni lasti, zagotavlja pregleden postopek odločanja, omejuje prosto odsvojitve, hkrati pa omogoča aktivno rabo dediščine v javnem interesu.

V primerjavi s 6. členom ZVKD-1 člen pomembno razširja področje urejanja, saj poleg odsvojitve vključuje tudi oddajanje, določa nove postopkovne varovalke in jasno razlikuje med nepremično in premično dediščino.

K 71. členu (pravica do pojasnil, nasvetov in navodil):

Ta člen opredeljuje pravico lastnikov in posestnikov dediščine do brezplačne strokovne podpore pri njenem varovanju. Namen določbe je zagotoviti, da so lastniki in posestniki lahko, če to želijo, deležni pojasnil, nasvetov in navodil s strani pristojnih organizacij, ki razpolagajo z znanjem o dediščini. To lastnikom in posestnikom omogoča oziroma olajšuje zagotavljanje ustrezne ravni varovanja in ohranjanja nepremične ter premične dediščine, s katero razpolagajo.

Zakon tako določa, da ima lastnik ali posestnik nepremične dediščine pravico do brezplačnih pojasnil, nasvetov in navodil zavoda glede lastnosti, družbenega pomena in načina varovanja dediščine. Kot pristojno institucijo se določa zavod, ker je ta osrednja strokovna organizacija, specializirana za varstvo nepremične dediščine, in zato razpolaga s potrebnim znanjem za pravilno ravnanje z njo skladno z zakonskimi zahtevami. S tem država lastnikom zagotavlja podporo pri varovanju dediščine, jim olajšuje izpolnjevanje zakonskih obveznosti ter hkrati spodbuja prostovoljno skrb za dediščino, ki temelji na zavedanju njenega širšega pomena.

Na podlagi tega člena je do brezplačnih nasvetov glede varovanja upravičen tudi lastnik ali posestnik premične dediščine. Lastnikom in posestnikom nacionalnega bogastva zakon poleg pravice do nasvetov glede varovanja daje tudi pravico do brezplačnih pojasnil, nasvetov in navodil v zvezi z njegovimi lastnostmi, kulturno vrednostjo, hrambo, varovanjem in prevozom. Razlog za razlikovanje je v izjemnem pomenu nacionalnega bogastva za vse prebivalce in obsežnejših zakonskih obveznostih lastnika oziroma posestnika. Zakon kot pristojno institucijo v obeh primerih določa pristojni muzej, ker je ta specializiran za posamezno zvrst premične dediščine in zato razpolaga z ustreznim strokovnim znanjem.

S četrtem odstavkom se določa tudi način uveljavitve teh pravic. Lastnik oziroma posestnik jih lahko uveljavlja z vložitvijo zahtevka pri pristojni organizaciji (zavodu ali pristojnemu muzeju, odvisno od vrste dediščine). V nujnih primerih, ko dediščini grozi neposredna nevarnost poškodovanja ali uničenja, zakon pristojni organizaciji določa tudi zavezujoč rok za zagotovitev strokovne pomoči. Ta mora lastniku ali posestniku nemudoma zagotoviti strokovno pomoč, najkasneje pa v treh dneh od vložitve zahtevka, katerega vložitev je dolžna evidentirati.

Ureditev je smiselno enaka ureditvi po 37. členu ZVKD-1.

K 72. členu (poseg):

V členu se opredeljuje, kaj je mogoče šteti za poseg v dediščino v smislu zakona (v nadaljnjem besedilu: poseg). Zakon določa, da je poseg vsako delo, dejavnost ali ravnanje, ki kakorkoli spreminja videz, strukturo, notranja razmerja in uporabo dediščine ali arheološke ostaline ali ki dediščino ali arheološko ostalino uničuje, razgrajuje ali spreminja njeno lokacijo. Določa se torej, da se kot poseg šteje vsako fizično poseganje v dediščino, ne glede na to, ali gre za trajno ali zgolj začasno spremembo dediščine. To pomeni, da mora oseba za poseg vselej pridobiti ustrezno dovoljenje pristojnega organa – bodisi dovoljenje za raziskavo arheoloških ostalin (v nadaljnjem besedilu: dovoljenje za raziskavo), bodisi kulturnovarstveno soglasje.

Zaradi zagotavljanja pravne varnosti zakon primeroma navaja zelo različne pojavne oblike oziroma »širok spekter« različni posegov. Seznam ni določen taksativno, saj je poseg tudi kakršnokoli drugo dejanje, ki fizično vpliva na dediščino. Široka in ne izključna opredelitev dejanj, ki jih je mogoče opredeliti kot poseg, je ključna za zagotavljanje, da se pred vsakim fizičnim posegom v dediščino oziroma arheološke ostaline preveri njegova dopustnost in potreba po pridobitvi kulturnovarstvenega soglasja oziroma drugega dovoljenja.

Zakon določa, da se za poseg v smislu zakona štejejo tudi raziskave dediščine in arheoloških ostalin, saj te lahko fizično posegajo v dediščino oziroma arheološke ostaline. Ker stroka izvaja tudi raziskave dediščine in arheoloških ostalin, ki fizično ne posegajo vanje (na primer s študijem literature ali preučevanjem satelitskih posnetkov), zakon določa, da takšne raziskave ne štejejo za poseg in posledično zanje tudi ni treba pridobiti dovoljenja za raziskavo oziroma kulturnovarstvenega soglasja. V nasprotnem primeru bi bilo namreč treba tudi za tovrstne raziskave pridobiti kulturnovarstveno soglasje oziroma dovoljenje za raziskavo, kar bi bilo nesmiselno in bi prekomerno obremenjevalo tako zavod oziroma ministrstvo kot tudi stroko.

Definicija posega je v bistvenem enaka tej, ki jo je v 3. členu določal ZVKD-1.

K 73. členu (vrste raziskav):

Člen pojma raziskave v skladu s pravili nomotehnike ne opredeljuje, saj je pojem opredeljen že v 4. členu zakona. Zaradi jasnosti in potreb nadaljnje rabe v zakonu pa se raziskave podrobneje deli glede na:

- **predmet raziskave:** na raziskave arheoloških ostalin in raziskave druge dediščine (torej tiste dediščine, ki ni arheološka) in
- **namenu raziskave:** na preventivne, znanstvene in strokovno-izobraževalne raziskave.

Zakon v nadaljevanju raziskav druge dediščine ne opredeljuje podrobneje, saj te ne zahtevajo posebnega zakonskega urejanja. Ustrezno varstvo nepremične dediščine v okviru raziskav je zagotovljeno s tem, da so raziskave, ki posegajo v nepremične dediščino, dopustne le ob predhodni odobritvi zavoda – izdaja kulturnovarstvenega soglasja in predhodna obveznost pridobitve kulturnovarstvenih pogojev.

Raziskave arheoloških ostalin so v zakonu podrobneje urejene zaradi svojih posebnosti in posledic. Gre predvsem za potrebo po jasni opredelitvi izvajalcev in dejstvo, da raziskave arheoloških ostalin močno posegajo v lastninskopravna upravičenja lastnika zemljišča oziroma imajo lahko hude posledice za lastnikova upravičenja na določeni premični ali nepremični dediščini. V primeru ugotovitve, da gre za arheološko najdbo se celo šteje, da je ta v večini primerov, ne glede na to, kjer je bila odkrita, last Republike Slovenije.

K 74. členu (raziskava arheoloških ostalin):

Člen podrobneje opredeljuje raziskavo arheoloških ostalin oziroma tiste del raziskave arheoloških ostalin, ki ga je treba izvesti po zaključku terenskega dela (izkopavanj). Zakon namreč v skladu s

dognanji arheološke stroke določa, da se raziskave arheoloških ostalin – za razliko od raziskav druge dediščine – ne zaključijo na terenu, temveč nujno vključujejo tudi poterensko obdelavo arhiva arheološke raziskave ob sodelovanju pristojnega muzeja.

V členu se določa tudi obveznost izvajalca raziskave arheoloških ostalin, da mora po zaključku raziskave poročati ministrstvu v roku, ki se odloči v dovoljenju za raziskavo. Za varovanje arheološke dediščine je namreč ključno, da se vse raziskave zbirajo in ustrezno evidentirajo. Takšna obveznost je za raziskave arheoloških ostalin sedaj določena v pravilniku kot podzakonskem aktu, vendar je to lahko sporno z vidika načela legalitete (120. člen Ustave). Zakon zato to materijo v nujnem obsegu ureja na zakonski ravni.

Z zakonom se nadalje določa tudi rok za predajo arhiva arheološke raziskave pristojnemu muzeju in način zagotavljanja trajnega hranjenja arhivov arheoloških raziskav. Rok je tako kot v ZVKD-1 pet let od zaključka izkopavanj. Določa se, da se trajno hranjenje arhiva arheološke raziskave zagotavlja z njihovim hranjenjem v depojih muzejev, pri čemer morajo biti arhivi istega arheološkega najdišča, če je le mogoče, hranjeni na enem mestu. Hranjenje vseh arhivov istega arheološkega najdišča na enem mestu je ključno za zagotavljanje celostnega pregleda nad določenim arheoloških najdiščem, saj se sicer lahko zgodi, da so arheološke ostaline razpršene po različnih depojih in s tem težje »obvladljivi in razumljivi«. Zakon kljub načelni zavezi k takšnemu hranjenju upošteva, da to vselej ni mogoče, sploh kadar gre za veliko količino še neobdelanih arhivov, zato je takšno hranjenje določeno kot pravilo in so dopustne izjeme v utemeljenih primerih.

Nadalje se določa, da mora pristojni muzej, ki hrani arhiva arheološke raziskave, zagotoviti dostop javnosti do tega arhiva, kar je ključno za nadaljnje preučevanje arheološke dediščine in seznanjanje javnosti z njo.

Zakon tudi izrecno določa, da je arhiv arheološke raziskave last Republike Slovenije že med samim potekom raziskave arheoloških ostalin, torej ko še preden je popoln oziroma zaključen. S tem se preprečuje morebitno razpolaganje z deli arhiva arheološke raziskave pred njegovo formalno popolnostjo.

Podobno kot v ZVKD-1 je določeno, da ima pooblaščen oseba, ki vodi raziskavo arheoloških ostalin, izključno pravico do javne objave dokumentacije in arhiva arheološke raziskave, in sicer v roku petih let od dneva zaključka terenskega dela. Prav tako se enako kot v ZVKD-1 ureditev gradbišča oziroma spremljevalnih del v zvezi s posegom, ki se šteje za gradnjo po predpisih s področja graditve objektov, ne šteje za del raziskave arheološke ostaline. Ta dela namreč niso namenjene raziskavi arheoloških ostalin, temveč so le spremljevalna dejanja posegov.

K 75. členu (predhodna arheološka raziskava):

V tem členu je določeno, da so predhodne arheološke raziskave temelj preventivnega varstva arheoloških ostalin. Njihov namen je trajnostno ohranjanje arheoloških ostalin z odvrčanjem ali zmanjševanjem posegov v prostor, na katerem se nahajajo arheološke ostaline. Kot take zahtevajo posebno opredelitev v zakonu.

Z uporabo strokovnega pojma diagnostične raziskave sta jasno opredeljena narava in namen tovrstnih raziskav ter njihovo razmerje do drugih vrst raziskav. Ta pojem je tudi jezikovno praktičen, saj lahko nastopa samostojno, kot krajša oblika (diagnostične raziskave) ali kot dodatni pojasnilni atribut (npr. diagnostične raziskave za ovrednotenje in oceno arheološkega potenciala), kjer je to primernejše zaradi natančnosti.

Zakon nadalje določa, da so predhodne arheološke raziskave tudi raziskave arheoloških ostalin, ki so potrebne za njihovo strokovno odstranitev pred graditvijo. Gre torej za njihovo odstranitev kot zaščito

pred fizičnim poseganjem vanje – oziroma poškodovanjem – zaradi potreb graditve na določenem območju. Tudi na ta način se zagotavlja varstvo arheoloških ostalin, čeprav v tem primeru z njihovo odstranitvijo iz prvotnega arheološkega in naravnega konteksta in »*prestavitvijo*« v arhiv arheološke raziskave.

Pri diagnostičnih raziskavah je določena razlika med osnovnimi in dopolnilni diagnostičnimi raziskavami. Z osnovnimi diagnostičnimi raziskavami se ugotavljajo pokazatelji, prisotnost in stanje nečesa, kar je arheološko pomenljivo oziroma potencialno vsebuje arheološko dediščino. Preveri se torej arheološki potencial določenega območja – če to območje res vsebuje arheološke ostaline. Rezultati teh raziskav so podlaga za nadaljnje odločitve v postopku varstva arheološke dediščine in se izvajajo za potrebe vpisa arheoloških ostalin v register, razglasitve spomenika ali določitve varstvenega območja. Te raziskave se zato izvede, kadar se želi zagotoviti posebno varstvo arheoloških ostalin na določenem območju. Dopolnilne diagnostične raziskave so po drugi strani tiste predhodne arheološke raziskave, ki se izvajajo za določitev natančnejših ukrepov varstva arheoloških ostalin, ki že uživajo posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje.

Glede na to da so osnovne diagnostične raziskave namenjene ugotavljanju obstoja, identificiranju in vrednotenju arheoloških ostalin z vidika potrebe po vpisu v register ter zagotavljanju njihovega posebnega varstva, zakon določa, da jih zavod opravlja kot javno službo varstva. S tem se preprečuje, da bi bila njihova izvedba podvržena tržnim mehanizmom in vplivom morebitnih zasebnih investitorjev, ki bi lahko želeli, da se na njihovem zemljišču posebno varstvo ne vzpostavi. Zakon zato določa, da se stroški osnovnih diagnostičnih raziskav skladno z drugim odstavkom 135. člena zakona krijejo iz državnega proračuna. Zaradi morebitnih kadrovskih omejitev zavoda zakon predvideva tudi možnost, da zavod z javnim naročilom ter v skladu s programom dela in finančnim načrtom njihovo izvajanje poveri drugi pravni ali fizični osebi, ki izpolnjuje zakonske pogoje za izvedbo raziskave arheoloških ostalin iz 77. člena zakona. V tem primeru zavod ohrani nadzor nad izvajanjem arheološke raziskave kot »*naročnik*«.

Zakon določa, da stroške dopolnilnih diagnostičnih raziskav krije investitor gradnje ali drugega posega, skladno s 135. členom (t. i. »*polluter pays principle*«).

K 76. členu (dovoljenje za raziskavo arheološke ostaline):

Ta člen ureja dovoljenje za raziskavo. Zakon določa, da je dovoljenje za raziskavo treba pridobiti pred začetkom vsake raziskave arheološke ostaline, razen če gre za takšno raziskavo, ki se ne šteje za poseg v skladu s 72. členom zakona.

Dovoljenje se lahko izda katerikoli pravni ali fizični osebi javnega ali zasebnega prava, ki razpolaga s kadri, opremo in sredstvi, ki omogočajo izvedbo raziskave arheoloških ostalin v skladu s strokovnimi standardi določenimi v pravilniku, ki ga sprejeme minister.

Zakon taksativno določa pogoje za izdajo dovoljenja za raziskavo, in sicer se ta lahko izda le, če izvajalec izpolni naslednje pogoje:

- zagotoviti mora vodjo raziskave, ki izpolnjuje predpisane pogoje,
- omogočiti mora nadzor zavoda in
- zagotoviti zadostna finančna sredstva za izvedbo celotne raziskave, vključno s potersko obdelavo arhiva arheološke raziskave.

Zgolj izpolnjenost navedenih pogojev namreč omogoča minimalno kakovost izvedbe raziskave arheoloških ostalin, ki jo vodi in nadzoruje ustrezno strokoven kader, ki so mu na voljo tudi sredstva za izvedbo raziskave.

Dovoljenje za raziskavo izda minister. Za zagotavljanje strokovnosti odločanja pa zakon predvideva vzpostavitev posebne komisije, ki daje mnenja v postopku izdaje dovoljenja za raziskavo. Določa se, da so v tej komisiji arheologi s področja varstva nepremične in premične dediščine ter strokovnjaki z akademskega področja.

Dovoljenje za raziskavo je časovno omejeno in preneha veljati po poteku dveh let od njegove pravnomočnosti, razen če se raziskava, zaradi katere je bilo izdano, začne izvajati v tem roku. Za dovoljenja, izdana v postopkih sofinanciranja raziskav arheoloških ostalin iz drugega odstavka 148. člena zakona, torej tistih, ki so financiranje iz javnih sredstev, zakon določa, da se čas veljavnosti dovoljenja za raziskavo določi skladno s predpisi o izvrševanju državnega proračuna. S tem se preprečujejo situacije, ko bi se dejansko stanje in razmere od izdaje dovoljenja do začetka raziskave bistveno spremenile, kar bi onemogočilo ustrezno varovanje arheoloških ostalin preko instituta dovoljenja za raziskavo.

Predvideno je, da minister s pravilnikom predpiše podrobneje predpiše postopek in pogoje za izdajo dovoljenja, zahteve za izvajanje, nadzor, strokovne standarde raziskave arheoloških ostalin ter način in obseg dela strokovne komisije. Člani komisije za svoje delo ne bodo posebej plačani, saj gre za javne uslužbenke in naloge v okviru njihovih področij dela. Gre za materijo tehnične narave, zato se jo ureja s podzakonskim aktom, pri čemer pa minister skladno z načelom legalitete (120. člen Ustave) s pravilnikom ne bo določal dodatnih pravic ali obveznosti.

K 77. členu (pogoji za imenovanje vodje in drugih udeležencev raziskave arheološke ostaline):

Člen določa pogoje, ki jih morajo izpolnjevati vodja in drugi udeleženci raziskave arheološke ostaline. Zakon posebej določa tudi pogoje za sodelujoče pri podvodnih raziskavah, s čimer se zagotavlja čim večja varnost udeležencev, ki so v takšnih primerih izpostavljeni bistveno večjim tveganjem za zdravje in življenje.

Gre za materijo, ki je trenutno urejena v pravilniku kot podzakonskem aktu, vendar je to lahko sporno z vidika načela legalitete (120. člen Ustave). Zakon zato to materijo v nujnem obsegu ureja na zakonski ravni.

K 78. členu (kulturnovarstveno soglasje):

Ta člen določa kulturnovarstveno soglasje kot temeljni upravni instrument varstva nepremične dediščine, s katerim se presoja dopustnost posegov v dediščino, ki uživa posebno varstvo. Soglasje predstavlja mehanizem uravnoteženja javnega interesa za ohranitev dediščine z lastninsko svobodo in razvojnimi interesi.

Zakon določa, da je treba kulturnovarstveno soglasje pridobiti za poseg v:

- spomenik,
- vplivno območje spomenika, če to obveznost določa akt o razglasitvi in
- varstveno območje, če akt o določitvi ne določa drugače.

Tako kot že v ZVKD-1 torej ni določena splošna obveznost pridobitve kulturnovarstvenega soglasja za posege v vso nepremično dediščino, ki je vpisana v register. Takšna omejitev lastninskopravnih upravičenj bi bila namreč prekomerna. Obveznost pridobitve kulturnovarstvenega soglasja je zato omejena le na tisto dediščino, ki uživa posebno varstvo kot spomenik, vplivno območje spomenika ali varstveno območje dediščine (najpomembnejša dediščina). Zakon v prehodnih določbah ohranja tudi obveznost pridobitve kulturnovarstvenega soglasja za posege v arheološka najdišča in drugo nepremično dediščino, ki ob uveljavitvi zakona uživa varstvo v prostorskih aktih. Takšna ureditev je glede na prehodno naravo tega varstva nomotehnično ustrežnejša.

Posebej so določeni pogoji, pod katerimi je mogoče izdati kulturnovarstveno soglasje za odstranitev dediščine zaradi izgube varovanih sestavin (v nadaljnjem besedilu: soglasje za odstranitev dediščine). V tem primeru namreč dediščinsko varstvo nepremičnine ni več smiselno, saj le-ta nima več vrednosti dediščine. Zaradi dokumentarnega varstva dediščine je vseeno predvideno, da lahko zavod v tem primeru določi obveznost izvedbe ukrepov za dokumentiranje obstoječe stanja (na primer fotografiranje, izdelava 3D modela itd.) za potrebe registra.

Z namenom preprečevanja zlorab zakon določa tudi primere, v katerih soglasja za odstranitev dediščine ni dopustno izdati. Tako zavod soglasja ne izda, če se v postopku ugotovi, da je izguba varovanih sestavin nepremične dediščine posledica namernega poškodovanja ali uničenja. Nedopustno bi bilo namreč dovoliti odstranitve dediščine zaradi izgube varovanih sestavin, če jo je posameznik namerno poškodoval z namenom doseči prenehanje varstva. Gre za uresničitev splošnega civilnega načela »*nemo auditor propriam turpitudinem allegans*«. Prav tako se soglasje za odstranitev ne izda, če za nepremičnino velja odlok o začasni razglasitvi za spomenik v skladu s 24. členom zakona. V takem primeru se namreč začasno predpostavlja, da nepremičnina ima sestavine dediščine, zato je njena odstranitev zaradi izgube teh sestavin pojmovno izključena.

Zakon taksativno določa tudi primere, v katerih kulturnovarstveno soglasje ni potrebno, in sicer to ni potrebno za poseg, ki je nujen za odvrnitev nepredvidljive nevarnosti uničenja ali poškodovanja dediščine ali za odvrnitev nevarnosti za ljudi in premoženje (v nadaljnjem besedilu: nujni poseg), saj ni mogoče čakati na izdajo soglasja. Z namenom preprečevanja zlorab tega instituta je določeno, da je treba o nujnem posegu treba takoj po njegovi izvedbi obvestiti zavod in zaprositi za izdajo naknadnega kulturnovarstvenega soglasja. Kulturnovarstveno soglasje nadalje tudi ni potrebno za raziskavo arheoloških ostalin, za katero je potrebno dovoljenje za raziskavo, in poseg v arheološko najdišče, če ne gre za poseg v tla in na območju ne velja drug varstveni režim, zaradi katerega je pred posegom treba pridobiti kulturnovarstveno soglasje. V teh dveh primerih namreč izdaja kulturnovarstvenega soglasja ni smiselna, saj se arheološke ostaline ustrezno varuje že z izdajo dovoljenja za raziskave oziroma njihovo varstvo ni potrebno, saj se vanje sploh ne posega.

Iz pravno-sistemskih razlogov se določa, da ima kulturnovarstveno soglasje status mnenja po zakonu, ki ureja graditev objektov, kadar se izdaja v postopku izdaje gradbenega dovoljenja, in da se v takem primeru kulturnovarstveno soglasje izda v obliki, ki jo določajo predpisi s področja graditve. S tem se zagotavlja tudi nemoten potek postopka izdaje gradbenega dovoljenja.

Osmi in deveti odstavek urejata posebno varstvo svetovne dediščine v postopku graditve. Kadar poseg pomembno vpliva na območje svetovne dediščine ali njeno širše vplivno območje, je treba izvesti presojo vplivov na dediščino v skladu z metodologijo, ki jo sprejme minister (45. člen). Namen presoje je ohranitev izjemne univerzalne vrednosti svetovne dediščine v skladu z obveznostmi Republike Slovenije kot pogodbenice Konvencije o svetovni dediščini. Presoja vključuje analizo razvojnih možnosti, vplivov in alternativ ter določitev omilitvenih ukrepov.

Na 78. člen se neposredno sklicujejo tudi naslednje določbe:

- 79. člen – ureja postopek izdaje kulturnovarstvenega soglasja,
- 80. člen – določa vsebino soglasja in možnost določitve pogojev ter omilitvenih ukrepov,
- 81. člen – določa rok veljavnosti kulturnovarstvenega soglasja in
- 45. člen – določa usmeritve in metodologijo za presojo vplivov na svetovno dediščino, ki se uporabi v postopku po osmem in devetem odstavku 78. člena.

Ureditev instituta kulturnovarstvenega soglasja ostaja v bistvenem enaka ureditvi po 28. členu ZVKD-1.

K 79. členu (izdaja kulturnovarstvenega soglasja):

Ta člen ureja postopek izdaje kulturnovarstvenega soglasja, saj gre za specifičen postopek in torej ni mogoče uporabiti samo določb ZUP. Iz tega razloga je določen predvsem način vložitve vloge in potrebne priloge, ki so odvisne od vrste posega.

Določeno je, da se vloga za izdajo kulturnovarstvenega soglasja, če gre za poseg, za katerega je treba pridobiti gradbeno dovoljenje, vloži v sistemu eGraditev, vlogi pa je treba priložiti projektno dokumentacijo, kot jo za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja določajo predpisi o graditvi. V preostalih primerih se vloga vloži pri zavodu, in sicer elektronsko v Informacijskem sistemu, osebno ali po pošti. Za posege, ki ne zahtevajo gradbenega dovoljenja, zakon tudi natančno določa vsebino vloge, saj ta ni urejena drugje. Vloga mora tako vsebovati opis in grafični prikaz obstoječega stanja ter lokacijskih, funkcionalnih, oblikovnih in tehničnih značilnosti nameravanega posega. Zakon torej razlikuje postopek glede na potrebo po pridobitvi gradbenega dovoljenja za poseg. Pri posegih, ki ga zahtevajo, je namreč ključna enotna ureditev postopka, ki investitorju omogoča, da vse potrebno opravi na enem mestu, skladno z gradbeno zakonodajo.

Skladno z obstoječo prakso se tudi v besedilu zakona izrecno določa, da zavod pri izdaji kulturnovarstvenega soglasja presoja, če je poseg v spomenik ali varstveno območje skladen z aktom o razglasitvi oziroma aktom o določitvi in ne več kulturnovarstvenimi pogoji. S tem se preprečuje morebitno okrnitev varstva nepremične dediščine, ker na primer kulturnovarstveni pogoji določene obveznosti ne bi določali oziroma bi kakšno varstveno usmeritev opuščali. Slednje se je kot problematično izkazalo v dosedanji praksi.

Zakon zavod tudi pooblašča, da če oceni, da obstaja pri posegu verjetnost odkritja dediščine ali arheoloških ostalin, določi poseben način izvedbe del in možnost strokovnega nadzora nad njihovo izvedbo, vključno z načinom potrjevanja posameznih faz izvedbe. To je ključno za zavarovanje tako odkrite dediščine oziroma arheoloških ostalin in omogočanje prilagoditve kulturnovarstvenega soglasja novim odkritjem.

Pri odločanju o izdaji kulturnovarstvenega soglasja mora zavod v skladu s previdnostnim načelom pretehtati razloge za poseg oziroma raziskavo in razloge za ohranjanje dediščine v obstoječi obliki. Pri tem zavod pri odločanju o izdaji kulturnovarstvenega soglasja v prid odobritve posega upošteva okoliščino, da predlagani poseg omogoča vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranjanje ali obogatitev dediščine. Brez vzpostavitve »zdravih« temeljev namreč varstvo nepremične dediščine ni mogoče in je torej ohranjanje obstoječega stanja brez smisla. Z navedeno določbo se torej zavodu omogoča fleksibilnost pri presoji posegov. Po eni strani se zavodu omogoča, da kulturnovarstvenega soglasja ne izda če oceni, da obstaja že samo verjetnosti poškodovanja dediščine, po drugi pa, da tudi v takšnem primeru poseg dopusti, če tveganje odtehta vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranjanje ali obogatitev dediščine.

Zavod lahko zavrne izdajo soglasja, če poseg ni v skladu z določbami akta o ustanovitvi ali akta o določitvi ali v primeru ko že pri izdaji kulturnovarstvenih pogojev ugotovi, da poseg ni dopusten (enajsti odstavek 80. člena).

Z zakonom se uvaja tudi domneva pozitivnega mnenja, in sicer se šteje, da je bilo kulturnovarstveno soglasje izdano, če so bili kulturnovarstveni pogoji pridobljeni in če zavod ni odločil drugače v 30 dneh po vložitvi vloge za izdajo kulturnovarstvenega soglasja. S tem se varuje vlagatelja zahteve, saj bi v nasprotnem primeru postopek izdaje kulturnovarstvenega soglasja lahko trajal več mesecev in s tem močno posegel v njegove pravice.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi po 30. členu ZVKD-1.

K 80. členu (kulturnovarstveni pogoji):

Člen opredeljuje poseben institut kulturnovarstvenih pogojev, ki jih mora oseba pridobiti preden lahko zaprosi za izdajo kulturnovarstvenega soglasja. S kulturnovarstvenimi pogoji določi zavod dolžno postopanje osebe za pridobitev kulturnovarstvenega soglasja. Institut je v prvi vrsti namenjen pomoči vlagatelju zahteve za izdajo kulturnovarstvenega soglasja, saj mu s kulturnovarstvenimi pogoji zavod sporoči, kaj mora storiti, da bo lahko pridobil kulturnovarstveno soglasje za poseg. Istočasno pa zavodu tudi omogoča, da pridobi potrebne informacije za odločanje o sprejemljivosti določenega posega v nepremično dediščino.

Z zakonom se določa način vložitve vloge za pridobitev kulturnovarstvenih pogojev in dokumentacijo, ki jo je treba priložiti. Tako kot pri kulturnovarstvenem soglasju je tudi v tem primeru ureditev postopka odvisna od vrsto posega. Vloga za poseg, ki zahteva gradbeno dovoljenje, se vložijo v sistemu eGraditev, vlogi pa je treba priložiti projektno dokumentacijo, kot jo za pridobitev mnenj in gradbenega dovoljenja določajo predpisi o graditvi. Za posege, ki ne zahtevajo gradbenega dovoljenja, zakon tudi natančno določa vsebino vloge in zahtevano dokumentacijo.

Zavod, enako kot pri kulturnovarstvenem soglasju, določi kulturnovarstvene pogoje za poseg v spomenik ali vplivno območje spomenika skladno z aktom o razglasitvi, za poseg v varstveno območje pa skladno z aktom o določitvi.

Zaradi varstva lastnika nepremičnine zakon taksativno določa, katere pogoje lahko zavod določi kot pogoj za pridobitev kulturnovarstvenega soglasja. Ti vključujejo obveznost:

- oprave predhodne arheološke raziskave,
- oprave raziskave druge dediščine,
- priprave konservatorskega načrta,
- izvedbe presoje vplivov na svetovno dediščino ali
- izvedbe izravnalnega ukrepa.

Med možnimi pogoji zakon določa tudi obveznost oprave raziskave. Takšno obveznost lahko zavod določi, kadar utemeljeno domneva, da se v nepremičnini, ki je predmet posega, nahajajo neodkrita dediščina ali arheološke ostaline in da obstaja nevarnost njihovega poškodovanja ali uničenja s posegom.

Zaradi nevarnosti, ki jo za dediščino, predstavljajo podnebne spremembe zakon določa, da mora zavod pri določanju kulturnovarstvenih pogojev izbrati tiste ukrepe, ki prispevajo h krepitvi podnebne odpornosti dediščine. Pri tem lahko zavod takšne ukrepe določi le v okviru posega in torej ne more pogojevati kulturnovarstvenega soglasja z izvedbo ukrepov za krepitev podnebne odpornosti dediščine, ki niso povezani z načrtovanim posegom (npr. če želi investitor obnoviti fasado spomenika, mu zavod s kulturnovarstvenimi pogoji ne more naložiti sanacije strehe).

Zakon uvaja domnevo, da se šteje, da pogoji za izdajo kulturnovarstvenega soglasja niso potrebni, če zavod pogojev ni izdal v 30 dneh od vložitve vloge. V tem primeru lahko oseba vložijo vlogo za izdajo kulturnovarstvenega soglasja brez predložitve posebnih kulturnovarstvenih pogojev. Zaradi ohranjanja vsaj minimalne stopnje varstva nepremične dediščine v primeru pasivnosti zavoda se določa, kaj se v tem primeru šteje za kulturnovarstvene pogoje za poseg. Dodatno varstvo je zagotovljeno tudi z določbami o izdaji kulturnovarstvenega soglasja (79. člen), saj zavod takrat samostojno presoja skladnost posega z aktom o razglasitvi ali aktom o določitvi. To pomeni, da zavod posega tudi v primeru domneve o nepotrebnosti kulturnovarstvenih pogojev ne sme odobriti, če je ta v nasprotju z aktom o razglasitvi oziroma določitvi.

V primeru, ko zavod na podlagi vloge za izdajo kulturnovarstvenih pogojev ugotovi, da je poseg sprejemljiv in da kulturnovarstveni pogoji niso potrebni, se vloga za kulturnovarstvene pogoje šteje kot vloga za izdajo kulturnovarstvenega soglasja. Zavod lahko na podlagi naveden določbe neposredno

izda kulturnovarstveno soglasje. Takšna ureditev je v skladu z načelom ekonomičnosti, saj preprečuje nepotrebno podvajanje postopkov.

Zaradi jasnosti in pravne varnosti zakon izrecno določa, da kulturnovarstveni pogoji niso upravni akt, kar izhaja iz sodne prakse.

Določitev vsebine, oblike in načina priprave konservatorskega načrta je prepuščena ministru, saj gre za strokovno-tehnično vprašanje in torej ne sodi med zakonsko materijo.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi po 29. členu ZVKD-1.

K 81. členu (čas veljavnosti kulturnovarstvenega soglasja):

Člen določa čas veljavnosti kulturnovarstvenega soglasja. Soglasje je veljavno pet let od njegove pravnomočnosti, razen če se poseg v tem roku začne izvajati. Če je za poseg potrebno gradbeno dovoljenje in se ta predpisani rok izteče med postopkom izdaje dovoljenja, zakon določa, da se veljavnost soglasja podaljša do pravnomočne odločitve o izdaji gradbenega dovoljenja. S tem zakon preprečuje, da bi kulturnovarstveno soglasje izgubilo veljavnost, preden je izdano gradbeno dovoljenje, ki omogoča začetek gradnje in s tem posega.

Zakon z določitvijo daljšega petletnega roka veljavnosti kulturnovarstvenega soglasja usklajuje to področje s predpisi o graditvi. Po tem se nova ureditev tudi razlikuje od ureditve v 30.a členu ZVKD-1.

K 82. členu (izravnalni ukrep):

Člen opredeljuje izravnalni ukrep in posledice njegove naložitve.

Izravnalni ukrep je ukrep varstva, s katerimi se nadomesti ali omili izguba ali poškodovanje arheološke ostaline ali nepremične dediščine, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine. Minister oziroma zavod dovoli odstranitev arheološke ostaline ali druge nepremične dediščine, če se stranki sočasno naloži izvedba izravnalnega ukrepa. Dovoljenje za odstranitev arheološke ostaline oziroma druge premične dediščine je treba pridobiti pred odstranitvijo. Z izravnalnim ukrepom torej ni mogoče naknadno »legalizirati« nezakonitega posega v dediščino – slednjemu je namenjen nadomestni ukrep, ki se izda v inšpekcijskem postopku (164. člen).

Zakon s institutom izravnalnega ukrepa omogoča fleksibilnejšo varstvo dediščine, saj dovoljuje odstranitev nepremične dediščine ali arheoloških ostalin na območju, ki je za lastnika ali investitorja posebej pomembno, če ta v zameno financira varovanje druge dediščine ali arheoloških ostalin, ki sicer zaradi omejenih proračunskih sredstev ne bi bile deležne varstva. Kot varovalko pred zlorabo zakon določa, da mora biti izravnalni ukrep vsaj enak višini škode, nastale zaradi odstranitve dediščine ali arheoloških ostalin. Gre torej za institut dogovornega varstva nepremične dediščine in arheoloških ostalin.

Izravnalni ukrep se odraža v plačilu denarnega zneska v vrednosti škode, nastale zaradi odstranitve arheološke ostaline ali dediščine. Pri tem višino izravnalnega ukrepa določi ministrstvo (arheološke ostaline) oziroma zavod (druga dediščina) v ugotovljenem postopku, na podlagi obsega odstranitve arheološke ostaline ali dediščine in primerjalnega vrednotenja zavoda. Izravnalni ukrep mora biti po učinku vselej sorazmeren pomenu arheološke ostaline ali dediščine, katere odstranitev se dovoljuje, saj bi prišlo sicer do okoriščenja investitorja na račun varovanja dediščine.

Navodilo za določitev in izvedbo izravnalnega ukrepa se objavi na spletu in je torej splošno veljavno za vse izravnalne ukrepe. S tem se povečuje pravna varnost in predvidljivost za lastnike in investitorje in

se hkrati zagotavlja enakopravno obravnavo oziroma preprečuje favoriziranje določenih lastnikov in investitorjev s strani ministrstva oziroma zavoda.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi po 31. členu ZVKD-1.

K 83. členu (dediščinsko upravljanje):

Člen opredeljuje poseben kulturnovarstveni institut dediščinskega upravljanja spomenika, ki v delih odstopa od instituta upravljanja nepremičnin v lasti države in občin v vsakokrat veljavnem ZSPDSLS-1. Gre namreč za varstveni institut, katerega cilj je celostno ohranjanje spomenika, in ne upravljanje spomenika v premoženjsko-upravnem smislu po ZSPDSLS-1.

Dediščinsko upravljanje zajema opravljanje nalog, potrebnih za izpolnitev namena, zaradi katerega je bila nepremična dediščina razglašena za spomenik. Gre zlasti za spremljanje stanja, načrtovanje in organizacijo vzdrževanja, uporabo in dostopnost spomenika, njegovo predstavljanje javnosti ter sodelovanje s skupnostjo. Obseg in način upravljanja sta zato vedno vsebinsko vezana na varovane sestavine in določila akta o razglasitvi.

Zagotovitev dediščinskega upravljanja prvenstveno naloga lastnika spomenika, ki lahko to obveznost prevzame sam ali pa jo zaupa (formalnemu) dediščinskemu upravljavcu. V primeru pomembnih spomenikov, katerih dediščinsko upravljanje je kompleksnejše, pa dediščinsko upravljanje ni več prepuščeno odločitvi lastnika, temveč se z zakonom določa, da morajo imeti ti spomeniki obvezno dediščinskega upravljavca, ki jim ga določi vlada (*za spomenike na mednarodni ravni*) oziroma pristojni organ občine (*za spomenike, za katere to določa akt o razglasitvi*) v skladu s tretjim odstavkom. Za te spomenike velja tudi obveznost sprejetja načrta dediščinskega upravljanja kot formalnega akta, s katerim se določijo strateške in izvedbene usmeritve za celostno ohranjanje spomenika in način izvajanja njegovega varstva.

Zakon predvideva tri možne modele upravljanja, pri čemer mora model upravljanja vselej izhajati iz potreb varstva spomenika:

- neposredno upravljanje v režijskem obratu,
- poveritev upravljanja javnemu zavodu ali drugi osebi javnega prava, ustanovljeni z namenom dediščinskega upravljanja spomenikov, ali
- poveritev fizični ali pravni osebi v skladu s predpisi o javnem-zasebnem partnerstvu in koncesijskih pogodbah.

Pri tem lahko vlada za dediščinsko upravljanje spomenika ustanovi poseben javni zavod ali upravljanje poveri javnemu zavodu iz tretjega odstavka 8. člena, ki je pristojen na ozemlju občine, na katerem je spomenik, in ki je ustanovljen z namenom dediščinskega upravljanja spomenikov.

Poleg navedenega se lahko dediščinsko upravljanje spomenika poveri tudi upravljavcu zavarovanega območja narave, če je tako določeno v aktu o zavarovanju tega območja in če je upravljavec strokovno usposobljen tudi za upravljanje s spomeniškim območjem, s čimer se zagotavlja skladnost med varstvenimi režimi in ohranja kakovost varstva dediščine.

Določa se, da se upravljanje spomenika izvaja na podlagi načrta dediščinskega upravljanja spomenika, ki ga zakon podrobneje ureja v 84. členu.

ZVKD-1 je v 59. členu urejal upravljanje spomenikov. Ureditev je v primerjavi z obstoječo dopolnjena in usklajena z ZSPDSLS-1.

K 84. členu (načrt dediščinskega upravljanja):

S členom se določa obveznost priprave načrta dediščinskega upravljanja spomenika, s katerim se določa strateške in izvedbene usmeritve za ohranjanje spomenika in način izvajanja njegovega varstva. Načrt dediščinskega upravljanja je treba sprejeti za vse spomenike, ki morajo imeti dediščinskega upravljavca, saj se predvideva, da je njihovo dediščinsko upravljanje kompleksnejše, za ostale spomenike pa samo, če to obveznost določa akt o razglasitvi. Lastnik lahko po svoji presoji sprejem načrt dediščinskega upravljanja tudi za druge spomenike.

Določa se, da se načrt dediščinskega upravljanja sprejme za obdobje sedmih let, pri čemer pa mora ta vsebovati tudi dolgoročne usmeritve, ki presegajo to obdobje. Priprava in sprejem načrta sta v pristojnosti dediščinskega upravljavca spomenika, pri čemer se zagotavlja strokovno pomoč zavoda in sodelovanje lastnika spomenika kot ključnih deležnikov. Načrt ima značaj strateškega dokumenta, ki zagotavlja celostno izvajanje varstva in rabe dediščine ter omogoča usklajevanje javnega in zasebnega interesa.

Z zakonom se določa tudi minimalna vsebina načrta dediščinskega upravljanja, ki mora vsebovati vsaj:

- pregled vrednosti spomenika z namenom zagotovitve njihovega obstoja in obogatitve,
- vizijo varstva in razvoja,
- strateške in izvedbene cilje dediščinskega upravljanja,
- upravljavsko strukturo,
- načrt dejavnosti s finančnim okvirom, še posebej za zagotavljanje dostopnosti in upravljanje obiska,
- ukrepe za varstvo v izrednih razmerah in povečanje podnebne odpornosti dediščine,
- kazalnike in način spremljanja izvajanja in
- rok veljavnosti načrta in način njegovega dopolnjevanja in spreminjanja.

V primeru skupnega dediščinskega upravljanja več teritorialno ali vsebinsko povezanih spomenikov, ki jih upravlja isti upravljavec, se lahko za vse spomenike sprejme enoten načrt dediščinskega upravljanja. To je smiselno tako z vidika ekonomičnosti postopka kot tudi z vidika preprečevanja neskladnega režima varstva med temi spomeniki. Tako se spodbuja povezano načrtovanje na območjih, kjer dediščina tvori enoten prostorski ali vsebinski sistem.

Če se spomeniško območje prekriva z območjem, ki je zaščiteno na področju ohranjanja narave, se načrt dediščinskega upravljanja sprejme v soglasju z ministrom za okolje, pri pripravi načrta dediščinskega upravljanja dediščine pa sodeluje tudi organizacija, pristojna za ohranjanje narave. S tem se zagotavlja usklajen pristop k varovanju kulturne in naravne dediščine.

Ureditev je v bistvenem enaka ureditvi po 60. členu ZVKD-1.

K 85. členu (upravljanje območja enotnega zavarovanja):

Člen ureja upravljanje območja enotnega zavarovanja, to je območja, ki je zavarovano kot spomenik in kot zavarovano območje narave.

Določa se, da načrt upravljanja območja enotnega zavarovanja sprejme vlada na predlog ministra in ministra za okolje. Vlada imenuje tudi upravljavca območja enotnega zavarovanja.

Upravljavec območja enotnega zavarovanja mora biti strokovno usposobljen tako za opravljanje nalog ohranjanja naravnih vrednot kot tudi varstva dediščine na območju enotnega zavarovanja. Minister pa lahko z upravljavcem območja enotnega zavarovanja sklene tudi pogodbo, s katero opredeli naloge spomeniškega upravljanja. S tem se zagotavlja, da se kakovost varstva dediščine ne niža »na račun« varstva narave.

Ureditev je v bistvenem enaka ureditvi po 61. členu ZVKD-1.

K 86. členu (javna služba dediščinskega upravljanja):

Člen ureja dejansko stanje na področju dediščinskega upravljanja, s tem da opredeljuje možnost, da se dediščinsko upravljanje spomenikov opravlja v okviru javne službe varstva. Država ali občina lahko tako določi, da javni zavod dediščinsko upravljanje spomenikov opravlja kot javno službo varstva.

Poleg tega lahko tak javni zavod v okviru javne službe varstva opravlja tudi nekatere druge naloge, ki so povezane s spomenikom ali širšim varstvom dediščine:

- predstavljanje spomenika javnosti in razvijanje zavesti o vrednotah, povezanih z dediščino,
- dokumentiranje in raziskave dediščine,
- izvajanje posameznih konservatorsko-restavratorskih del,
- sodelovanje z uporabniki spomenikov ter nudenje strokovne pomoči s posredovanjem pojasnil, nasvetov in navodil in
- sodelovanje pri varstvu dediščine v primeru izrednih razmer.

S tem se zagotavlja večja stopnja varovanja spomenika in ekonomičnost delovanja.

K 87. členu (opravljanje dejavnosti trgovanja):

Člen določa pogoje za opravljanje dejavnosti trgovanja s premično dediščino.

Določa se, da lahko pravna ali fizična oseba (v nadaljnjem besedilu: trgovec) to dejavnost opravlja le, če je vpisana v poseben razvid trgovcev. To pomeni, da je vpis v razvid konstitutiven pogoj za ukvarjanje s prodajo, nakupom ali posredovanjem premične dediščine. Postopek vpisa se začne z vložitvijo predloga pri ministrstvu in se lahko vloži elektronsko, osebno ali po pošti. Vsebino in podatke, ki jih mora vsebovati predlog, ureja oddelek o evidencah – določba zato napotuje na 148. člen zakona. Ministrstvo mora trgovca o (ne)vpisu v razvid pisno obvestiti.

Nadalje se določa tudi obveznost trgovca, da na jasn in razumljiv način kupca seznanji z možnostjo omejitve iznosa oziroma izvoza dediščine, izvedenim preverjanjem izvora dediščine in razpoložljivo dokumentacijo in informacijami o izvoru dediščine.

S takšno ureditvijo se zagotavlja sistemski nadzor nad trgovanjem s premično dediščino in prispeva k preprečevanju nezakonitega prometa. Vpis v razvid omogoča ministrstvu oziroma inšpektoratu za kulturno dediščino učinkovitejše spremljanje dejavnosti trgovcev in ustrezno ukrepanje v primeru ugotovljenih kršitev zakona, dolžnost obveščanja kupca pa zagotavlja njegovo seznanjenost s pravnim režimom varstva dediščine.

Določbe tega člena se uporabljajo tudi za dejavnost trgovanja s kulturno dediščino drugih držav, saj mora Republika Slovenija skladno s svojimi mednarodnimi obveznostmi preprečevati tudi nezakonito trgovino s to kulturno dediščino.

K 88. členu (vnos in uvoz):

Ta člen ureja pogoje za vnos in uvoz premične dediščine v Republiko Slovenijo, pri čemer zasleduje skladnost slovenskega pravnega reda s pravom Evropske unije ter preprečevanje vnosa protipravno pridobljene dediščine.

Za uvoz predmetov kulturne dediščine iz tretjih držav, ki so navedeni v delih B in C Priloge Uredbe 2019/880, zakon določa pristojni organ, ki izdaja dovoljenje. Skladno z zakonom je treba tako za uvoz pridobiti dovoljenje ministra, razen če omenjena Uredba določa drugače. Glede na to da je postopek

izdaje dovoljenja urejen že v Uredbi 2019/880 in njenih izvedbenih aktih, se z zakonom ne določa podrobneje.

Skladno z zahtevami Uredbe 2019/880 se določa tudi obveznost ministrstva, da vzpostavi kontaktno točko za upravljanje, usmerjanje razvoja, opredeljevanje prednostnih nalog in spremljanje pravilnega delovanja elektronskega sistema iz Uredbe 2019/880.

Nadalje se določa tudi zahteva predložitve dovoljenja za vnos, če takšno dovoljenje predpisuje izvorna država članica Evropske unije. To pomeni, da mora organizator razstave ali trgovec predložiti tako dovoljenje ob vnosu kulturne dediščine na ozemlje Republike Slovenije, če pristojni organ od njega to zahteva.

K 89. členu (izvoz in iznos):

Ta člen ureja pogoje za izvoz in iznos premične dediščine iz Republike Slovenije. Določa se, da je za izvoz in iznos premične dediščine, ki je uvrščena na seznam, ki ga sprejme minister, in za izvoz in iznos nacionalnega bogastva potrebno dovoljenje ministra.

Nadalje se prepoveduje trajni izvoz ali iznos nacionalnega bogastva. Od prepovedi obstaja le ena izjema, in sicer se tovrsten izvoz ali iznos dovoljuje v primeru izmenjave muzejskega, arhivskega in knjižničnega gradiva.

V primeru začasnega izvoza ali iznosa so pogoji milejši. Začasni izvoz ali iznos dediščine se namreč dovoli, vendar za največ eno leto od datuma prehoda državne meje, z možnostjo podaljšanja za skupno največ pet let.

Z namenom preprečevanja nastanka škodljivih posledic se določa pooblastilo ministrstva, da že izdano dovoljenje za iznos ali izvoz začasno prekliče, če obstaja sum zlorabe dovoljenja. To pomeni, da ima ministrstvo možnost preprečiti izvoz ali iznos premične dediščine iz ozemlja Republike Slovenije ali v sodelovanju z drugimi državami doseči vrnitev nezakonito izvožene ali iznesene dediščine, za katero je naknadno začasno preklicano dovoljenje.

Glede na začasno naravo preklica dovoljenja se določa, da ta velja do ugotovitve dejanskega stanja, vendar največ tri mesece. Med trajanjem začasnega preklica izvoz ali iznos ni dovoljen, že izvoženo oziroma izneseno dediščino pa je treba vrniti na ozemlje Republike Slovenije. Če se zloraba dovoljenja za izvoz ali iznos tudi dejansko ugotovi, minister dovoljenje prekliče.

Ministrstvo vodi evidenco o dovoljenjih za izvoz ali iznos. Na ta način se zagotavlja pregled nad dediščino, ki je oziroma bo zakonito zapustila ozemlje Republike Slovenije. Podrobnejši način izdaje dovoljenja za izvoz ali iznos ter vodenja evidence o dovoljenjih za izvoz ali iznos določi minister.

Ureditev izvoza in iznosa v bistvenem ne odstopa od ureditve v 46. členu ZVKD-1.

K 90. členu (vračanje protipravno odstranjene dediščine):

Člen ureja vračanje protipravno odstranjene dediščine in kulturne dediščine drugih držav.

Ministrstvo je na podlagi zakona pristojno za koordiniranje vračanja premične dediščine, ki je bila protipravno odstranjena iz Republike Slovenije, in vračanje kulturne dediščine druge države, če je bila ta iz nje odstranjena in vnesena v Republiko Slovenijo. Določa se, da se vračanje izvaja v skladu z mednarodnimi pogodbami, podpisnica katerih je Republika Slovenija, in posebnim zakonom, ki ureja vračanje protipravno odstranjenih predmetov kulturne dediščine.

Nadalje se določa, da vračanje protipravno odstranjene premožne dediščine ali kulturne dediščine drugih držav iz držav članic Evropske unije v Republiko Slovenijo ter iz Republike Slovenije v države članice Evropske unije ureja poseben zakon.

V obe primerih je ta poseben Zakon o vračanju protipravno odstranjenih predmetov kulturne dediščine.²²

Ureditev se v bistvenem ne spreminja, pri čemer zakon določbi 48. in 51. člena ZVKD-1 združuje v enoten člen.

K 91. členu (rok za vlaganje zahtevkov za vračanje):

Ta člen določa roke za vlaganje zahtevkov za vračanje premožne dediščine ali kulturne dediščine druge države, ki je bila protipravno odstranjena iz države, ki ni članica Evropske unije in s katero Republika Slovenija nima sklenjenega posebnega sporazuma o vračanju, pa obstaja utemeljen sum, da se nahaja v Republiki Sloveniji.

Določa se, da lahko upravičenci vložijo zahtevek za vračanje v roku enega leta od dneva, ko so bili seznanjeni z dejstvom, da se dediščina nahaja v Republiki Sloveniji. Ne glede na to pa se zahtevek za vračanje lahko vložijo najpozneje v 30 letih od dneva protipravne odstranitve. Ta rok se podaljša na 75 let, če gre za premožnino iz javne zbirke, zbirke cerkve oziroma druge verske skupnosti ali za premožnino, ki uživa posebno varstvo v državi, iz katere izvira.

Ureditev ne dostopa od ureditve v 49. členu ZVKD-1.

K 92. členu (plačilo odškodnine dobrovernemu posestniku):

S členom ureja pravico do pravične odškodnine za dobrovernega posestnika, ki je premožno dediščino pridobil po tem, ko je bila ta protipravno odstranjena z ozemlja Republike Slovenije. Takšen posestnik je upravičen do odškodnine na podlagi odločbe pristojnega sodišča, vendar šele potem, ko je premožno dediščino vrnil v Republiko Slovenijo. Stroški te odškodnine se krijejo iz proračuna Republike Slovenije. Država pa ima regresni zahtevek in mora zahtevati vrnitev plačane odškodnine od osebe, ki je odgovorna za protipravno odstranitev dediščine z njenega ozemlja, če je ta oseba seveda znana.

Ureditev se glede na 50. člen ZVKD-1 v bistvenem ne spreminja.

K 93. členu (izjava o imuniteti)

Člen opredeljuje nov institut izjave o imuniteti.

Določa se, da lahko minister tuji pravni osebi javnega prava podeli izjavo, da država ne bo uveljavljala iz naslova lastninske ali drugih pravic ter posestnega varstva pred sodišči v Republiki Sloveniji za premožno dediščino ali kulturno dediščino druge države, ki jo ima le-ta v posesti kot lastnik ali na drugi zakoniti pravni podlagi. Izjavo o imuniteti se lahko podeli le za namen zagotovitve posoje premožne dediščine ali kulturne dediščine druge države zaradi njenega razstavljanja v pravnih osebah javnega prava iz 8. člena, na območju Republike Slovenije.

Glede na omejenost jamstva se določa, da mora minister z izjavo o imuniteti tujo pravno osebo seznaniti s pravno naravo imunitetnega jamstva.

²² Uradni list RS, št. 126/03 in 8/16.

Člen nadalje določa še, da podelitev izjave o imuniteti ne vpliva na obveznosti Republike Slovenije, ki izhajajo iz mednarodnih pogodb. Republika Slovenija je namreč ne glede na zakon vezana na obveznosti, ki jih je sprejela s podpisom mednarodnih pogodb.

K 94. členu (pogoji za podelitev izjave o imuniteti):

V členu so taksativno določeni pogoji, ki morajo biti kumulativno izpolnjeni za podelitev izjave o imuniteti. Ti pogoji so:

- posojena kulturna dediščina ima zakon izvor,
- posojena kulturna dediščina se običajno hrani zunaj Republike Slovenije,
- posojena kulturna dediščina ni v lasti fizične ali pravne osebe s stalnim prebivališčem oziroma sedežem v Republiki Sloveniji,
- uvoz ali vnos posojene kulturne dediščine ni v nasprotju s tem zakonom, drugimi predpisi in mednarodnimi pogodbami, katerih podpisnica je Republika Slovenija,
- namen uvoza ali vnosa posojene kulturne dediščine je njena razstavitelj na začasni razstavi v Republiki Sloveniji in
- podelitev izjave o imuniteti je v javnem interesu.

Pri tem se določa, da je javni interes za podelitev izjave o imuniteti podan zlasti, kadar je premična dediščina ali kulturna dediščina druge države pomemben del razstave, in je brez podelitve imunitete pred zasegom ne bi bilo mogoče razstaviti na ozemlju Republike Slovenije ali bi bilo to povezano z nesorazmernimi stroški.

Nadalje je določeno tudi, da se izjave o imuniteti ne more podeliti za premično dediščino, vrnitev katere zahteva Republika Slovenija. Posameznika, ki Republiki Sloveniji ne želi vrniti premične dediščine, ta institut namreč ne sme varovati.

K 95. členu (postopek podelitve izjave o imuniteti):

S členom se podrobno ureja postopek podelitve izjave o imuniteti, s čimer se zagotavlja zakonitost njene podelitve.

Postopek se začne z vložitvijo vloge, ki jo vloži organizator razstave na zahtevo tuje pravne osebe javnega prava, ki je imetnik dediščine.

Vloga mora vsebovati seznam posojene kulturne dediščine, predviden čas njenega nahajanja v Republiki Sloveniji, izjavo tuje pravne osebe o zakonitem izvoru dediščine, podatke o tuji pravni osebi, izjavo organizatorja o skladnosti uvoza ali vnosa z zakonodajo, informacije o razstavi ter utemeljitev javnega interesa.

Imuniteta se podeli z izjavo ministra. Ta izjava mora vsebovati:

- natančno opredelitev posojene kulturne dediščine,
- čas trajanja imunitete, ki ne sme biti daljši od enega leta,
- navedbo organizatorja razstave in
- omejitve razpolaganja s posojeno kulturno dediščino izključno za potrebe njenega razstavljanja.

Določa se, da lahko minister v izjavi določi tudi omejitev izvoza te dediščine v tretje države, s čimer se preprečuje, da bi Republika Slovenija postala »*izhodišče*« za nezakonito trgovino z dediščino oziroma onemogočanje sodnega varstva.

Izjava o imuniteti je praviloma nepreklicna, razen v primeru navajanja neresničnih podatkov v vlogi, razpolaganja s posojeno kulturno dediščino v nasprotju z določili izjave ali njenega izvoza v nasprotju z

morebitno omejitvijo. Za primere dediščine, katere vrnitev iz tujine zahteva Republika Slovenija ali katere izvor je sporen, se določa, da je izjava o imuniteti nična. To pomeni, da nima učinka in je ministru ni treba razveljaviti.

Podrobnejši postopek podelitve imunitete pred zasegom določi minister s pravilnikom.

K 96. členu (zavod):

Člen opredeljuje zavod kot javni zavod, ki ga ustanovi država za izvajanje javne službe varstva nepremične dediščine ter z njo povezane premične in nesnovne dediščine. Zavod tako predstavlja osrednjo institucijo na področju varovanja dediščine v Republiki Sloveniji, ki ima pomembno vlogo na vseh področjih varovanja nepremične dediščine.

Vloga in opredelitev zavoda v tem poglavju ne odstopata od veljavne ureditve v ZVKD-1, saj zakon nalog zavoda ne širi, temveč jih zgolj bolj jasno opredeljuje, in nekatere druge vidike delovanja zavoda podrobneje ureja.

K 97. členu (vodenje zavoda):

S členom se na zakonski ravni določa vodenje zavoda, in sicer zavod vodi in predstavlja generalni direktor.

Nadalje se izrecno določa, da funkcijo pomočnika generalnega direktorja opravljata strokovni vodja (skrb za vodenje strokovnega dela zavoda) in finančni vodja (skrb za finančne zadeve zavoda). S tem se na zakonsko raven prenaša statutarna ureditev, ki je bila v praksi spoznana za zelo dobro, s čimer se zagotavlja njena trajnost.

K 98. členu (organizacijske enote):

S členom se na zakonski ravni določa temeljno organizacijsko strukturo zavoda. Določa se, da ga sestavljajo naslednje organizacijske enote:

- območne enote,
- Restavratorski center in
- Center za preventivno arheologijo.

Območne enote so pristojne za splošno varstvo dediščine na svojem območju in imajo temu ustrezno prilagojene naloge, medtem ko oba centra opravljata specializirane naloge na področju konservatorstva-restavratorstva oziroma arheologije. Predvidena organiziranost, ki funkcionalno povezuje območne enote s specializiranimi centroma, je zasnovana z namenom zagotavljanja učinkovite podpore javni službi konservatorstva in preventivne arheologije na terenu, celovitega delovanja zavoda na celotnem ozemlju Republike Slovenije ter kakovostne strokovne podpore in medsebojnega sodelovanja vseh organizacijskih enot znotraj zavoda.

S členom se nadalje ureja tudi notranjo organizacijo organizacijskih enot. Določa se, da ima vsaka organizacijska enota zavoda vodjo, ki je odgovoren za organiziranje in vodenje ter strokovnost dela. Vodjo organizacijske enote imenuje in razrešuje direktor zavoda po predhodnem mnenju sveta zavoda za dobo petih let. Vodja organizacijske enote je lahko po poteku mandatne dobe ponovno imenovan.

Razlogi za razrešitev vodje organizacijske enote so enaki razlogom za razrešitev direktorja zavoda in so določeni v ZZ. Direktor zavoda razreši vodjo organizacijske enote po predhodnem mnenju sveta Zavoda.

Določitev števila in mej območnih enot je prepuščena aktu o ustanovitvi, s čimer se omogoča lažje prilagajanje delovanja zavoda realnostim na terenu.

K 99. členu (skupne naloge zavoda):

V členu so določene skupne naloge zavoda, ki jih zavod opravlja na celotnem ozemlju Republike Slovenije.

Zavod kot javno službo varstva opravlja naslednje skupne naloge na področju varstva nepremične dediščine in z njo povezane premične in nesnovne dediščine:

- identificira, dokumentira, raziskuje, proučuje, vrednoti in interpretira nepremično dediščino ter z njo povezano premično in nesnovno dediščino,
- skrbi za razvoj metod in standardov,
- sodeluje z lastniki, upravljavci in uporabniki dediščine in jim nudi strokovno pomoč s posredovanjem pojasnil, nasvetov in navodil,
- sodeluje pri varstvu dediščine v primeru izrednih razmer,
- zagotavlja izobraževanje in izpopolnjevanje izvajalcev varstva,
- sodeluje pri izvajanju strokovnih izpitov,
- izvaja programe za razvijanje zavesti o dediščini,
- izvaja raziskovalne in druge projekte na nacionalni in mednarodni ravni,
- upravlja spomenike v lasti države v skladu z 83. členom,
- sodeluje pri pripravi strateških, izvedbenih in drugih dokumentov,
- državnim organom nudi strokovno pomoč v skladu s tem zakonom,
- spremlja vplive podnebnih sprememb na dediščino in razvija strokovne smernice za prilagajanje varstva dediščine podnebnim spremembam in
- opravlja druge naloge s soglasjem in po navodilu ministrstva.

Nadalje se zavodu podeljuje javno pooblastilo za upravljanje oziroma soupravljanje evidence kulturnovarstvenih soglasij in evidence raziskav. Upravljanje zbirk podatkov namreč predstavlja opravljanje nalog državne uprave (121. člen Ustave).

Določa se, da izvaja zavod službo varstva skladno s programom dela in finančnim načrtom, ki opredeljujeta vrste in obseg dejavnosti javne službe. Program dela in finančni načrt zavoda morata temeljiti na tem strateškem načrtu, ki se ga pripravi v skladu z ZUJIK. Tovrstna ureditev načrtovanja omogoča, da zavod ni preobremenjen in da se lahko kvalitetno posveti ciljnim nalogam ter ima zanje na voljo zadostno količino sredstev.

K 100. členu (naloge območnih enot):

V členu so določene naloge območnih enot zavoda. Te so pristojne za varstvo dediščine na svojem območju in kot javno službo varstva opravljajo različne naloge na področju konservatorstva:

- predlagajo vpis dediščine v register,
- pripravljajo predloge za razglasitev spomenikov,
- pripravljajo predloge za določitev varstvenih območij dediščine,
- pripravljajo strokovna izhodišča za vrednotenje dediščine v prostoru,
- pripravljajo gradiva za smernice in mnenja v postopkih priprave planov,
- sodelujejo s pripravljavci konservatorskih načrtov in jih potrjuje,
- sodelujejo z upravljavci spomenikov pri pripravi načrtov upravljanja,
- pripravljajo strokovne podlage za postopke, ki jih vodi ministrstvo, in
- v postopkih urbanističnih in arhitekturnih natečajev sodelujejo pri pripravi natečajnih nalog in predlaga izvedence s področja varstva kulturne dediščine;

Poleg nalog javne službe varstva območne enote na podlagi javnega pooblastila:

- izdajajo kulturnovarstvene pogoje in soglasja za posege v dediščino v skladu z 79. in 80. členom zakona,
- izdajajo odločbe o arheološki najdbi in arheološkem najdišču v skladu z 37. in 39. členom zakona,
- izdajajo dovoljenja za iskanje arheoloških ostalin v skladu s 36. členom zakona in
- opravljajo strokovni nadzor nad raziskavami druge dediščine in konservatorski nadzor nad posegi v dediščino.

Naloge se izvajajo na območju posamezne območne enote, direktor zavoda pa lahko dodeli izvajanje nalog tudi drugi enoti, če oceni, da je to smotno z vidika varstva dediščine. S tem se omogoča večja fleksibilnost izvajanja nalog varstva, kadar so na primer določene območne enote bolj obremenjene od drugih, in hkrati določa zakonske pogoje za predelitev izvajanja nalog.

K 101. členu (naloge Restavratorskega centra):

Člen določa naloge, ki jih zavod kot javno službo varstva opravlja v okviru Restavratorskega centra. Gre za naslednje specializirane naloge s področja konservatorstva-restavratorstva:

- skrb za razvoj metod in standardov konservatorsko-restavratorske stroke,
- vodenje in izvajanje raziskav druge dediščine, potrebnih za določanje ukrepov varstva,
- pripravljanje zahtevnih konservatorskih načrtov za spomenike, ki so določeni v programu dela,
- načrtovanje, vodenje in izvajanje zahtevnih konservatorsko-restavratorskih posegov, ki so določeni v programu dela,
- sodelovanje pri presoji in skrbi za materialno stanje dediščine,
- sodelovanje z drugimi izvajalci konservatorsko-restavratorskih posegov in
- vodenje in izvajanje interventnih konservatorsko-restavratorskih posegov na spomenikih, ki so nujni in zahtevajo takojšnjo izvedbo zaradi preprečitve nadaljnje večje škode, ki je nastala kot posledica izrednih razmer.

Poleg tega se določa, da lahko zavod v okviru Restavratorskega centra nekatere dejavnosti (gre za vodenje in izvajanje drugih raziskav druge dediščine, pripravljanje konservatorskih načrtov ter načrtovanje, vodenje in izvajanje konservatorskih posegov) izvaja kot tržno dejavnost ob upoštevanju 103. člena.

K 102. členu (naloge Centra za preventivno arheologijo):

Člen določa naloge, ki jih zavod kot javno službo varstva opravlja v okviru Centra za preventivno arheologijo. Gre za naslednje specializirane naloge s področja arheologije:

- skrb za razvoj metod in standardov preventivne arheologije,
- izvaja osnovne diagnostične raziskave v skladu z 75. členom tega zakona,
- vodenje in izvajanje predhodnih arheoloških raziskav za preveritev arheoloških najdišč, ki uživajo posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine in so določeni v programu dela,
- vodenje in izvajanje zahtevnih raziskav arheoloških ostalin, ki se izvajajo v okviru projektov, financiranih iz javnih sredstev in so določeni v programu dela,
- izvajanje poterske obdelave arhivov starejših arheoloških raziskav, ki so določeni v programu dela, vključno z objavo,
- sodelovanje z drugimi izvajalci predhodnih arheoloških raziskav in
- vodenje in izvajanje interventnih raziskav arheoloških ostalin, ki so nujne in zahtevajo takojšnjo izvedbo zaradi preprečitve nadaljnje večje škode na arheoloških ostalinah, ki je nastala kot posledica izrednih razmer.

Poudariti je treba, da lahko vse raziskave arheoloških ostalin razen osnovnih diagnostičnih raziskav opravljajo tudi drugi javni in zasebni izvajalci in torej ne gre za monopol zavoda. Te raziskave zato tudi zavod opravlja kot tržno dejavnost ob upoštevanju 103. člena, kolikor niso v programu dela in finančnem načrtu opredeljene kot del javne službe varstva. Slednje je ključno za zamejitev javne službe in njeno finančno vzdržnost.

K 103. členu (druge dejavnosti zavoda):

Člen predstavlja pravno podlago za opravljanje dejavnosti zavoda, ki jih lahko ta opravlja poleg javne službe varstva kot dejavnost, ki pomeni prodajo blaga in storitev na trgu (t. i. tržna dejavnost). Ker gre za »dopolnilno dejavnost« zavoda, zakon kot ključni pogoj za opravljanje teh dejavnosti določa, da njihovo opravljanje ne sme negativno vplivati na obseg in kakovost izvajanja javne službe, ki ostaja primarna dejavnost zavoda. To pomeni, da mora zavod vedno dati prednost nalogam, ki jih izvaja v okviru javne službe varstva.

Dodatno »varovalo« predstavlja obveznost vnaprejšnjega določanja predvidenega obsega tržne dejavnosti v programu dela in finančnem načrtu zavoda, h kateremu daje soglasje minister. Preseganje tega obsega pa je mogoče le s soglasjem ministra.

Presežka odhodkov nad prihodki, ustvarjenega s tržno dejavnostjo, zavod ne sme pokriti iz sredstev, namenjenih javni službi, saj bi šlo v tem primeru za nedopustno subvencioniranje tržne dejavnosti z javnimi sredstvi in izkrivljanje konkurence. Javna služba in tržna dejavnost se v poslovnih knjigah in računovodskih izkazih vodita ločeno, skladno z zakonom, ki ureja računovodstvo.

Določba o tržni dejavnosti predstavlja novost v zakonu, s katero se zavodu po eni strani omogoča opravljanje tržne dejavnosti, po drugi strani pa se mu določa jasne omejitve z namenom ohranjanja primarnosti izvajanja nalog javne službe varstva. S tem zakon sledi tudi poročilu Računskega sodišča Republike Slovenije o opravljanju tržne dejavnosti s strani javnih zavodov.²³

K poglavju »Muzeji«:

Muzeji imajo osrednjo vlogo pri proučevanju, raziskovanju, interpretiranju in predstavljanju premične dediščine javnosti. S svojim delovanjem muzeji bistveno prispevajo k razvoju kulture, izobraževanja, znanosti in turizma. Pomemben vidik muzejske dejavnosti je tudi spodbujanje kulturne raznolikosti ob spoštovanju različnosti dediščine in njenih mnogoterih izrazov, kar poudarja pomen medkulturnega dialoga, ohranjanja vrednot ter vloge dediščine za širšo družbeno skupnost.

Zakon zato posebno poglavje namenja ureditvi muzejske dejavnosti in s tem zagotavlja pravni okvir za njihovo delovanje, ki se je v ZVKD-1 pokazal za pomanjkljiv.

K 104. členu (muzej):

Člen določa temeljno opredelitev muzeja kot pravne osebe javnega ali zasebnega prava oziroma njene organizacijske enote, ki opravlja muzejsko dejavnost. Nekateri muzeji delujejo kot organizacijske enote državnega organa, javnega zavoda ali druge organizacije javnega ali zasebnega prava, ki združuje več dejavnosti ali pa je muzej v takšni organizaciji, ki pokriva široko dejavnost, le njen poseben del (npr. Muzej Policije, NLB-Muzej bančništva, Zavod Znanje Postojna – Notranjski muzej Postojna).

V povezavi s 4. členom, ki že vsebuje definicijo muzeja, ta člen konkretnije opredeljuje vsebino muzejske dejavnosti in način njenega izvajanja.

²³ Računsko sodišče Republike Slovenije, Revizijsko poročilo: Učinkovitost ureditve javne službe in razmejevanja od ostalih dejavnosti javnih zavodov, št. 320-5/2016/85, Ljubljana 2021.

Muzejska dejavnost obsega zlasti zbiranje, dokumentiranje, hrambo, konserviranje-restavriranje, ohranjanje, proučevanje, raziskovanje, predstavljanje in interpretiranje muzejskih zbirk ter spodbujanje kulturne raznolikosti s spoštovanjem različnosti dediščine in njenih izrazov. Zakon pojavnosti oblike opravljanja muzejske dejavnosti navaja primeroma in ne izčrpno, kar omogoča prilagoditev delovanja muzejev različnim strokovnim in družbenim okoliščinam.

V tretjem odstavku je poudarjen način izvajanja muzejske dejavnosti, ki mora temeljiti na etičnem in profesionalnem delovanju ter sodelovanju z različnimi skupnostmi. Muzeji morajo s svojim delovanjem spodbujati dostopnost, vključevanje in trajnostni razvoj, s čimer se uresničujejo načela skupne odgovornosti (10. člen), medsebojnega spoštovanja (11. člen) in celostnega ohranjanja dediščine (18. člen). Takšen pristop zagotavlja, da muzeji ne delujejo le kot varuhi predmetne dediščine, temveč tudi kot prostori razumevanja, dialoga in vključevanja različnih družbenih skupin.

K 105. členu (ustanovitelj muzeja):

Člen določa vrste muzejev glede na njihovega ustanovitelja in s tem vzpostavlja osnovno sistematiko izvajalcev muzejske dejavnosti za potrebe zakona. Namen člena je jasno razmejiti vloge in odgovornosti posameznih ustanoviteljev pri izvajanju javne službe muzejev ter pri opravljanju drugih dejavnosti v okviru varovanja premične dediščine.

Zakon razlikuje tri vrste muzejev, in sicer:

- **državne muzeje:** ustanovi jih država za opravljanje državne javne službe muzejev,
- **občinske muzeje:** ustanovi jih občina ali več občin za opravljanje lokalne javne službe muzejev, če so del mreže slovenskih muzejev pa opravljajo tudi naloge državne javne službe muzejev, in
- **zasebne muzeje:** ustanovijo jih fizične ali pravne osebe zasebnega prava za opravljanje muzejske dejavnosti, na podlagi pooblastila pa lahko opravljajo tudi naloge državne javne službe muzejev.

S tem člen določa okvir, znotraj katerega se izvaja javna služba muzejev in naloge varstva premične dediščine, kot jih opredeljujejo določbe o pristojnih organizacijah in druge določbe zakona. Takšna razmejitev prispeva k preglednosti sistema varstva dediščine in k jasnemu določanju odgovornosti posameznih izvajalcev.

Ne glede na ustanovitelja zakon že na zakonski ravni dopušča raznolikost organizacijskih in programskih oblik muzejev, kot so primeroma naštetih mestni, občinski ali medobčinski muzej ter pokrajinski, tematski muzej ali muzej na prostem. Ta odprtost omogoča, da se muzeji prilagajajo različnim tipom in kontekstom dediščine ter potrebam lokalnih skupnosti. Takšna ureditev spodbuja tudi prožnejše upravljanje in večjo dostopnost muzejske dejavnosti v prostoru.

K 106. členu (državni muzej):

Člen opredeljuje državni muzej kot javni zavod, ki ga ustanovi država za opravljanje državne javne službe muzejev. Državni muzej je lahko tudi organizacijska enota javnega zavoda, katerega ustanoviteljica je država, ali organizacijska enota državnega organa. V praksi je namreč mogoče, da se z muzejsko dejavnostjo ukvarja le del javnega zavoda in ne celotni javni zavod ali organ v sestavi državnega organa. Takšna primera sta šolski in vojaški muzej.

Zakon določa, da je državni muzej že na podlagi samega zakona vključen v mrežo slovenskih muzejev, saj je nujno ustanovljen za izvajanje državne javne službe muzejev in bi bilo torej nesmiselno, da bi ga morala vlada v mrežo slovenskih muzejev še posebej umeščati z uredbo o mreži slovenskih muzejev (v nadaljnjem besedilu: uredba o muzejski mreži). Ne glede na to se predvideva, da bodo v uredbi o muzejski mreži navedeni tudi ti muzeji zaradi preglednosti.

Akt o ustanovitvi državnega muzeja sprejme vlada, kot predstavnica ustanovitelja – države. V njem vlada tudi določi področje delovanja in poslanstvo državnega muzeja. Gre za standardno ureditev, ki ne odstopa od drugih ureditev javnih zavodov.

Z Zakonom se določa se, da državni muzej poleg opravljanja državne javne službe muzejev opravlja tudi naloge strokovno-svetovalne pomoči drugim muzejem ter priprave priporočil in navodil za izboljšanje strokovnega dela v muzejih, za varovanje in ohranjanje muzejskih predmetov in zbirk ter za ravnanje z njimi v primeru izrednih razmer. Državnim muzejem se nalagajo te dodatne naloge na področju svetovanja in varovanja dediščine, saj imajo kot najpomembnejše muzejske institucije v državi načeloma največ strokovnih kompetenc in virov na tem področju.

Ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po 91. členu ZVKD-1.

K 107. členu (občinski muzej):

Člen opredeljuje občinski muzej kot javni zavod, ki ga ustanovi ena ali več občin za opravljanje lokalne javne službe muzejev. Podobno kot pri državnem muzeju je tudi občinski muzej lahko organizacijska enota javnega zavoda, katerega ustanoviteljica je občina, ali organizacijska enota občinskega organa.

Akt o ustanovitvi občinskega muzeja sprejme pristojni organ ustanovitelja (občine ali več občin) in z njim določi področje delovanja in poslanstvo občinskega muzeja. Gre za standardno ureditev, ki ne odstopa od drugih ureditev javnih zavodov.

Občinski muzeji so del sistema javne službe muzejev, pri čemer se območna in področna pristojnost v tem delu določi z uredbo o muzejski mreži, in so s svojimi dejavnostmi pomembni za varovanje, raziskovanje in predstavljanje dediščine v lokalnih skupnostih. Delujejo lahko v različnih organizacijskih in programskih oblikah – kot mestni, občinski ali medobčinski muzej, pokrajinski muzej, tematski muzej ali muzej na prostem (105. člen) – kar omogoča prilagoditev specifičnim značilnostim in potrebam posameznih okolij.

K 108. členu (zasebni muzej):

Člen določa zasebni muzej kot muzej, ki ga ustanovi fizična ali pravna oseba zasebnega prava. Za razliko od državnih in občinskih muzejev zasebni muzej ni ustanovljen za opravljanje javne službe, temveč za izvajanje muzejske dejavnosti na zasebno pobudo. Vlada lahko v zakonsko določenih primerih tudi zasebne muzeje pooblastila za opravljanje javne službe muzejev.

Ustanovitelj zasebnega muzeja z aktom o ustanovitvi samostojno določi področje delovanja in poslanstvo muzeja.

Zasebni muzej ni omejen na določeno pravno-organizacijsko obliko – ustanovi se lahko kot društvo, zasebni zavod, fundacija ali gospodarska družba, čeprav se od njega pričakuje, da dejavnost opravlja v skladu z namenom varstva dediščine in v javnem interesu. Ne glede na organizacijsko obliko mora zasebni muzej opravljati svojo dejavnost neprofitno, kar pomeni, da presežkov ne sme izplačevati lastnikom oziroma drugim v obliki dobička, temveč mora te presežke nameniti za izvajanje in razvoj muzejske dejavnosti.

Z neprofitnostjo delovanjem se zagotavlja strokovna in etična raven opravljanja dejavnosti ter preprečuje, da bi bili cilji varstva premične dediščine podrejeni komercialnim interesom. Takšna ureditev omogoča, da zasebni muzeji kot pomemben del muzejske mreže prispevajo k raznovrstnosti predstavitev dediščine in k dostopnosti kulturnih vsebin širši javnosti.

K 109. členu (razvid muzejev):

S členom se ureja razvid muzejev, ki ga vodi ministrstvo. Razvid predstavlja instrument zagotavljanja strokovnosti in kakovosti delovanja muzejev ter orodje za preglednost izvajalcev muzejske dejavnosti in vpisanim muzejem prinaša določene prednosti.

V razvid muzejev se vpisujejo muzeji, ki izpolnjujejo minimalne strokovne, prostorske, kadrovske in tehnične zahteve ter druge pogoje, ki zagotavljajo ustrezno raven izvajanja muzejske dejavnosti. Pogoji za vpis v razvid so, da muzej hrani dediščino, ki ima družbeni pomen, zagotavlja dostopnost muzejskih zbirk javnosti najmanj 40 ur tedensko, ima izdelan načrt fizičnega in tehničnega varovanja ter škodnega zavarovanja muzejskih zbirk, in izpolnjuje druge minimalne zahteve, ki jih s podzakonskim aktom določi minister.

Predlog za vpis v razvid vloži muzej sam v soglasju z ustanoviteljem, saj se od ustanovitelja pričakuje oziroma zahteva, da bo sodeloval pri zagotavljanju finančnih, prostorskih in drugih pogojev za strokovno delovanje muzeja. Če je ustanoviteljica muzeja država, se vpis opravi po uradni dolžnosti, ker mora državni muzej že ob ustanovitvi izpolnjevati vse pogoje za opravljanje državne javne službe muzejev in torej posledično tudi zahteve iz 109. člena.

Muzej se izbriše iz razvida na predlog muzeja ali ustanovitelja ali po uradni dolžnosti, kadar preneha delovati ali ne izpolnjuje več pogojev za vpis. Takšna ureditev omogoča nadzor nad kakovostjo opravljanja muzejske dejavnosti in zagotavlja, da v razvidu ostajajo le institucije, ki ohranjajo ustrezno strokovno raven.

Ureditev v bistvenem sledi 87. členu ZVKD-1 in jo dopolnjuje z jasnejšo opredelitvijo postopka vpisa ter vloge ustanovitelja.

K 110. členu (mreža slovenskih muzejev):

Člen določa mrežo slovenskih muzejev kot nov organizacijski mehanizem za zagotavljanje izvajanja državne javne službe muzejev na celotnem ozemlju Republike Slovenije. Mreža slovenskih muzejev ne predstavlja nove pravne osebe, temveč sistemsko ureditev za učinkovitejše, preglednejše in usklajeno izvajanje javne službe brez dodatnih finančnih posledic.

Mrežo slovenskih muzejev sestavljajo državni muzeji (*na podlagi samega zakona*), občinski muzeji (*uvrščeni v mrežo slovenskih muzejev*) in zasebni muzeji s pooblastilom (*na podlagi razpisa*).

Zaradi zgodovinskega razvoja muzejske dejavnosti v Sloveniji so reprezentativne zbirke in pogoje za opravljanje državne javne službe muzejev razvili predvsem muzeji, ki so javni zavodi. Zakon zato daje prednost izvajanju državne javne službe muzejev z javnimi zavodi – torej z državnimi in občinskimi muzeji – medtem ko je vključitev zasebnih muzejev mogoča samo izjemoma, kadar izvajanja državne javne službe na določenem območju ali področju dediščine ni mogoče zagotoviti z državnimi in občinskimi muzeji.

To velja zlasti v primerih, ko država ali občina ne razpolagata z ustreznimi zbirkami ali prostori oziroma bi bila ustanovitev novega javnega muzeja povezana z nesorazmernimi stroški ali drugimi objektivnimi ovirami.

Kot nujni predpogoj za vključitev v mrežo slovenskih muzejev zakon določa vpis muzeja v razvid muzejev, kar pomeni, da mora muzej izpolnjevati minimalne strokovne, prostorske, kadrovske in tehnične zahteve, določene z zakonom in podzakonskimi akti.

Zakon na abstraktni ravni določa tudi druge pogoje, ki jih mora poleg pogojev za vpis v razvid muzejev izpolnjevati muzej za opravljanje državne javne službe muzejev in »uvrstitev« v mrežo slovenskih muzejev. Ti pogoji se nanašajo na kakovost zbirk, strokovno delo in financiranje (reprezentativnost in obseg muzejskih zbirk, kadrovske zahteve, prostorski in tehnični pogoji, prepoznavnost in uveljavljenost muzeja, zagotovljenost finančnih virov za delovanje in usklajenost muzeja s pristojnimi institucijami).

Z zakonom se daje vladi pooblastilo, da z uredbo o muzejski mreži določi obseg javne službe posameznega muzeja glede:

- **področja premične in nesnovne dediščine, na katerih se izvaja državna javna služba muzejev:** vlada področja določi upošteva družbeni pomen področja dediščine za prebivalce (npr. arheologija, likovna umetnost ...), obseg in reprezentativnost muzejskih zbirk na področju dediščine in potrebe varstva premične in nesnovne dediščine in
- **območij, na katerih se izvaja državna javna služba muzejev:** kot osnovna enota območja se šteje občina, razen v primeru državnih muzejev, vlada pa območja določi ob upoštevanju dosedanjih pristojnosti, aktivnosti, dokumentacije, kadrovskih zmogljivosti in morebitnih dislociranih enot muzeja.

Zakon izrecno določa, da je vključitev občinskega muzeja v mrežo slovenskih muzejev mogoča zgolj v soglasju z ustanoviteljem, saj ima takšna vključitev in »prevzem« opravljanja državne javne službe muzejev finančne in druge posledice za ustanovitelja.

Uredbo o muzejski mreži in njene spremembe sprejme vlada na predlog ministra.

K 111. členu (državna javna služba muzejev):

Člen določa državno javno službo muzejev in vzpostavlja obveznost države, da zagotavlja njeno izvajanje. Gre za temeljno določbo, ki opredeljuje vsebino, obseg in način izvajanja nalog na področju varstva premične dediščine ter njeno umeščenost v sistem javnih služb na področju kulture.

Državno javno službo muzejev opravljajo muzeji v okviru svoje območne in področne pristojnosti, določene v zakonu in v uredbi o muzejski mreži. Zakon tako vzpostavlja jasen okvir, znotraj katerega se izvajajo naloge javne službe muzejev, pri čemer je vloga posameznih muzejev določena glede na njihovo ustanovitev in strokovno specializacijo.

Državna javna služba muzejev obsega širok nabor dejavnosti, ki skupaj tvorijo sistem varstva in predstavljanja premične dediščine. Med te naloge sodijo zlasti:

- strokovno delo z muzejskimi zbirkami, ki vključuje njihovo dokumentiranje, proučevanje, interpretacijo in zagotavljanje pogojev za ohranjanje,
- načrtno dopolnjevanje zbirk ter pridobivanje novih predmetov z odkupi, darili, volili in raziskovalnimi projekti,
- omogočanje javnega dostopa do informacij o muzejskih zbirkah in predmetih ter njihovo predstavitev javnosti,
- izvajanje izobraževalnih in pedagoških programov ter sodelovanje z obiskovalci in skupnostmi,
- razvoj in uporaba konservatorsko-restavratorskih znanj in postopkov za ohranjanje dediščine,
- strokovno svetovanje lastnikom zbirk in sodelovanje v postopkih varstva dediščine,
- raziskovalno delo na področju premične in nesnovne dediščine ter priprava strokovnih izhodišč za njeno varovanje,
- izvajanje pripravništev, usposabljanj in strokovne prakse in
- sodelovanje v programih ozaveščanja o pomenu dediščine ter spodbujanje kulturnega in kreativnega sektorja.

Takšen nabor nalog opredeljuje muzeje kot ključne institucije za ohranjanje, raziskovanje, interpretacijo in posredovanje dediščine javnosti.

Zakon nadalje določa, da območna pristojnost državnega muzeja praviloma zajema celotno ozemlje Republike Slovenije, razen če uredba o muzejski mreži ne določa drugače. Takšna ureditev izhaja iz dejstva, da so državni muzeji praviloma ustanovljeni za izvajanje državne javne službe na nacionalni ravni.

Področna pristojnost državnih muzejev zajema zvrsti dediščine, ki sodijo na področje njihovega delovanja, ki so določena v aktu o ustanovitvi. Praviloma imajo državni muzeji za določena področja (npr. arheologija, etnologija, novejša zgodovina ...) urejene restavratorske delavnice, dokumentacijske sisteme, kadrovske zmogljivosti in drugo podporno okolje, ki omogoča izvajanje državne javne službe muzejev in matičnih nalog za celotno območje Slovenije. V primeru občinskih muzejev in muzejev s pooblastilom je določitev območne in področne pristojnosti prepuščena vladi, da jo glede na dosedANJI obseg izvajanja javne službe, zbirke, prostorske, tehnične in kadrovske pogoje ter potrebe določi z uredbo o muzejski mreži. Predvsem muzeji s pooblastilom praviloma opravljajo državno javno službo muzejev na manjšem območju ali specifičnem področju v posebnih primerih (primer npr. dediščine Soške fronte, skanska ...).

K 112. členu (dostopnost državne javne službe muzejev):

Člen predstavlja konkretizacijo načela dostopnosti (16. člen) na področju državne javne službe muzejev. Določeni so ukrepi, s katerimi se zagotavlja, da je muzejska dejavnost kot del javne službe dostopna najširšemu krogu obiskovalcev, ne glede na njihove socialne, starostne ali prostorske omejitve.

Zakon določa več vidikov dostopnosti:

- **cenovna dostopnost:** muzeji morajo oblikovati cenovno politiko vstopnic tako, da je zagotavljana dostopnost muzeja najširšemu krogu obiskovalcev,
- **dostopnost za mlade:** vsi individualni obiskovalci, mlajši od 18 let, so oproščeni plačila vstopnine za ogled stalnih zbirk, s čimer se spodbuja zgodnje spoznavanje kulturne dediščine in razvoj kulturne zavesti med mladimi,
- **brezplačnost dostopa:** stalne zbirke morajo biti najmanj osem dni v letu brezplačno odprte za vse individualne obiskovalce, s čimer se povečuje vključujočnost in omogoča dostop tudi tistim, ki si rednega obiska sicer ne bi mogli privoščiti, in
- **časovna dostopnost:** muzeji morajo biti od marca do novembra za javnost odprti najmanj šest dni tedensko, v zimskih mesecih (od decembra do februarja) pa najmanj tri dni tedensko, pri čemer mora muzej z več enotami mora zagotoviti, da je vsaj ena enota odprta v tem obsegu.

V zvezi z ukrepom časovne dostopnosti zakon določa tudi izjeme za posebej utemeljene primere, kjer tako obsežna časovna dostopnost ne bi bila smotna (npr. v zimskem času muzej nima praktično nobenih obiskovalcev). V tem primeru se omogoča, da se s pogodbo o izvajanju državne javne službe za občinske muzeje in muzeje s pooblastilom določi manjše tedensko število dni odprtosti muzeja za javnost. Potreba za navedeno izjemo izhaja iz prakse in omogoča racionalno prilagoditev delovanja muzejev lokalnim razmeram in (ekonomskim) zmožnostim, ne da bi pri tem bila ogrožena njihova javna dostopnost.

K 113. členu (pooblastilo):

S členom se ureja postopek podelitve pooblastila zasebnim muzejem za izvajanje državne javne službe muzejev. Določa se, da se pooblastilo lahko podeli za določeno področje dediščine, in sicer za celotno območje Republike Slovenije ali za ožje območje.

Trajanje pooblastila je zakonsko omejeno na največ deset let. S tem se omogoča periodično kandidiranje novih muzejev za pridobitev pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev, kar pozitivno vpliva na kvaliteto javne službe in storitev muzeja za obiskovalce. Poleg navedenega se s tem zagotavlja skladnost ureditve s pravom EU.

Postopek podelitve pooblastila se začne z objavo javnega razpisa s strani ministrstva. Za prijavo na razpis mora zasebni muzej pridobiti soglasje ustanovitelja in izpolnjevati zahteve, določene v uredbi o muzejski mreži in javnem razpisu. Vlogi je treba priložiti tudi v zakonu taksativno določeno dokumentacijo:

- ustanovitveni akt muzeja, v katerem sta opredeljena poslanstvo muzeja in njegova zbiralna politika,
- koncept ureditve in razvoja muzeja in njegovih zbirk ali strateški načrt, skladno z določbami zakona, ki ureja uresničevanje javnega interesa na področju kulture,
- soglasje ustanovitelja,
- soglasje občine oziroma občin, na območju katerih bo muzej izvajal državno javno službo, če se pooblastilo podeli za ožje območje,
- soglasje muzeja, ki na območju občine oziroma občin iz prejšnje alineje izvaja državno javno službo in
- ustrezna dokazila, da muzej izpolnjuje zahteve iz uredbe o muzejski mreži in javnega razpisa.

Ministrstvo nato v postopku pridobi mnenje službe ter vladi predlaga najprimernejšega kandidata. S tem se zagotavlja strokovnost izbire muzeja. Vlada na podlagi teh dokumentov s sklepom izbere muzej, za katerega oceni, da je najprimernejši za opravljanje državne javne službe muzejev, in mu podeli pooblastilo. V sklepu vlada določi začetek, trajanje ter področje in območje izvajanja javne službe muzejev.

Po izdaji sklepa ministrstvo, muzej s pooblastilom in njegov ustanovitelj sklenejo pogodbo o izvajanju državne javne službe muzejev. Ta pogodba podrobneje določa obseg in način izvajanja javne službe, njeno financiranje, razmerje med sredstvi države in ustanovitelja, obveznosti poročanja, način nadzora, pogodbene sankcije in način spreminjanja pogodbe.

Z namenom zagotavljanja ustreznosti ravni izvajanja državne javne službe muzejev se določa obveznost ministrstva, da periodično – najmanj enkrat na pet let – preverja izpolnjevanje zahtev in pogodbenih obveznosti muzeja s pooblastilom. V primeru ugotovljenih nepravilnosti ministrstvo muzeju s pooblastilom določi rok za njihovo odpravo, ki ne sme biti krajši od 60 dni. V primeru neodprave nepravilnosti je to lahko razlog za prenehanje pooblastila v skladu s 114. členom.

Glede na to da zakon postopka podelitve pooblastila in sklepanja pogodbe ne določa izčrpno, se v preostalem delu določa smiselna uporaba ZUJK.

K 114. členu (prenehanje pooblastila):

V členu so določeni razlogi za prenehanje pooblastila za izvajanje državne javne službe muzejev.

Določa se, da pooblastilo preneha:

- na podlagi samega zakona: s potekom časa, za katerega je bilo podeljeno,
- po volji: na predlog muzeja ali ustanovitelja in
- iz krivdnega razloga: z izbrisom muzeja iz razvida muzejev ali z odvzemom pooblastila zaradi neizpolnjevanja zahtev iz uredbe o muzejski mreži ali kršitve pogodbe.

Določa se, da je odvzem pooblastila mogoč šele, če muzej v predpisanem roku ne zadosti zahtevam iz uredbe o muzejski mreži, odpravi nepravilnosti, ugotovljene v inšpekcijskem postopku, ali odpravi druge

kršitve pogodbe. Poraba sredstev, pridobljenih za izvajanje državne javne službe muzejev, v nasprotju s pogodbo je razlog za takojšen odvzem pooblastila in torej ministrstvu muzeju ni treba dati posebnega roka za odpravo kršitve.

Vlada odvzame pooblastilo na predlog ministrstva.

Zaradi zagotavljanja nadaljnega varovanja dediščine se določa, da mora ustanovitelj po prenehanju pooblastila zagotoviti ustrezno varstvo dediščine. Tisto dediščino, ki je bila pridobljena na podlagi opravljanja državne javne službe muzejev, pa mora predati drugemu muzeju, vključenem v mrežo slovenskih muzejev, ki ga določi minister.

Zakon ne odstopa bistveno od veljavne ureditve v 96. členu ZVKD-1. Pomembnejšo spremembo predstavlja le dodaten način za prenehanje pooblastila.

K 115. členu (izvajanje državne javne službe muzejev v občinskem muzeju):

Člen ureja izvajanje državne javne službe muzejev v občinskih muzejih, ki so bili kot del mreže slovenskih muzejev določeni z uredbo o muzejski mreži.

Po določitvi občinskega muzeja kot dela mreže slovenskih muzejev ministrstvo, občinski muzej in njegov ustanovitelj sklenejo pogodbo o izvajanju državne javne službe muzejev. Pogodba predstavlja temeljni akt, s katerim se določijo obveznosti pogodbenih partnerjev glede izvajanja državne javne službe, vključno z njenim financiranjem in nadzorom.

V pogodbi se opredelijo predvsem:

- obseg in način izvajanja javne službe,
- obveznosti pogodbenih strank glede zagotavljanja strokovnega dela, kadrov in materialnih pogojev,
- razmerje med sredstvi države in občine za financiranje delovnih mest, splošnih stroškov delovanja in tekočih programskih nalog (npr. dokumentiranje, restavriranje, predstavljene zbirke ipd.) in
- način izvajanja nadzora in poročanja o opravljenih nalogah.

Financiranje izvajanja državne javne službe muzejev v občinskih muzejih poteka v skladu z ZUJIK. Po sklenitvi pogodbe ministrstvo na podlagi določb zakona in letnega državnega proračuna občinskemu muzeju izda odločbo o višini sredstev za posamezno proračunsko leto. S tem se zagotavlja stabilno in predvidljivo financiranje ter povezava med sistemskim in programskim delom izvajanja javne službe muzejev.

Z namenom zagotavljanja ustrezne ravni izvajanja državne javne službe muzejev zakon hkrati tudi določa obveznost ministrstva, da najmanj enkrat na pet let preveri izpolnjevanje zahtev iz uredbe o muzejski mreži in pogodbenih obveznosti občinskega muzeja. Če se ugotovijo nepravilnosti, ministrstvo določi rok za njihovo odpravo, ki ne sme biti krajši od 60 dni.

Neodprava nepravilnosti lahko vodi do ukrepov ustanovitelja (vključno z razrešitvijo odgovorne osebe občinskega muzeja po 9. členu) ali do prekrškovne odgovornosti po 167. členu. Tak sistem nadzora in financiranja zagotavlja strokovno, transparentno in trajnostno izvajanje državne javne službe muzejev v občinskih muzejih.

K 116. členu (financiranje državne javne službe muzejev):

Člen določa vire in način financiranja državne javne službe muzejev. Skladno s zakonom država financira delovanje državnih muzejev in sofinancira državno javno službo v občinskih muzejih in muzejih s pooblastilom.

Državno javno službo muzejev v občinskem muzeju država sofinancira v obsegu, določenem s pogodbo, vendar največ do višine 80 odstotkov vseh stroškov delovanja muzeja. Največji obseg sofinanciranja državne javne službe v občinskih (do sedaj pooblaščenih) muzejih se ne spreminja, saj že ZVKD-1 omejuje višino financiranja na 80 odstotkov vseh stroškov delovanja muzeja.

Ustanovitelj občinskega muzeja mora tako kot do sedaj zagotoviti financiranje delovanja muzeja v višini najmanj 20 odstotkov vseh stroškov njegovega delovanja, pri čemer se v to ne všttevajo stroški investicij. Ne glede na navedeno lahko država občinskemu muzeju, ki ga ustanovita dve ali več občin skupaj in ki s svojim pomenom presega lokalni okvir oziroma zadovoljuje potrebe prebivalcev drugih občin, sofinancira tudi stroške delovanja njegovih dislociranih enot. S tem se želi finančno spodbujati povezovanje občin pri ustanavljanju občinskih muzejev.

V muzeju s pooblastilom država sofinancira stroške izvajanja državne javne službe skladno s sklenjeno pogodbo in na podlagi meril oziroma kriterijev, določenih v uredbi o muzejskih mreži.

S členom se določa tudi, da se vstopnina ter drugi prihodki, ki jih muzej, ki opravlja državno javno službo muzejev, ustvari s prodajo blaga in storitev, štejejo za prihodek od opravljanja te javne službe. To pomeni, da jih mora muzej porabiti za opravljanje državne javne službe muzejev in si torej ne more »kovati dobička« na račun opravljanja državne javne službe muzejev oziroma teh sredstev porabljati nenamensko.

Z namenom zagotavljanja spoštovanja določb o financiranju državne javne službe muzejev v občinskih muzejih zakon ministrstvo pooblašča, da lahko z odločbo ustanovitelju naloži sofinanciranje delovanja muzeja v skladu s tem členom in pogodbo in mu določi rok za odpravo ugotovljenih nepravilnosti. V primeru neizpolnitve naloženih obveznosti pa lahko minister ukrepa v skladu s predpisi, ki urejajo lokalno samoupravo.

K 117. členu (lokalna javna služba muzejev):

Člen opredeljuje lokalno javno službo muzejev in določa njen obseg. Zakon razlikuje med občinskimi muzeji, ki:

- ne opravljajo državne javne službe muzejev: lokalna javna služba obsega skrb za, proučevanje in predstavljanje muzejskih zbirk ter omogočanje dostopa javnosti do informacij o njih in
- opravljajo državno javno službo muzejev: lokalna javna služba obsega upravljanje muzejskih zbirk na lokacijah v pristojnosti ustanovitelja, proučevanje, raziskovanje, predstavljanje in interpretiranje muzejskih zbirk, omogočanje dostopa javnosti do informacij o muzejskih zbirkah, proučevanje in predstavljanje druge dediščine, ki ne presega lokalnega pomena, in izvajanje programov in dogodkov lokalne skupnosti na področju varovanja dediščine.

Občinski muzeji lahko poleg opravljanja lokalne javne službe muzejev opravljajo tudi druge dejavnosti v skladu z ustanovnim aktom. S tem se omogoča večja fleksibilnost občin pri ustanavljanju občinskih muzejev in zagotavlja spoštovanje lokalne samouprave (140. člen Ustave).

K 118. členu (financiranje lokalne javne službe muzejev):

S členom se določa, da sredstva za izvajanje lokalna javne službe muzejev zagotavlja občina iz svojega proračuna.

K 119. členu (Služba za premično dediščino in muzeje):

Ta člen opredeljuje status in naloge službe, ki je vzpostavljena kot notranja organizacijska enota Narodnega muzeja Slovenije.

Kot del javne službe varstva premične dediščine opravlja služba naslednje naloge, ki so ključne z vidika zagotavljanja varovanja dediščine:

- izvaja analize muzejske dejavnosti,
- pripravlja standarde za inventarizacijo in postopke dokumentiranja, interpretiranja in hranjenja dediščine,
- usklajuje pripravo vzorcev internih aktov muzejev, ki izvajajo državno javno službo muzejev,
- sodeluje v upravnih in drugih postopkih v skladu s tem zakonom,
- sodeluje pri pripravi strateških dokumentov varstva,
- sodeluje pri izvajanju strokovnih izpitov,
- sodeluje pri usposabljanju in izobraževanju kadrov v muzejih,
- razvija priporočila za prilagajanje hranjenja in varovanja premične dediščine vplivom podnebnih sprememb in
- opravlja druge naloge s soglasjem in po navodilu ministrstva.

Služba na podlagi javnega pooblastila upravlja tudi register premične dediščine. Upravljanje zbirk podatkov namreč predstavlja opravljanje nalog državne uprave (121. člen Ustave).

Ureditev službe ostaja v bistvenem enaka ureditvi iz 92. člena ZVKD-1.

K 120. členu (hranjenje in varovanje muzejskega gradiva):

S členom se opredeljujejo obveznosti muzejev glede hranjenja in varovanja muzejskega gradiva. Muzej mora muzejsko gradivo hraniti in varovati v skladu s standardi, ki jih s podzakonskim predpisom določi minister.

Določa se, da mora ustanovitelj ob prenehanju zagotoviti tudi trajno hranjenje muzejskega gradiva, razen če ga skladno z zakonom prenese na drug muzej. S tem se preprečuje neustrezno hranjenje oziroma prenehanje varstva muzejskih predmetov in zbirk ob prenehanju muzeja.

K 121. členu (preverjanje izvora premične dediščine):

Ta člen nalaga muzejem dolžnost, da pri vsakršnem pridobivanju premične dediščine ravnajo z dolžno skrbnostjo in aktivno preverjajo njen izvor. Vsak sum o morebitnem nezakonitem izvoru pridobljene premične dediščine pa je muzej dolžan nemudoma naznaniti inšpektorju.

Ureditev je v bistvenem enaka ureditvi iz 89. člena ZVKD-1.

K 122. členu (prenos muzejskega gradiva):

Člen ureja postopek prenosa muzejskega gradiva v primeru prenehanja muzeja, ki je vpisan v razvid muzejev.

Določa se, da je takšen prenos mogoč le v primeru prenosa na drug muzej, ki je prav tako vpisan v razvid muzejev. Ustanovitelj muzeja, ki preneha, mora o nameravanem prenosu muzejskega gradiva predhodno obvestiti ministrstvo, ki lahko skladno s 58. členom, uveljavlja predkupno pravico države na posameznih muzejskih predmetih ali celotnih muzejskih zbirkah.

Pred dejanskim prenosom mora pristojni muzej (običajno muzej prejemnik) tudi pregledati muzejsko gradivo, ki je predmet prenosa, in potrditi ustreznost njegove inventarne knjige.

K 123. členu (sofinanciranje programov in projektov v muzejih):

Člen določa pravno podlago za državno sofinanciranje programov in projektov varstva dediščine v muzejih, ki so vpisani v razvid muzejev, a ne opravljajo državne javne službe muzejev. Država lahko za te namene prispeva sredstva na podlagi javnega poziva ali javnega razpisa.

Kot že omenjeno morata biti za financiranje na podlagi tega člena taksativno izpolnjena dva pogoja. Prvi pogoj je, da mora biti muzej vpisan v razvid muzejev, drugi pogoj pa je, da muzej ne opravlja državne javne službe muzejev. Pogoji za vpis v razvid muzejev so določeni v 109. členu.

Finančna sredstva za sofinanciranje se zagotavljajo v obsegu, ki je določen v sprejetem proračunu Republike Slovenije za posamezno leto.

Zakon se v zvezi s podrobnejšim postopkom izvedbe javnega poziva ali javnega razpisa sklicuje na ZUJIK, ki kot sistemski zakon ureja javne pozive in razpise na področju kulture.

K 124. členu (javna služba varstva nesnovne dediščine):

Člen opredeljuje izvajanje javne službe varstva nesnovne dediščine.

Nesnovna dediščina je v zakonu opredeljena kot prakse, predstavitve, izrazi, znanja, veščine in z njimi povezani predmeti ter prostori, ki jih skupnosti, skupine in posamezniki prenašajo iz roda v rod. Za razliko od snovne dediščine, ki jo sestavljajo »oprijemljivi« predmeti, je nesnovna dediščina »živa« in se nenehno spreminja. Kot taka se nesnovna dediščina bistveno razlikuje od snovne – nepremične in premične – dediščine, zaradi česar mora biti tudi javna služba varstva prilagojena »naravi« nesnovne dediščine.

Določa se, da javno službo varstva nesnovne dediščine opravljajo koordinator, muzeji, ki opravljajo državno ali lokalno javno službo muzejev, in zavod. Muzeji opravljajo javno službo varstva nesnovne dediščine predvsem v povezavi s premično dediščino, zavod pa predvsem v povezavi z nepremično dediščino.

Zakon kot koordinatorja določa Slovenski etnografski muzej, ki je državni muzej specializiran za varovanje nesnovne dediščine.

Koordinator v okviru javne službe varstva:

- identificira, dokumentira, proučuje, vrednoti in interpretira nesnovno dediščino,
- predlaga vpis nesnovne dediščine v register in evidentiranje nosilcev,
- predlaga vpis programov, projektov in dejavnosti na seznam dobrih praks in evidentiranje izvajalcev dobrih praks,
- oblikuje podrobnejša merila za vpis nesnovne dediščine v register,
- svetuje nosilcem glede varovanja nesnovne dediščine,
- usklajuje delo muzejev v zvezi z varovanjem nesnovne dediščine,
- predstavlja nesnovno dediščino javnosti in pri tem sodeluje z njenimi nosilci, posamezniki, skupinami in skupnostmi,
- izvaja raziskovalne projekte v zvezi z varovanjem nesnovne dediščine,
- sodeluje pri programih in projektih na podlagi mednarodnih pogodb,
- spremlja vplive podnebnih sprememb na prakticanje in prenos nesnovne dediščine in
- opravlja druge naloge s soglasjem in po navodilu ministrstva.

Poleg tega opravlja koordinator tudi druge naloge v skladu z zakonom – bodisi kot javno službo, bodisi v drugačni pravno-formalni obliki – npr. sodeluje pri pripravi nominacije za vpis dediščine na UNESCO Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine človeštva.

K 125. členu (spremljanje stanja):

S členom se koordinatorju nalaga obveznost rednega spremljanja stanja nesnovne dediščine in njenih nosilcev. Določa se, da mora koordinator opraviti pregled posamezne enote nesnovne dediščine in njenih nosilcev najmanj enkrat na pet let, lahko pa ga opravi pogosteje, če oceni, da je to zaradi varovanja posamezne enote nesnovne dediščine smotno.

Namen obveznosti je zagotoviti pravočasno zaznavanje in s tem možnost odzivanja koordinatorja na spremembe in morebitno ogroženosti nesnovne dediščine.

K 126. členu (status nevladne organizacije v javnem interesu):

Ta člen določa pogoje in postopek za pridobitev statusa nevladne organizacije v javnem interesu na področju varovanja dediščine. Nevladne organizacije imajo pomembno vlogo pri zagotavljanju varovanja dediščine, saj s svojim delovanjem dopolnjujejo javne institucije in zagotavljajo nadzor nad njihovim delovanjem.

Status nevladne organizacije v javnem interesu na področju varovanja dediščine lahko pridobi nevladna organizacija, ki s svojim delovanjem pomembno prispeva k

- varovanju dediščine,
- razvijanju zavesti o dediščini,
- širitvi znanja in spretnosti, povezanih z dediščino ali
- usposabljanju in vseživljenjskem učenju na področju varovanja dediščine.

Pogoji so določeni alternativno.

Nevladna organizacija pridobi status z odločbo ministra, ki jo ta izda v skladu z ZUJIK in zakonom, ki ureja status nevladne organizacije v javnem interesu – vsakokrat veljavnim Zakonom o nevladnih organizacijah.²⁴

Ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po ZVKD-1.

K 127. členu (pravica nevladne organizacije):

Člen opredeljuje posebne pravice nevladne organizacije v javnem interesu na področju varovanja dediščine. Z zakonom se nevladnim organizacijam zagotavljam predvsem možnost aktivnega ali pasivnega sodelovanja v zadevah varovanja dediščine.

Te pravice vključujejo:

- dajanje mnenj in predlogov v zadevah varstva dediščine,
- udeleževanje sej posvetovalnih teles ministrstva in občin na področju varovanja dediščine,
- sodelovanje v postopkih priprave strategije in drugih strateških dokumentov države in občin, ki zadevajo varovanje dediščine, in
- opravljanje drugih naloge na področju varovanja dediščine na podlagi javnih razpisov.

²⁴ Uradni list RS, št. 21/18.

Poudariti je treba, da se na zakonski ravni določa zgolj minimalen obseg sodelovanja nevladnih organizacij v zadevah varovanja dediščine. To pomeni, da lahko odločevalci in drugi subjekti varstva zagotavljajo tudi druge, neinstitucionalne oblike sodelovanja z različnimi nevladnimi organizacijami in širšo civilno družbo.

Z namenom zagotavljanja integritete se določa, da nevladna organizacija v javnem interesu, ki je hkrati lastnik dediščine, praviloma ne sme sodelovati v postopkih njenega varstva. Izjemoma se dopušča tudi takšno sodelovanje, vendar le če ni podan konflikt interesov med njeno vlogo lastnika in varuha dediščine. O podanosti konflikta interesov v konkretnem primeru odloča minister.

Ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po ZVKD-1.

K 128. členu (opravljanje prostovoljnega dela):

Člen ureja možnost opravljanje prostovoljskega dela v javni službi varstva. Kot prostovoljce se opredeljuje tiste posameznike, ki s svojim delom razvijajo zavest o dediščini in o njenem pomenu, informirajo javnost ter spremljajo stanje dediščine na terenu. Ti pogoji za opredelitev prostovoljnega dela so določeni alternativno.

Z namenom preprečevanja nezakonitega dela in predvsem za zagotavljanje vsaj minimalnega pravnega varstva prostovoljcev se določa, da se prostovoljsko razmerje med prostovoljcem in izvajalcem javne službe varstva ureja s pogodbo ob upoštevanju določb zakona, ki ureja prostovoljstvo, če ta člen ne določa drugače (člen drugače opredeljuje prostovoljca).

Ureditev v bistvenem ostaja enaka ureditvi po ZVKD-1.

K 129. členu (strokovno delo na področju javne službe varstva):

S tem členom se ureja strokovno delo na področju javne službe varstva in določa pogoje, ki jih morajo izpolnjevati strokovni delavci za delo v javni službi varstva. S tem se na zakonski ravni zagotavlja potrebna strokovnost osebe, ki deluje na področju varstva dediščine, in posledično višja stopnja njenega varstva.

Določa se, da morajo imeti strokovni delavci ustrezno izobrazbo s področja varstva dediščine, opravljeno usposabljanje in opravljen strokovni izpit.

Z namenom večje fleksibilnosti pri zagotavljanju dela na področju varstva dediščine, zakon določa, da mora strokovni delavec opraviti usposabljanje in strokovni izpit najkasneje v dveh letih od sklenitve delovnega razmerja na področju javne službe varstva ali premestitve na delovno mesto, na katerem je strokovni izpit določen kot pogoj za zasedbo delovnega mesta. V primeru uspešne oprave strokovnega izpita pridobi oseba strokovni naziv prve stopnje. Če strokovnega izpita ne opravi, osebi preneha delovno razmerje naslednji dan po poteku roka na podlagi zakona (*ex lege*).

Zakonsko določene zahteve za imenovanje v strokovni naziv so:

- ustrezna izobrazba oziroma kvalifikacija,
- opravljen strokovni izpit na področju varstva kulturne dediščine,
- potrebne delovne izkušnje na področju varstva kulturne dediščine in
- izpolnjevanje pogojev, ki jih določi minister.

Minister skladno z zakonskim pooblastilom predpiše vrste in stopnje strokovnih nazivov, pogoje za usposabljanje in postopek za opravljanje strokovnega izpita.

Člen nadalje ureja priznavanje poklicnih kvalifikacije za delo v varstvu državljanom Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora in Švicarske konfederacije, s čimer v slovenski pravni red prenaša Direktivo 2005/36/ES. Poklicne kvalifikacije se priznavajo v skladu z zakonom, ki ureja priznavanje poklicnih specifikacij – vsakokrat veljavnim Zakonom o postopku priznavanja poklicnih kvalifikacij za opravljanje reguliranih poklicev.²⁵

Vzpostavlja se tudi zakonska podlaga za vodenje evidence o osebah, ki so pridobili strokovni naziv na področju varstva dediščine, in evidence o osebah, ki jim je bila priznana ustrezna tuja poklicna kvalifikacija, s strani ministrstva. Evidenca je sicer podrobneje urejena v oddelku z naslovom »Evidence«.

K 130. členu (izpopolnjevanje za delo v varstvu):

Člen poudarja pomen stalnega strokovnega izpopolnjevanja posameznikov, ki delujejo na področju varstva dediščine. Posamezniki imajo tako pravico in dolžnost, da se strokovno izpopolnjujejo na delovnem mestu, predstojnik (delodajalec) pa mora vsako leto določiti načrt izpopolnjevanja za vsakega zaposlenega.

Izpopolnjevanje je mogoče razdeliti na nadaljevalna in dopolnila, z njimi pa posameznik, ki dela v dejavnosti varstva dediščine, pogloblja svoje znanje o varstvu dediščine in novih dognanjih in metodah v stroki ter razvija kompetence in strokovno napreduje na področju varstva dediščine.

Z namenom varstva zaposlenih v delovnem razmerju zakon izrecno določa, da je takšno izpopolnjevanje dolžan zagotavljati delodajalec na lastne stroške, zaposleni pa ima obveznost udeležbe na tako organiziranem usposabljanju.

Po izpopolnjevanju za delo v varstvu posameznik prejme potrdilo, da ga je opravil. Potrdilo je lahko pogoj za zaposlitev ali pridobitev strokovnega naziva.

V primerjavi z obstoječo ureditvijo v 104. členu ZVKD-1 je nova ureditev podrobnejša.

K 131. členu (pravica do nadomestila):

Člen ureja pravico lastnika spomenika do denarnega nadomestila, kadar varstveni režim negativno vpliva na njegovo možnosti gospodarskega izkoriščanja spomenika. Določa se, da je lastnik spomenika upravičen do nadomestila le v primeru, če se mu zaradi varstvenega režima poslabšajo pogoji za gospodarsko izkoriščanje spomenika in če te izgube ne more nadomestiti z drugo dejavnostjo v okviru varstvenega režima.

Razlog za zakonsko ureditev je v tem, da varstveni režim spomenika pogosto vključuje različne omejitve, ki neposredno ali posredno vplivajo tudi na gospodarsko izkoriščanje, kot so omejitve glede gradnje, prenove, namembnosti ali uporabe spomenika. Te omejitve so po eni strani nujno potrebne za varovanje spomenika, vendar po drugi lastniku povzročijo finančno škodo. Zato je v zakonu skladno z načelom sorazmernosti (2. člen Ustave) in pravico do zasebne lastnine (33. člen Ustave) določena pravica do nadomestila, ki lastniku omogoča vsaj delno pokritje oziroma socializacijo te škode (67. člen Ustave).

Kot pogoj za pridobitev pravice do nadomestila se določa, da varstveni režim dejansko omejuje obseg in način gospodarskega izkoriščanja spomenika v primerjavi z dejavnostjo ali rabo, ki jo je spomenik zagotavljal pred razglasitvijo. Lastnik tako ni upravičen do nadomestila, če pred razglasitvijo ni gospodarsko izkoriščal spomenika v večjem obsegu ali ni imel zagotovljenega dohodka v skladu s

²⁵ Uradni list RS, št. 39/16, 47/19, 92/21 in 76/23.

predpisi. V tem primeru namreč razglasitev nepremičnine za spomenik ni imela ekonomskega vpliva na lastnika in bi ta z razglasitvijo pravzaprav obogatel.

Višina nadomestila se določi zakonsko določenih meril, ki vključujejo:

- **razliko v prihodkih:** upošteva se razlika med prihodki, ki jih je lastnik ustvarjal pred uveljavitvijo varstvenega režima, in prihodki, ki jih lahko pričakuje po uveljavitvi režima,
- **gospodarske koristi:** upoštevajo se morebitne gospodarske koristi, ki jih lastnik pridobi zaradi statusa spomenika, kot so na primer povečan turistični obisk ali možnost pridobitve javnih sredstev za obnovo, in
- **možnost pridobitve javnih sredstev:** upošteva se možnost pridobitve javnih sredstev za izvedbo ukrepov, ki bi omilili izgubo prihodkov.

Nadomestilo se lahko izplača v enkratnem znesku ali v letnih obrokih. Za spomenike državnega pomena se nadomestilo določi s pogodbo med ministrstvom in lastnikom, za spomenike lokalnega pomena pa s pogodbo med občino in lastnikom.

Lastnik lahko zahtevek za nadomestilo uveljavlja v enem letu od uveljavitve akta o razglasitvi spomenika. Ministrstvu in občini pa se določa 60-dnevni instrukcijski rok za odločitev o zahtevku lastnika. V primeru, da ministrstvo oziroma pristojni organ občine in lastnik ne sklenejo pogodbe – bodisi zaradi tega, ker zahtevek ni utemeljen ali ker je previsok – ministrstvo oziroma pristojni organ izda odločbo, s katero enostransko odloči o upravičenosti do nadomestila in njegovi višini. Sodno varstvo zoper odločitev ministrstva in občine je zagotovljeno v upravnem sporu.

Zakon v tem delu odstopa od ureditve v 39. členu ZVKD-1, saj je ta nehote predvidevala vzporedno sodno varstvo v upravnem sporu (zoper upravno odločbo po ZUS-1) in pravnem oziroma nepravdnem postopku (neposredno po ZVKD-1).

K 132. členu (vlaganje javnih sredstev za varovanje nepremične dediščine):

S členom se določa pravno podlago, pogoje in prednostni kriterij za vlaganje javnih sredstev za varovanje nepremične dediščine.

Osnovni pogoj za pridobitev sredstev je status nepremičnine, v katero država oziroma občina lahko vlaga javna sredstva, in sicer mora nepremičnina imeti status nepremične dediščine, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine. Drugi pogoj je, da se lahko financira ali sofinancira samo ukrepe varstva, kar pomeni da morajo biti ukrepi skladni z aktom o razglasitvi oziroma določitvi - kot ukrepe varstva jih opredeli zavod. Prednostni kriterij je pomembnost nepremične kulturne dediščine, zaradi česar ima *apriori* prednost ima tista nepremična dediščina, ki ima status spomenika (kot najpomembnejša nepremična dediščina).

Sredstva se lahko namenijo za:

- za financiranje oziroma sofinanciranje ukrepov varstva,
- financiranje obresti za bančna posojila, namenjena izvedbi ukrepov varstva, ali
- financiranje interventnih ukrepov varstva, ki so nujni za preprečitev izgube varovanih sestavin dediščine in ki zahtevajo takojšnjo izvedbo.

Pogoj za vlaganje sredstev v interventne ukrepe varstva kulturne dediščine je, da gre za ukrepe varstva (ukrepi morajo biti skladni z aktom o razglasitvi oziroma določitvi in jih kot ukrepe varstva opredeli zavod), da so ukrepi nujno potrebni za preprečitev izgube varovanih sestavin dediščine in da zaradi hudih posledic za dediščino zahtevajo takojšnjo izvedbo. Zakon v 4. členu tudi določa kaj so interventni ukrepi, iz tega pa izhaja, da je pogoj za opredelitev interventnega ukrepa utemeljena domneva, da bi z odlašanjem z njihovo izvedbo lahko povzročili izgubo varovanih sestavin dediščine;

Postopek za zbiranje predlogov javnih kulturnih programov in kulturnih projektov, ki se financirajo iz javnih sredstev, je opredeljen v 102. členu ZUJIK in se izvede kot javni razpis ali javni poziv, v primeru intervencij pa kot neposredni sklep o (so)financiranju.

Javna sredstva države za izvedbo teh ukrepov so zagotovljena v vsakoletnem proračunu Republike Slovenije.

O vlaganju javnih sredstev se sklene pogodba med državo ali občino kot financerjem in lastnikom ali investitorjem kot upravičencem skladno z določili ZUJIK – pogodba o financiranju v javnem interesu za kulturo je opredeljena v 93. do 99 členu.

Z namenom preprečevanja okoriščanja lastnika iz javnih sredstev mora ta v primeru prodaje ali izgube lastništva nad nepremično dediščino iz drugih razlogov vrniti javna sredstva, ki so bila vložena vanjo, če je prišlo do izgube lastninske pravice pred potekom roka, določenega v pogodbi o vlaganju javnih sredstev. S ciljem zmanjševanja zlorab se določa tudi, da se javna sredstva izplačujejo po izvedbi del, določenih s pogodbo. V primeru, da se izkaže, da dela niso bila izvedena v skladu s pogodbo, pa je upravičenec že izplačana sredstva dolžan vrniti.

V členu se vzpostavlja tudi pravna podlaga, da se lahko kot delež sredstev, ki jih mora zagotoviti lastnik ali investitor, upošteva tudi vrednost del, ki jih lastnik ali investitor na podlagi navodil pristojne organizacije izvede v lastni režiji. To je mogoče, če je tako določeno s pogodbo o vlaganju javnih sredstev. V skladu z načelom ekonomičnosti se določa, da se vrednost vloženih del določi s primerjavo cen na trgu in ne s cenilcem, saj je to bistveno ceneje.

K 133. členu (vlaganje javnih sredstev za varovanje nesnovne dediščine):

S členom se določa pravno podlago in pogoje za vlaganje javnih sredstev za varovanje nesnovne dediščine. V členu se tako določa možnost vlaganja javnih sredstev tudi v ukrepe varovanja nesnovne dediščine, kar do sedaj ni bilo mogoče.

Pri tem je odločitev o vlaganju v celoti prepuščena diskreciji države ali občine, saj zakon določa, da lahko le-ta prispeva javna sredstva za ukrepe varovanja nesnovne dediščine v okviru svojih zmožnosti.

Zakon določa tudi dva pogoja za vlaganje javnih sredstev, ki morata biti izpolnjena kumulativno. In sicer se določa, da mora biti nesnovna dediščina vpisana v register in da se mora zagotoviti sodelovanje nosilcev nesnovne dediščine. Z namenom varovanja nesnovne dediščine se financirajo le ukrepi zakonsko opredeljenih varstvenih usmeritev (42. člen), in sicer ukrepi za zagotovitev obstoja in izboljševanja stanja nesnovne dediščine ter delovanje njenega podpornega okolja.

Javna sredstva se lahko vložijo tudi za izvedbo interventnih ukrepov varstva, ki so nujni za ohranitev dediščine, katere prenos iz roda v rod je zmanjšan do te mere, da je ogrožen njen obstoj in zato zahtevajo takojšnjo izvedbo.

Javna sredstva države za izvedbo teh ukrepov se zagotovijo v vsakoletnem proračunu Republike Slovenije.

O vlaganju javnih sredstev se sklene pogodba med državo ali občino kot financerjem in izvajalcem projekta oziroma ukrepov varstva kot upravičencem ob upoštevanju določb ZUJIK.

S ciljem zmanjševanja zlorab se določa, da se javna sredstva izplačujejo po izvedbi del, določenih s pogodbo. V primeru, da se izkaže, da dela niso bila izvedena v skladu s pogodbo, pa je upravičenec že izplačana sredstva dolžan vrniti.

K 134. členu (sofinanciranje programa občine za varstvo nepremične dediščine):

S členom se daje ministrstvu pravno podlago, da nameni občini dodatna sredstva iz državnega proračuna za sofinanciranje programa vzdrževanja in obnove spomenikov ali varstvenih območij, ki ga sprejme občina. Možnosti sofinanciranja se s tem ne širi na splošno nepremično dediščino, temveč se zgolj prerazporeja obstoječe finančne vire na vso dediščino, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine. Na ta način se odpravljajo diskriminatorna zakonska določila na tisti nepremični dediščini, na kateri je lastnik tako kot na spomenikih dolžan upoštevati določene omejitve lastninske pravice.

Predpogoj za državno sofinanciranje je, da občina za program obnove nameni sredstva iz svojega proračuna najmanj v višini deleža sredstev iz državnega proračuna. S tem se občine spodbuja, da redno vzdržujejo spomenike in varstvena območja na svojem področju in da sprejmejo konkreten program njihovega varstva (aktiven pristop k v varovanju dediščine).

Pri določanju višine sofinanciranja programa obnove ministrstvo upošteva število spomenikov in varstvenih območij na območju občine, morebitne že sklenjene pogodbe o sofinanciranju programa na območju občine in določbe predpisov, ki urejajo financiranje občin. S tem se želi zagotoviti, da prejmejo občine znesek, ki je ustrezen glede na število enot dediščine, ki jih je treba vzdrževati oziroma obnoviti, in morebitna že prejeta sredstva za ta namen.

O sofinanciranju se sklene pogodba med ministrstvom in občino, pri čemer je sestavni del pogodbe tudi načrt porabe sredstev. Če občina pripravi program obnove spomenikov za obdobje do štirih let, se lahko sklene ustrezna večletna pogodba, pri čemer se letna višina sredstev določa z aneksom k osnovni pogodbi. Ustrezna opredelitev porabe sredstev že ob sklenitvi pogodbe je ključna za njihovo namensko in transparentno rabo.

V členu se določa tudi način izbire občin, ki so deležne sofinanciranja, s čimer se zagotavlja enako obravnavo občin. Skladno s petim odstavkom ministrstvo izbere občine, ki so upravičene do sofinanciranja programa obnove, na podlagi javnega razpisa v skladu ZUJIK.

Ureditev sofinanciranja programa občine za varstvo nepremične dediščine ne odstopa bistveno od ureditve v ZVKD-1.

K 135. členu (financiranje raziskav arheoloških ostalin):

Člen določa, da stroške raziskave arheoloških ostalin, ki je potrebna zaradi gradnje ali drugega posega v arheološko najdišče, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine, krije investitor. Zakon namreč izhaja iz načela »polluter pays«.

Stroški osnovnih diagnostičnih raziskav, ki se opravijo še pred vzpostavitvijo posebnega varstva na arheoloških najdiščih, pa se krijejo iz proračuna Republike Slovenije, in sicer v okviru programa dela in finančnega načrta zavoda. V tem primeru je izvedba raziskav arheoloških ostalin izrazito v javnem interesu, prav tako pa investitor posega v prostor predhodno ni bil seznanjen z dejstvom, da so na območju posega arheološke ostaline in je torej ravnal v skladu s ciljem tega zakona – izognil se je znanim arheološkim najdiščem.

Država lahko izjemoma prispeva javna sredstva tudi za kritje stroškov izvedbe raziskave arheoloških ostalin na arheološkem najdišču, ki uživa posebno varstvo kot spomenik ali varstveno območje dediščine. To je mogoče v naslednjih primerih:

- za določitev sestave in obsega arheoloških ostalin na stavbnem zemljišču, ki je arheološko najdišče, če gradi investitor, ki je fizična oseba, stanovanje za lastne potrebe, ali če se na stavbnem zemljišču gradijo neprofitna najemna stanovanja,
- kot del priprav na obnovo objekta, ki leži v območju naselbinske dediščine, če posege izvaja investitor, ki je fizična oseba, z namenom zagotovitve stanovanja za lastne potrebe ali če se posegi izvajajo z namenom zagotovitve prostorov, namenjenih izvajanju dejavnosti, ki so v javnem interesu, in
- kot del priprav za ureditev ali obnovo javnih površin na območju naselbinske ali vrtnoarhitekturne dediščine.

Javna sredstva se zagotavljajo po zmožnostih države, kar pomeni, da ne gre za pravico oseb do kritja stroškov raziskave arheoloških ostalin. Pri tem se iz državnega proračuna krijejo stroški za raziskavo arheoloških ostalin le v sorazmernem delu z neto površino ki je dejansko namenjena stanovanju za lastne potrebe, neprofitnim najemnim stanovanjem ali prostorom, namenjenim izvajanju dejavnosti, ki so v javnem interesu. S tem se zagotavlja, da se iz javnih sredstev krije le tisti delež stroškov, katerega kritje iz javnih sredstev je v javnem interesu.

K 136. členu (zagotavljanje sredstev za varstvo dediščine)

Člen določa pravno podlago za zagotavljanje sredstev za varovanje dediščine v proračunu Republike Slovenije.

Ta sredstva se namensko zagotavljajo za širok spekter dejavnosti in vključujejo:

- izvajanje državne javne službe varstva,
- uveljavljanje predkupne pravice iz 57. in 58. člena,
- razlastitve v skladu s 59. členom,
- sofinanciranje programov in projektov v muzejih iz 123. člena,
- izplačilo nadomestila v skladu s 131. členom,
- vlaganje javnih sredstev za ukrepe varstva nepremične dediščine iz 132. člena,
- vlaganje javnih sredstev za ukrepe varstva nesnovne dediščine iz 133. člena.
- sofinanciranje programov obnove v skladu s 134. členom,
- financiranje raziskav arheoloških ostalin v skladu s 135. členom in
- financiranje izvedbe posebnih inšpekcijskih ukrepov iz 164., 165., 166., 167. in 168. člena.

K 137. členu (pridobitev, uporaba in povezovanje podatkov):

V členu so natančno opredeljeni osebni podatki, ki se lahko pridobivajo, način njihovega pridobivanja ter njihova (dopustna) uporaba s strani ministrstva in izvajalcev javne službe varstva za potrebe varovanja dediščine.

Ministrstvo in izvajalci javne službe varstva lahko pridobivajo samo taksativno določene osebne podatke od naslednjih upravljavcev:

Geodetska uprava Republike Slovenije:

- podatki iz registra prostorskih enot in registra naslovov (opisni podatki o posameznih prostorskih enotah in naslovih ter drugi podatki o lastnostih prostorskih enot in naslovov),
- podatki iz katastra nepremičnin (podatki o parcelah, stavbah in delih stavb, drugi podatki o lastnostih parcel, stavb in delov stavb ter podatki o upravljavcih nepremičnin),
- podatki iz katastra javne infrastrukture (opisni podatki o posamezni gospodarski javni infrastrukturi in drugi podatki o lastnostih gospodarske javne infrastrukture),
- **ministrstvo, pristojno za prostor:** podatki iz zbirk prostorskega informacijskega sistema (podatki o prostorskih aktih, ki se vodijo v zbirki prostorskih aktov, podatki sistema ePlan, podatki

o graditvi objektov, ki se vodijo v zbirki podatkov o graditvi objektov, podatki sistema eGraditev, vključno s projektno dokumentacijo, podatki o stavbnih zemljiščih, ki se vodijo v evidenci stavbnih zemljišč, in podatki o poseljenih zemljiščih, ki se vodijo v evidenci dejanske rabe poseljenih zemljišč),

- **Vrhovnega sodišča Republike Slovenije:** podatki o imetnikih stvarnih pravic na nepremičninah (osebno ime, EMŠO in naslov prebivališča za fizično osebo ter naziv, matična številka in sedež za pravno osebo), drugi podatki o stvarnih ali obligacijskih pravicah, idealni delež osnovnega pravnega položaja nepremičnine in podatki o zaznambi pravnih dejstev o javnopravnih omejitvah, vključno z zaznambo spomenika,
- **ministrstvo, pristojno za notranje zadeve:** podatki iz centralnega registra prebivalstva (osebno ime, EMŠO, stalno oziroma začasno prebivališče in stalni ali začasni naslov v tujini, naslov za vročanje in elektronski naslov za vročanje ter datum smrti),
- **Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve:** podatki iz Poslovnega registra Slovenije (naziv in sedež, poslovni naslov, identifikacijska številka za DDV ali davčna številka, elektronski naslov ter matična številka pravne osebe),
- **Finančna uprave Republike Slovenije:** podatki iz evidence o davkih in knjigovodske evidence (podatki za odmero davka za dajanje nepremičnin v najem, za promet z nepremičninami in za dedovanje nepremičnin ter podatki o obsegu obdavčljivega premoženja in obdavčljivega prihodka) in
- **Agencija Republike Slovenije za okolje:** podatki iz evidenc naravovarstvenega informacijskega sistema (podatki območij s statusom in biodiverzitetni podatki lokacije vrst).

Zakon določa tudi možnost neposrednega povezovanja teh zbirk in povezovalni znak za povezovanje posameznih evidenc.

V členu so nadalje taksativno določeni postopki, za potrebe katerih je dopustno pridobivati osebnih podatkov in kateri osebni podatki se lahko v okviru tega postopka pridobivajo:

- vodenje registra,
- dokumentiranje dediščine,
- identificiranje in evidentiranje dediščine,
- razglasitev spomenika,
- začasna razglasitev spomenika,
- določitev varstvenega območja,
- razglasitev predmeta ali zbirke posebnega pomena,
- izdaja odločbe o arheološki najdbi in odločbe o arheološkem najdišču,
- odreditev izvedbe ukrepov varstva spomenika,
- izdaja kulturnovarstvenih pogojev in kulturnovarstvenega soglasja,
- izdaja dovoljenja za raziskavo,
- izvajanje določb o predkupni pravici, razlastitvi, nadomestilu in odškodnini,
- vpis na seznam dobrih praks.
- izvajanje javne službe varstva v zvezi z uporabo, upravljanjem in drugim ravnanjem z dediščino in
- nadzor nad izvajanjem tega zakona.

Pri tem se tudi izrecno določa, da se iz posamezne evidence pridobivajo le tisti osebni podatki, ki so nujno potrebni za vodenje posameznega postopka. S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernost obdelave osebnih podatkov ter preprečuje nepotrebno zbiranje podatkov.

Zakon za pridobivanje podatkov iz navedenih evidenc pooblašča tudi občino, vendar le v omejenem obsegu, in sicer za potrebe postopka razglasitve spomenika lokalnega pomena.

Zakon nadalje ministrstvo in izvajalce državne javne službe varstva pooblašča, da lahko za potrebe varovanja dediščine le-to tudi na kraju samem dokumentirajo in fotografirajo oziroma da lahko na drug način reproducirajo enote dediščine. Slednje je nujna za učinkovito varovanje dediščine, saj predstavlja dokumentiranje in fotografiranje oziroma drugačno reproduciranje enega izmed ključnih mehanizmov za izvajanje ukrepov varstva.

S členom se določa še izjema od splošne zakonske obveznosti predhodne seznanitve osebe s pridobivanjem podatkov, kar je običajna zakonska materija v primeru pridobivanja in povezovanja zbirk podatkov in je nujno potrebno za učinkovito izvajanje postopkov varstva.

K 138. členu (podzakonski akt o registriranju in dokumentiranju dediščine):

Člen vsebuje pooblastilo ministru za izdajo podzakonskega predpisa, s katerim se določijo podrobnejša vsebina in način vodenja registra in drugih evidenc, minimalna vsebina in način dokumentiranja dediščine ter skupna merila in zahteve za enoten prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini.

Kljub pooblastilo minister skladno s pravico do varstva osebnih podatkov (38. člen Ustave) in načelom legalitete (120. člen Ustave) s (takšnim) podzakonskim predpisom ne sme določiti zbiranja drugih osebnih podatkov oziroma širiti njihove obdelave. To pomeni, da bo minister s podzakonskimi predpisi določil predvsem tehnične vidike vodenja registra in drugih evidenc.

Ureditev je v bistvenem enaka, kot je v 72. členu ZVKD-1.

K 139. členu (informacijski sistem kulturne dediščine):

Člen ureja vzpostavitev in delovanje Informacijskega sistema, ki je namenjen digitalizaciji opravljanja nalog javne službe varstva, pomoči občinam pri varovanju dediščine in omogočanju elektronskega poslovanja na področju varovanja dediščine.

Informacijski sistem vsebuje nabor podatkov iz zbirk podatkov na podlagi zakona:

- register,
- evidenca kulturnovarstvenih soglasij,
- evidenca dovoljenj za raziskavo arheološke ostaline in
- seznam dobrih praks.

Poleg tega vsebuje tudi podatke o spomenikih in aktih o razglasitvi, varstvenih območjih in aktih o določitvi ter podatke prikaza vrednotenja dediščine v prostoru in druge podatke za izvajanje ukrepov varstva.

Zbirke podatkov se vodijo v elektronski obliki, s čimer se zagotavlja elektronsko poslovanje na področju varovanja dediščine ter omogoča vodenje, vzdrževanje, povezovanje in digitalni dostop do navedenih podatkov. Zaradi zagotavljanja sledljivosti in preprečevanja nezakonitih dostopov do osebnih podatkov se določa tudi evidentiranje dostopov do osebnih podatkov in dokumentov, ki vsebujejo osebne podatke (t. i. »digitalna sled«), z beleženjem, kdo in kdaj je izvajal posamezna opravila.

Zakon kot pravilo določa brezplačno dostopnosti do podatkov v Informacijskem sistemu preko svetovnega spleta. S tem se zagotavlja javna dostopnost informacij v zvezi z dediščino kot eno od temeljnih načel varovanja dediščine. Pri tem zakon za vsako evidenco ločeno določa, kateri podatki so javno dostopni.

K 140. členu (prikaz vrednotenja dediščine v prostoru):

Člen ureja prikaz vrednotenja dediščine v prostoru, ki predstavlja integralni del Informacijskega sistema. Namen tega prikaza je zagotoviti celovito predstavitev dediščine v prostoru, vključno z njenim družbenim pomenom, varovanimi sestavinami, omejitvami in potencialom.

Zakon primeroma določa tudi podatke, ki jih vsebuje prikaz vrednotenja dediščine v prostoru. Gre za podatke, prikaze, izhodišča in usmeritve, ki so pomembni za celostno ohranjanje arheoloških ostalin in nepremične dediščine.

Določa se, da prikaz vrednotenja dediščine v prostoru vodi ministrstvo za celotno ozemlje Republike Slovenije na podlagi podatkov iz Informacijskega sistema, podatkov, ki jih posreduje zavod, in drugih podatkov iz postopkov vrednotenja. Z namenom zagotavljanja ažurnosti in relevantnosti prikazanega stanja se ministrstvu nalaga tudi obveznost rednega posodabljanja prikaza vrednotenja dediščine v prostoru.

K 141. členu (register):

Ta člen vsebuje splošne določbe o registru kot osrednji in najpomembnejši zbirki podatkov o dediščini.

Register se vodi z namenom zagotavljanja informacijske podpore izvajanju varstva dediščine, omogočanja strokovne identifikacije dediščine in zagotavljanja pregleda nad stanjem dediščine. Poleg tega je register namenjen tudi predstavljanju, raziskovanju, vzgoji in izobraževanju ter razvijanju zavesti javnosti o dediščini.

Register je sestavljen iz treh medsebojno povezanih delov:

- registra nepremične dediščine,
- registra premične dediščine in
- registra nesnovne dediščine.

Glede na to da je register uradna evidenca se določa, da se podatki, s katerimi se enota opisuje v registru – vključno z opisom dediščine – štejejo za uradno besedilo z upravnega področja v smislu zakona, ki ureja avtorske in sorodne pravice. To pomeni, da ti vpisi niso avtorskoppravno varovani, saj so nastali v okviru javne službe zaradi potreb evidentiranja dediščine. Slednje pa ne vpliva na avtorskoppravno varstvo dediščine same.

K 142. členu (vpis v register):

V členu je urejen postopek vpisa dediščine v register. Zakon postopek vpisa razlikuje glede na vrsto dediščine, saj ta že sedaj poteka različno in je odraz različnega postopanja strokovne identifikacije oziroma »*postopanja*« z dediščino.

Vpis nepremične dediščine v register nepremične dediščine tako opravi ministrstvo na predlog zavoda, ki ga ta pripravi po lastni presoji ali na podlagi prejete pobude. Pobudo za vpis nepremičnine v register lahko poda vsak, in sicer elektronsko preko informacijskega sistema kulturne dediščine, osebno ali po pošti. Glede na pojavno raznolikost nepremične dediščine se določa, da se nepremična dediščina vpiše kot posamezna nepremičnina (na primer stavba, objekt ali arheološko najdišče) ali kot območje dediščine (na primer enovita skupina stavb, naselje, večje arheološko najdišče ali območje kulturne krajine, ki tvori topografsko določljivo celoto).

Premična dediščina se po drugi strani samodejno vpisuje v register premične dediščine na podlagi podatkov, ki jih posredujejo pristojni muzeji, in torej ni predviden poseben akt vpisa s strani službe. Ta nastopi avtomatsko s posredovanjem podatkov. Muzeji morajo zato zagotoviti avtomatizirano posredovanje podatkov ali njihovo stalno dostopnost za register preko spletnih storitev.

Nesnovna dediščina se vpisuje v register nesnovne dediščine v skladu s postopki, ki so določeni v 41., 42. in 43. členu, ki določajo način vzpostavitve varstva nesnovne dediščine.

Z zakonom se vzpostavlja tudi možnost evidentiranja dediščine, ki je bila uničena ali ki iz drugega razloga nima več vrednosti dediščine, v registru. S tem se zagotavlja dokumentarno varstvo dediščine tudi po njenem prenehanju. Zaradi odsotnosti vrednosti dediščine zakon izrecno določa, da se v postopkih varstva dediščine šteje, da takšna dediščina ni vpisana v register, saj kot dediščina dejansko ne obstaja več.

Pomembno je poudariti, da vpis nepremičnine ali premičnine v register nepremične oziroma premične dediščine sam po sebi nima neposrednih pravnih posledic za lastnika in druge osebe. Zakon zato ne predvideva obveščanja lastnika oziroma druge osebe o vpisu dediščine v register, prav tako iz tega razloga ni predvideno posebno upravno oziroma sodno varstva zoper vpis določene stvari (dediščine) v register.

K 143. členu (vsebina registra):

Člen določa vsebino registra in podatke, ki se obdelujejo v registru. Register vsebuje tri vrste podatkov o dediščini, in sicer osnovne, varstvene in predstavitvene podatke.

Osnovni podatki obsegajo:

- identifikacijo dediščine,
- opis dediščine,
- datacijo dediščine,
- lokacijo dediščine,
- avtorja oziroma ustvarjalca dediščine,
- karakteristično fotografijo ali posnetek dediščine,
- varstvene usmeritve in
- povezavo z drugimi enotami dediščine, ki je vpisana v register.

Pri nesnovni dediščini osnovni podatki obsegajo tudi podatke o nosilcu.

Varstveni podatki v registru se vodijo za spomenike in nacionalno bogastvo ter obsegajo podatke iz akta o razglasitvi oziroma odločbe o razglasitvi predmeta ali zbirke posebnega pomena, podatke o varstvenem režimu in podatke o lastniku spomenika ali nacionalnega bogastva. Z namenom zagotavljanja ažurnosti podatkov o lastniku se določa obveznost poročanja lastnika nacionalnega bogastva o spremembi podatkov iz prejšnjega stavka ter o spremembi lastništva. Ažurnost podatkov o spremembi lastništva spomenikov je zagotovljena s povezovanjem zbirk podatkov z zemljiško knjigo, zaradi česar se posebne obveznosti obveščanja lastniku ne nalaga.

Predstavitveni podatki o dediščini obsegajo informacije, ki dediščino ponazarjajo v besedilni, grafični ali drugi medijski obliki.

V členu so taksativno naštet tudi osebni podatki o lastniku dediščine, avtorju oziroma ustvarjalcu dediščine in nosilcu, ki se vpisujejo v register:

- podatki o lastniku: osebno ime, datum rojstva in naslov prebivališča, če gre za fizično osebo, oziroma naziv ter sedež, če gre za pravno osebo,
- podatki o avtorju oziroma ustvarjalcu dediščine: osebno ime ter opis ustvarjanja, če gre za fizično osebo, oziroma naziv, sedež in opis ustvarjanja, če je imetnik avtorskih pravic pravna oseba.
- podatki o nosilcu: številka nosilca, osebno ime, naslov prebivališča, geolokacija prebivališča, elektronski naslov, telefonska številka, opis dejavnosti in karakteristična fotografija ali posnetek,

če gre za fizično osebo, oziroma številka nosilca, naziv, sedež, geolokacija sedeža, elektronski naslov, telefonska številka, opis dejavnosti in karakteristična fotografija ali posnetek, če gre za pravno osebo ali drugo obliko združevanja, ki je nosilec.

S tem se zagotavlja zakonitosti in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe registra zbirajo in obdelujejo točno določenih podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje varovanja dediščine.

K 144. členu (obdelovanje podatkov v registru):

S členom se določa, da sta upravljavca registra ministrstvo (za register nepremične dediščine in register nesnovne dediščine) in služba (za register premične dediščine) in da lahko podatke v registru obdelujejo pristojne organizacije in ministrstvo za potrebe opravljanja javne službe varstva oziroma za opravljanje drugih nalog v skladu z zakonom. Z namenom omejitve obdelovanja osebnih podatkov se določa, da lahko ministrstvo in pristojne organizacije obdelujejo le tiste podatke v registru, ki jih potrebujejo za opravljanje svojih nalog.

Zakon določa javno dostopnost podatkov v registru in izjeme od javne dostopnosti. Tako se javno ne objavijo podatki o lastniku spomenika ali nacionalnega bogastva, podatki o elektronskem naslovu in telefonski številki nosilca, če je ta fizična oseba, ter podatki o lokaciji premične dediščine, ki ni javno dostopna. S tem se varuje pravica do varstva osebnih podatkov (38. člen Ustave) in sorazmernost zakonske ureditve.

Za zagotavljanje ažurnosti registra se vzpostavlja obveznost pristojnih organizacij ter fizičnih in pravnih oseb, pri katerih nastajajo vsebine, pomembne za register, ki so financirane iz javnih sredstev, da redno, brezplačno ter v predpisani obliki in na predpisan način upravljavcu posredujejo nove podatke, potrebne za vzdrževanje in posodabljanje registra.

Ob uporabi podatkov iz registra je treba register navesti kot vir podatkov.

Podatki v registru se praviloma hranijo trajno, da se zagotovi njihova ohranitev za prihodnje generacije, z izjemo podatkov o lastniku spomenika, ki se hranijo pet let, saj je mogoče te podatke o lastniku spomenika pridobiti iz zemljiške knjige.

K oddelku »Evidence«:

Zakonske določbe v tem oddelku sistematično urejajo posamezne evidence, ki vsebujejo podatke, pomembne za zagotavljanje varovanja dediščine. Za vsako evidenco posebej so v ločenem členu določeni njen namen, vsebina, upravljavec, način obdelave in hrambe podatkov ter njeno trajanje in javna dostopnost podatkov.

K 145. členu (evidenca kulturnovarstvenih soglasij):

Člen ureja evidenco kulturnovarstvenih soglasij, ki se vodi v Informacijskem sistemu.

Namen evidence je vodenje postopkov izdaje kulturnovarstvenih soglasij in kulturnovarstvenih pogojev ter spremljanje posegov in stanja dediščine, izvajanje statističnih raziskav na področju dediščine in poročanje.

Evidenca vsebuje podatke o:

- vlagatelju vloge za izdajo kulturnovarstvenega soglasja in investitorju posega,
- posegu,
- nepremičninah, na katerih se poseg izvaja,

- dediščini, ki je predmet posega,
- kulturnovarstvenih pogojih in soglasjih,
- izvedenih raziskavah in
- druge podatke o posegu.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o vlagatelju in investitorju posega, ki se obdelujejo v evidenci. Ti podatki so osebno ime, naslov prebivališča in elektronski naslov, če gre za fizično osebo, oziroma naziv, sedež in elektronski naslov, če gre za pravno osebo. Javna objava teh osebnih podatkov je mogoča le s predhodno privolitvijo posameznika, na katerega se nanašajo. S tem se varuje pravica pravico do varstva osebnih podatkov (38. člen Ustave) in sorazmernost zakonske ureditve.

Določa se, da so podatki v evidenci kulturnovarstvenih soglasij javni in se objavijo na svetovnem spletu. Izjema od javne dostopnosti podatkov velja za osebne podatke, ki se nanašajo na fizično osebo. Ti se lahko javno objavijo samo z njenim soglasjem.

Upravljavca evidence kulturnovarstvenih soglasij sta zavod in ministrstvo, podatki pa se v evidenci hranijo trajno.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence kulturnovarstvenih soglasij zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namena obdelave.

K 146. členu (evidenca dovoljenj za raziskave arheoloških ostalin):

Člen ureja evidenco dovoljenj za raziskave arheoloških ostalin, ki se vodi v Informacijskem sistemu.

Namen evidence je vodenje postopkov izdaje dovoljenj za raziskavo ter spremljanje posegov v arheološke ostaline in dediščino ter njihovega stanja.

Evidenca vsebuje podatke o:

- vlagatelju in investitorju posega ter naročniku raziskave,
- posegu,
- nepremičninah, na katerih se poseg izvaja,
- dediščini, ki je predmet posega,
- kulturnovarstvenih pogojih in kulturnovarstvenem soglasju,
- dovoljenjih za raziskave in
- druge podatke o posegu.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o vlagatelju, investitorju in naročniku, ki se obdelujejo v evidenci. Ti podatki so osebno ime, naslov prebivališča in elektronski naslov, če gre za fizično osebo, oziroma naziv, sedež in elektronski naslov, če gre za pravno osebo. S tem se zagotavlja sorazmernost in preprečuje nepotrebno zbiranje podatkov.

Določa se, da so podatki v evidenci dovoljenj za raziskave arheoloških ostalin so javni in se objavijo na svetovnem spletu. Podatki iz prejšnjega odstavka, ki se nanašajo na fizično osebo, se lahko javno objavijo samo z njenim soglasjem. Javna objava teh osebnih podatkov je mogoča le s predhodno privolitvijo posameznika, na katerega se nanašajo.

Upravljevec evidence je ministrstvo, pristojne organizacije pa lahko obdelujejo tiste podatke v evidenci, ki jih potrebujejo pro opravljanju javne službe varstva. Podatki se v evidenci hranijo trajno.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence dovoljenj za raziskave arheoloških ostalin zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 147. členu (evidenca raziskav):

Člen ureja evidenco raziskav, ki se vodi z namenom spremljanja izvajanja raziskav in pridobivanja natančnih podatkov o njihovih izsledkih ter ugotavljanja izpolnjevanja pogojev izvajalcev raziskav in pridobivanja natančnih podatkov o izvedbi in izsledkih raziskav.

Evidenca vsebuje:

- identifikacijske podatke o raziskavi,
- podatke o izvajalcu raziskave, vključno z osebnimi podatki vodje raziskave, njegovega namestnika in sodelavcev, in
- rezultate raziskave.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke vodje raziskave, njegovega namestnika in sodelavcev, ki se obdelujejo v evidenci. Ti podatki so osebno ime, izobrazba ter znanstveni in strokovni naslov in so javni.

Določa se, da so podatki v evidenci raziskav javni in se objavijo na svetovnem spletu.

Upravljevec evidence raziskav arheoloških ostalin je ministrstvo, evidence drugih raziskav dediščine pa zavod. Podatke v evidenci raziskav, ki je ne vodo ministrstvo oziroma zavoda, lahko ta obdeluje za potrebe opravljanja nalog po zakonu oziroma javne službe varstva. Podatki se v evidenci hranijo trajno. S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence raziskav zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 148. členu (razvid trgovcev):

Člen ureja razvid trgovcev z dediščino, ki se vodi z namenom nadzora nad prometom s predmeti dediščine.

Razvid trgovcev vsebuje naslednje podatke:

- osebno ime oziroma naziv, naslov prebivališča oziroma sedež,
- naslov lokacije prodaje na debelo ali na drobno ali posredništva ali spletne strani za prodajo in
- datum začetka in prenehanja opravljanja dejavnosti prometa s predmeti kulturne dediščine.

Določa se, da so podatki v razvidu trgovcev javni in se objavijo na svetovnem spletu. Javna dostopnost teh podatkov je ključna za preprečevanje črnega trga z dediščino in varstvo kupcev dediščine.

Upravljevec razvida trgovcev je ministrstvo, podatki pa so javni in se hranijo deset let po prenehanju opravljanja dejavnosti prometa s predmeti kulturne dediščine. S tem se zagotavlja, da sledljivost trgovcev tudi po tem, ko ti prenehajo opravljati dejavnost, kar je ključno za preprečevanje črnega trga z dediščino.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe razvida trgovcev zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 149. členu (evidenca nabave in prodaje ter drugih poslov s premično dediščino):

Člen ureja evidenco nabave in prodaje ter drugih poslov s premično dediščino, ki je namenjena zagotavljanju sledljivosti pravnih poslov zaradi preprečevanje protipravnih ravnanj v zvezi s premično dediščino.

Evidenca vsebuje podatke o:

- izvoru dediščine,
- opisu dediščine,
- prodajni ali nabavni ceni in
- lastniku ali posestniku in kupcu dediščine.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke lastnika, posestnika in kupca dediščine, ki se obdelujejo v evidenci. Ti podatki so osebno ime, datum rojstva in naslov prebivališča, če gre za fizično osebo, oziroma naziv in sedež, če gre za pravno osebo.

Upravljevec evidence nabave in prodaje ter drugih poslov s premično dediščino je trgovec, podatke v evidenci pa lahko obdelujejo ministrstvo, inšpektor, organi pregona in carinski organi, če te podatke potrebujejo za opravljanje nalog po zakonu. Glede na to da lahko trgovec preneha z opravljanjem dejavnosti trgovanja z dediščino se določa, da mora trgovec ob nastopu takšnega primera evidenco predati ministrstvu, ki postane njen upravljevec. Podatki se v evidenci hranijo trajno, razen podatkov o lastniku ali posestniku in kupcu dediščine, ki se za posamezen pravni posel z dediščino hranijo 50 let po prenehanju lastništva kupca dediščina oziroma od ponovne prodaje dediščine. To je ključno za zagotavljanje sledljivosti poslov z dediščino in preprečevanje črnega trga z dediščino.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence nabave in prodaje ter drugih poslov z dediščino zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 150. členu (evidenca o izdanih dovoljenjih za izvoz ali iznos in dovoljenjih za uvoz ter o izvozu, iznosu, uvozu in vnosu dediščine):

Člen ureja evidenco o izdanih dovoljenjih za izvoz ali iznos in dovoljenjih za uvoz ter o izvozu, iznosu, uvozu in vnosu dediščine, ki je namenjena vodenju postopka izdaje teh dovoljenj ter nadzoru nad izvozom in iznosom ter uvozom in vnosom dediščine.

Evidenca vsebuje podatke o:

- izvozniku ali uvozniku dediščine,
- lastniku dediščine,
- vrsti in številki dovoljenja,
- številu in zvrsti predmetov,
- avtorju oziroma ustvarjalcu predmeta ali njegovemu izvoru,
- datumu in kraju izvoza, iznosa, uvoza ali vnosa dediščine in
- namembni državi oziroma državi, iz katere se pošiljka uvaža.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o izvozniku oziroma uvozniku dediščine in lastniku dediščine, ki se obdelujejo v evidenci. Ti podatki so osebno ime, naslov prebivališča in elektronski naslov, če gre za fizično osebo, oziroma naziv, sedež in elektronski naslov, če gre za pravno osebo.

Upravljevec evidence o izdanih dovoljenjih za izvoz ali iznos in dovoljenjih za uvoz ter o izvozu, iznosu, uvozu in vnosu dediščine je ministrstvo, podatke v evidenci pa lahko obdelujejo carinski organi če te podatke potrebujejo za pri opravljanju svojih nalog v skladu z zakonom. Podatki o izvozu, iznosu, uvozu

in vnosu se hranijo trajno se v evidenci hranijo trajno, o izdanih dovoljenjih za izvoz ali iznos in dovoljenjih za uvoz pa pet let po prenehanju veljavnosti dovoljenja.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence o izdanih dovoljenjih za izvoz ali iznos in dovoljenjih za uvoz ter o izvozu, iznosu, uvozu in vnosu dediščine zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 151. členu (evidenca o strokovnem delu na področju javne službe varstva):

Člen ureja evidenco o strokovnem delu na področju javne službe varstva, ki je namenjena izvajanju javne službe varstva.

Evidenca vsebuje taksativno določene podatke o posameznikih, ki so pridobili strokovni naziv na področju varstva dediščine, in posameznikih, ki jim je ministrstvo po sistemu vzajemnega priznavanja kvalifikacij državljanom držav članic Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora in Švicarske konfederacije za opravljanje reguliranih poklicev priznalo poklicno kvalifikacijo za strokovno delo na področju varstva dediščine. Ti podatki so identifikacijski podatki, podatki o stopnji izobrazbe, udeležbi na različnih oblikah izpopolnjevanja in usposabljanja in strokovnem izpitu, podatki o delovnih izkušnjah in podatki o službene razmerju. V primeru posameznikov s priznano poklicno kvalifikacijo pa tudi podatki o odločbi o priznanju poklicne kvalifikacije.

Upravljevec evidence o strokovnem delu na področju javne službe varstva je ministrstvo, podatke v evidenci pa lahko obdelujejo pristojne organizacije, če te podatke potrebujejo pri opravljanju nalog javne službe varstva.

Po vzoru ZUJIK in drugih področnih zakonov se določa, da so podatki o osebnem imenu, stopnji in nazivu strokovne opravljenem strokovnem izpitu in datumu priznanja poklicne kvalifikacije javni in se lahko objavijo na svetovnem spletu. To je pomembno zaradi potreb dokazovanja pridobitve strokovnega naziva in sledljivosti posameznikov, ki delajo na področju javne službe varstva.

Zakon nadalje določa, da se podatki v evidenci o strokovnem delu na področju javne službe varstva hranijo trajno. Evidenca namreč predstavlja edini vir informacij za prihodnje rodove o tem, kdo je pred 50 ali 100 leti strokovno ukvarjal z dediščino.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe evidence o strokovnem delu na področju javne službe varstva zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 152. členu (seznam dobrih praks):

Člen ureja seznam dobrih praks, na katerega se vpisujejo programi, projekti in dejavnost, ki zagotavljajo obstoj oziroma izboljševanje stanja nesnovne dediščine. Namen seznama dobrih praks je promocija dobrih programov, projektov in dejavnosti ter deljenje dobrih izkušenj, pristopov in primerov varstva nesnovne dediščine.

Seznam dobrih praks vsebuje:

- opisu nesnovne dediščine,
- opisu programa, projekta oziroma dejavnosti in
- navedbo izvajalca dobre prakse.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o izvajalcu, ki se obdelujejo v seznamu. Ti podatki so številka izvajalca, osebno ime, naslov prebivališča, geolokacija prebivališča, opis dejavnosti in

karacteristična fotografija ali posnetek, elektronski naslov in telefonska številka, če gre za fizično osebo, oziroma številka izvajalca, naziv, sedež, geolokacija sedeža, opis dejavnosti in karacteristična fotografija ali posnetek, elektronski naslov in telefonska številka, če gre za pravno osebo ali drugo obliko združenja.

Upravljevec seznama dobrih praks je ministrstvo, podatke pa lahko obdelujejo pristojne organizacije, če te podatke potrebujejo pri opravljanju javne službe varstva. Podatki so javni (razen podatkov o elektronskem naslovu in telefonski številki izvajalca dobre prakse, ki je fizična oseba) in se hranijo trajno.

S tem se zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe seznama dobrih praks zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 153. členu (zbirke podatkov o stvareh z domnevo dediščine):

S tem členom se ureja pravna podlaga za vodenje zbirk podatkov o stvareh z domnevo dediščine. Določa se, da lahko ministrstvo in izvajalci javne službe varstva vodijo zbirke podatkov o stvareh z domnevo dediščine za potrebe varovanja dediščine.

Evidenice lahko vsebujejo podatke o:

- opisu stvari,
- lokaciji stvari in
- lastniku, upravljavcu in drugih upravičencih.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o lastniku, upravljavcu in drugih upravičencih, ki se lahko obdelujejo v takšnih evidencah. Ti podatki so osebno ime, datum rojstva in naslov prebivališča, če gre za fizično osebo, oziroma naziv ter sedež, če gre za pravno osebo.

Obdelovalec podatkov v takšni evidenci je ministrstvo ali izvajalec javne službe varstva, ki jo vodi, podatki pa se v evidenci hranijo do vpisa stvari z domnevo dediščine v register oziroma inventarno knjigo muzeja. S tem se namreč zagotovi neprekinjena evidenca dediščine.

Zakon z navedenimi določbami zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe vodenja zbirk podatkov o stvareh z domnevo dediščine zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 154. členu (osebni podatki v postopkih varstva dediščine):

Ta člen ureja obdelavo osebnih podatkov v postopkih razglasitve spomenika in določitve varstvenega območja. S tem se zagotavlja pravna podlaga za obdelavo osebnih podatkov v postopku udeleženih posameznikov, ki se nanašajo na njihovo dajanje pobud ter udeležbo v javni obravnavi in pri dajanju mnenj v postopku razglasitve spomenika ter na njihovo dajanje mnenj in pripomb v postopku določitve varstvenega območja.

Določa se, da se osebni podatki zbirajo in obdelujejo izključno za namen postopkov razglasitve spomenika oziroma določitve varstvenega območja in le v okviru teh postopkov. Pri tem se lahko zbirajo le taksativno določeni osebni podatki. Ti podatki so osebno ime, naslov prebivališča, elektronski naslov in telefonska številka.

Omejuje se tudi rok hrambe teh podatkov v Informacijskem sistemu na pet let po sprejetju akta o razglasitvi oziroma akta o določitvi in njihova javna objava, ki je dopustna samo v soglasju s posameznikom, na katerega se ti osebni podatki nanašajo. Pripravljevec akta o razglasitvi oziroma akta

o določitvi pa mora zagotoviti anonimizacijo osebnih podatkov v samem aktu in v spremljajočih gradivih pred morebitno javno objavo.

Pravico dostopa do teh podatkov in njihove obdelave imajo ministrstvo, občina in zavod, vsak v okviru svojih pristojnosti.

Določa se tudi smiselna uporaba te določbe kot pravne podlage za varstvo in obdelavo osebnih podatkov v postopku razglasitve predmeta ali zbirke posebnega pomena, saj gre za v bistvenem podoben postopek v smislu sodelovanja javnosti.

Zakon z navedenimi določbami zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe postopka razglasitve ali določitve zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 155. členu (osebni podatki v postopku vodenja registra in seznama dobrih praks):

V členu je določena pravna podlaga za zbiranje in obdelavo osebnih podatkov v postopku vodenja registra in seznama dobrih praks. Gre za zbiranje in obdelavo podatkov posameznikov, ki so na zavod, službo ali koordinatorja naslovile pobudo za vpis v register oziroma v seznam dobrih praks.

Z zakonom se taksativno določa osebne podatke o pobudniku, ki se lahko zbirajo. Ti podatki so osebno ime, naslov prebivališča, elektronski naslov in telefonska številka.

Določa se, da imajo pravico do vpogleda in uporabe teh podatkov ministrstvo, služba in koordinator ter pristojne organizacije v okviru svojih pristojnosti in za namen vpisa dediščine v register, pri čemer se osebni podatki hranijo trajno v Informacijskem sistemu. Javno se lahko objavijo samo s privolitvijo posameznika, na katerega se nanašajo.

Zakon z navedenimi določbami zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe vpisa dediščine v register zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 156. členu (osebni podatki uporabnikov informacijskega sistema):

S tem členom se po zgledu nekaterih drugih novejših zakonov določa izrecna zakonska podlaga za obdelavo osebnih podatkov uporabnikov Informacijskega sistema za namen elektronske identifikacije, avtentikacije ali preverjanja njihovih identifikacijskih podatkov pri uporabi informacijskega sistema.

Z zakonom se taksativno določa, kateri osebni podatki se lahko zbirajo in kako se prenašajo. Ti osebni podatki so ime, funkcija, elektronski naslov in telefonska številka uporabnika, podatek o uporabniških pravicah uporabnika ter ime organizacije, v imenu katere uporabnik uporablja Informacijski sistem. V Informacijski sistem pa se ti podatki prenašajo iz centralne varnostne sheme ob registraciji uporabnika vanj in ob vsaki spremembi navedenih podatkov, ki jo uporabnik izvede na ravni centralne varnostne sheme

Določa se tudi rok hrambe teh podatkov, ki je omejen na pet let od izteka koledarskega leta, v katerem je uporabnik zadnjič dostopal do Informacijskega sistema. Izjemo predstavljajo tisti podatki, ki so ob uporabi Informacijskega sistema postali sestavni del verzije zapisov oziroma časovnice ali dokumentov, ki so bili ustvarjeni v Informacijskem sistemu. Ti se hranijo trajno, dokumenti, katerih del so postali osebni podatki, pa se hranijo v skladu s predpisi, ki urejajo varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva.

Obdelovalec osebnih podatkov je ministrstvo.

Zakon z navedenimi določbami zagotavlja zakonitost in sorazmernosti obdelave ter preprečuje nepotrebno zbiranje osebnih podatkov, saj se za potrebe delovanja Informacijskega sistema in opravljanja opravil v njem zbirajo in obdelujejo točno določeni podatki, ki so nujno potrebni za zagotavljanje namenov obdelave.

K 157. členu (dokumentiranje dediščine):

Člen določa, da je dokumentiranje dediščine sestavni del informacijske podpore izvajanju varstva dediščine.

Dokumentiranje dediščine obsega predvsem:

- evidentiranje gradiva,
- zbiranje podatkov za inventarizacijo,
- evidentiranje stanja in stopnje ogroženosti in
- dokumentiranje posegov.

Pri premožni dediščini dokumentiranje vključuje tudi podatke o akcesiji in premestitvi enot te dediščine, s čimer se zagotavlja njena sledljivost.

Ureditev ostaja enaka ureditvi iz 69. člena ZVKD-1.

K 158. členu (skupna uporaba podatkov):

Člen ureja skupno uporabo podatkov, ki se nanašajo na arhivsko in knjižnično dediščino s statusom dediščine in v zvezi z njenim registriranjem in dokumentiranjem napotuje na specialne predpise. Pri tem morajo tudi izvajalci, ki vodijo register in dokumentiranje knjižničnega in arhivskega gradiva, le-to voditi v obliki in na način, ki omogoča enoten prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini. S tem se zagotavlja interoperabilnost in dostopnosti podatkov.

K 159. členu (inšpekcijski nadzor):

Člen ureja izvajanje inšpekcijskega nadzora nad spoštovanjem določb zakona, na podlagi zakona izdanih podzakonskih predpisov in drugih pravnih aktov, ki urejajo varovanje dediščine. Določba predstavlja pravno podlago za izvajanje nadzora nad spoštovanjem določb zakona v praksi oziroma nadzora nad skladnostjo ravnanja zavezancev z normativnim okvirom varstva dediščine. To je ključno za varovanje dediščine, saj se z inšpekcijskimi ukrepi zagotavlja, da se predpisi tudi dejansko upoštevajo in izvršujejo.

Za izvajanje nadzora je pristojna inšpektorica oziroma inšpektor, pristojen za dediščino (v nadaljnjem besedilu: inšpektor).

Ureditev ostaja enaka ureditvi iz 109. člena ZVKD-1.

K 160. členu (pooblastila inšpektorja):

V členu so določena pooblastila inšpektorja pri izvajanju inšpekcijskega nadzora na podlagi zakona, ki jih ima ta poleg splošnih pooblastil iz zakona, ki ureja inšpekcijski nadzor – torej vsakokrat veljavnega Zakona o inšpekcijskem nadzoru (v nadaljnjem besedilu: ZIN).²⁶ Skladno z navedenim se torej v postopku inšpekcijskega nadzora nad varovanjem dediščine uporabljajo splošne določbe o inšpekcijskem nadzoru in posebne določbe, ki so prilagojene posebnostim varovanja dediščine.

²⁶ Uradni list RS, št. 43/07 – uradno prečiščeno besedilo in 40/14.

Inšpektorju se poleg splošnih pooblastil v ZIN podeljuje tudi naslednja posebna pooblastila:

- **pregledovanje nepremične in premične dediščine:** inšpektor ima pravico pregledovati tako nepremično (npr. stavbe in arheološka najdišča) kot premično dediščino (npr. umetniški predmeti in arhivsko gradivo),
- **pregledovanje knjig in listin:** inšpektor ima pravico pregledati knjige in listine, ki so povezane s pravnim prometom z dediščino (npr. pogodbe o prodaji), posegi v dediščino (npr. gradbena dovoljenja) ter z ukrepi varstva v izrednih razmerah (npr. načrti o izvajanju preventivnih ukrepov za varstvo dediščine v izrednih razmerah) in
- **pregledovanje in vpogled v dokumentacijo:** inšpektor lahko pregleda in zahteva vpogled v dokumentacijo, ki se nanaša na razglašanje spomenikov, izdajanje upravnih odločb lastnikom, izvoz, iznos in uvoz dediščine ter trgovanje z dediščino.

Posebna pooblastila so ključna za izvajanje učinkovitega nadzora nad varovanjem dediščine in kot taka predstavljajo sorazmeren poseg v ustavne pravice inšpekcijskih zavezancev.

V primerjavi s 110. členom ZVKD-1 nova ureditev dodaja eno pooblastilo inšpektorju, in sicer lahko inšpektor po novem pregleduje in zahteva vpogled v knjige in listine v zvezi s pravnim prometom dediščine, posegi in z ukrepi varstva v izrednih razmerah. V preostalem delu se ureditev posebnih pooblastil ne spreminja.

K 161. členu (sodelovanje z javno službo varstva):

S členom se ureja sodelovanje inšpektorja z drugimi državnimi in občinskimi organi ter izvajalci javne službe varstva pri vodenju inšpekcijskih postopkov.

Inšpektor lahko tako v skladu z zakonom zahteva brezplačno sodelovanje državnih in občinskih organov, zlasti v primeru opravljanja ogleda ali ustne obravnave, od izvajalcev javne službe varstva pa tudi podajanje strokovnih mnenj v inšpekcijskih postopkih.

Zakon s tem zagotavlja strokovno podporo in usklajeno delovanje različnih deležnikov pri varovanju dediščine, saj inšpektor ne poseduje nujno vsega potrebnega strokovnega znanja za določeno vrsto ali področje dediščine.

Ureditev ostaja enaka ureditvi iz 111. člena ZVKD-1.

K 162. členu (inšpekcijski zavezanci):

Člen taksativno določa zavezance, ki so kot inšpekcijski zavezanci odgovorni za spoštovanje predpisov na zakona in nad katerim se izvaja inšpekcijski nadzor.

Glede na naravo ravnanja je inšpekcijski zavezanec pri:

- posegih: investitor posega,
- vzdrževanju dediščine ali opustitvi dolžnega vzdrževanja dediščine: lastnik dediščine,
- škodljivih ravnanjih proti dediščini: povzročitelj škode,
- trgovanju z dediščino: trgovec in
- izvozu, iznosu, vnosu in uvozu: izvoznik oziroma uvoznik.

Jasna in določna opredelitev inšpekcijskih zavezancev je ključnega pomena za učinkovito izvajanje inšpekcijskega nadzora na eni in za zagotavljanje pravne varnosti naslovnikov pravnih norm na drugi strani.

Ureditev glede na 112. člen ZVKD-1 dodaja, da je inšpekcijskih zavezanec pri trgovanju z dediščino trgovec, pri izvozu, iznosu, uvozu in vnosu pa izvoznik oziroma uvoznik.

K 163. členu (carinski nadzor):

V členu je urejena pristojnost carinskih organov pri nadzoru nad uvozom, vnosom, izvozom in iznosom kulturne dediščine. Določa se, da carinski organi v skladu z zakonskimi določbami o vnosu in uvozu (88. člen) oziroma izvozu in iznosu (89. člena) opravljajo nadzor nad dediščino pri prehodu državne meje. Pri tem jim pristojna organizacija – zavod za nepremično dediščino in pristojni muzej za premično dediščino – in inšpektorat zagotavlja brezplačno strokovno podporo, saj carinski organi ne posedujejo nujno vsega potrebnega strokovnega znanja na področju varovanja dediščine.

S tem se zagotavlja strokovni nadzor nad pretokom kulturne dediščine čez mejo in preprečuje nezakonit izvoz ali uvoz. Sodelovanje carinskih organov in strokovnih služb je ključno za učinkovito varstvo kulturne dediščine pred nezakonitimi aktivnostmi.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi v 113. členu ZVKD-1, se pa ubeseditvev usklajuje s področno zakonodajo.

K 164. členu (inšpekcijski ukrepi v primeru nedovoljenih posegov):

Člen podrobno ureja nabor in postopek izrekanja posebnih inšpekcijskih ukrepov v primerih, ko inšpektor ugotovi izvajanje nedovoljenega posega ali če ugotovi, da je ta že bil izveden.

Inšpektor lahko z odločbo odredi:

- ustavitev izvajanja del,
- pridobitev kulturnovarstvenih pogojev ali kulturnovarstvenega soglasja,
- pridobitev dovoljenja za raziskavo,
- pridobitev spremenjenih kulturnovarstvenih pogojev ali kulturnovarstvenega soglasja, če se poseg izvaja ali je bil izveden v nasprotju z že obstoječimi pogoji oziroma soglasji oziroma so bili ti z izvedenimi deli preseženi,
- sanacijo stanja in
- nadomestni ukrep.

Inšpektor lahko odredi enega ali več posebnih ukrepov, poleg tega pa lahko odredi tudi splošne ukrepe v skladu z ZIN

Z drugim in tretjim odstavkom se določa trajanje posebnega ukrepa ustavitve del. Ustavitev del velja, dokler zavezanec ne pridobi ustreznega kulturnovarstvenega soglasja za poseg ali ne zagotovi izvedbe drugega odrejenega inšpekcijskega ukrepa v primeru arheoloških ostalin. Določitev trajanja posebnega inšpekcijskega ukrepa je skladno z načelom legalitete (120. člen Ustave) nujno potrebna že na zakonski ravni.

Zaradi potrebe po hitrem postopanju inšpektorja, se določa, da se posebni ukrep ustavitve del šteje za nujni ukrep v javnem interesu in da se lahko odredi v skrajšanem postopku z ustno odločbo, kadar bi kasnejša izdaja inšpekcijskega ukrepa ogrozila arheološke ostaline oziroma dediščino. S tem se inšpektorju omogoča nemudoma preprečiti nadaljnje posege in tako v največji možni meri zavarovati dediščino oziroma arheološke ostaline.

Določa se tudi dolžno postopanje inšpekcijskega zavezanca v primeru, da mu inšpektor odredi poseben ukrep pridobitve ustreznih dovoljenj (torej kulturnovarstvenih pogojev oziroma soglasja ali dovoljenja za raziskavo). Zakon inšpekcijskemu zavezancu določa roke za vložitev prošnje oziroma zahteve za pridobitev ustreznih dovoljenj in za obveščanje inšpektorja o vložitvi ter o pridobitvi teh aktov. V primeru, da zavezanec ne izpolni naloženega posebnega ukrepa pridobitve dovoljenj v roku ali če je njegova vloga za njihovo pridobitev pravnomočno zavrnjena ali zavržena, se določa tudi nadaljnje postopanje

inšpektorja in pristojne organizacije, vključno z možnostjo, da inšpektor odredi sanacijo posega in določi rok za njeno izvedbo pristojna organizacija pa določi potrebna dela in način sanacije, ki se izvede pod vodstvom pooblaščenega osebe. Če zavezanec sanacije ne izvede, inšpektor odredi njeno izvedbo s strani pristojne organizacije na stroške zavezanca.

Za primere nepovratne odstranitve dediščine ali arheoloških ostalin, ko sanacija ni več mogoča ali smiselna, se določa, da inšpektor odredi nadomestni ukrep. Namen nadomestnega ukrepa je nadomestitev škode, ki je nastala zaradi odstranitve dediščine ali arheoloških ostalin, zato mora biti izveden nadomestni ukrep, ki je z vidika javnega interesa primerljivega pomena. Nadomestni ukrep torej v naravi predstavlja izvedbo ukrepa varstva na primerljivem arheološkem najdišču oziroma izvedbo posega za ohranitev ali oživitev dediščine primerljivega pomena. Pri tem je denarna vrednost nadomestnega ukrepa navzgor omejena z vrednostjo potrebne raziskave (za arheološke ostaline) ali vrednostjo obnove (za druge dele dediščine), ki bi jo bilo treba izvesti za prevod uničenih arheoloških ostalin v arhiv arheološkega najdišča oziroma ohranitev nepovratno odstranjenih delov dediščine. Nadomestni ukrep, ki ga je treba izvesti, določi pristojna organizacija, inšpektor pa določi pristojno organizacijo, ki izvede nadomestni ukrep, in rok, v katerem mora inšpekcijski zavezanec izvesti izplačilo denarnega zneska za njegovo izvedbo.

V zvezi z nadomestnim ukrepom je treba izpostaviti, da ga ni mogoče enačiti z institutom izravnalnega ukrepa (83. člen), saj je njun namen bistveno drugačen. V primeru odreditve nadomestnega ukrepa gre namreč za protipraven poseg v dediščino, za kar je lahko investitor oziroma druga oseba tudi prekrškovno ali kazensko odgovorna.

V primeru nedovoljenih posegov, za katere je treba pridobiti gradbeno dovoljenje, se določa, da inšpektor odredi ustavitev vseh del, nato pa zadevo odstopi v reševanje pristojnemu gradbenemu inšpektorju. S tem se zagotavlja, da neskladnost gradnje z predpisi s področja graditve obravnava za to pristojen inšpektor, varstvo dediščine pa je zagotovljeno z ustavitvijo vseh del, ki predstavljajo nevarnost za varovanje dediščine.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi v 115. členu ZVKD-1.

K 165. členu (inšpekcijski ukrepi v primeru škode ali neposredne nevarnosti poškodovanja):

Člen ureja pristojnosti inšpektorja v primerih, ko na spomeniku ali nacionalnem bogastvu že nastane škoda ali obstaja neposredna nevarnost njenega nastanka. Inšpektor v takih primerih zavezancu odredi odpravo nevarnosti oziroma izvedbo ukrepov za odpravo ali zmanjšanje škode na dediščini in določi rok za izvedbo teh ukrepov.

Določa se tudi postopanje inšpektorja v primeru nespoštovanja odrejenega posebnega ukrepa s strani inšpekcijskega zavezanca. Zakon inšpektorja v tem primeru pooblašča, da odredi, da potrebna dela izvede druga oseba na stroške zavezanca (t. i. izvedba po drugi osebi). Ta mora potrebna dela izvesti na podlagi konservatorskega načrta in pod vodstvom pooblaščenega osebe zavoda oziroma pristojnega muzeja.

Ureditev ostaja enaka ureditvi v 116. členu ZVKD-1.

K 166. členu (inšpekcijski ukrepi v primeru škodljivega ravnanja):

Ta člen opredeljuje posebne inšpekcijske ukrepe v primeru škodljivega ravnanja z dediščino. Če inšpektor ugotovi, da obstaja nevarnost poškodovanja dediščine zaradi nepravilnega vzdrževanja, ravnanja ali rabe spomenika oziroma nacionalnega bogastva ali zaradi opustitve dolžnega vzdrževanja ali ravnanja obstaja nevarnost poškodovanja dediščine, lahko inšpektor tako ravnanje ali rabo prepove ter odredi potrebne ukrepe za zagotovitev varstva dediščine.

Inšpektorju se omogoča, da v primeru, ko je zaradi takšnega ravnanja ali opustitve s strani lastnika, posestnika ali osebe, ki izvaja vzdrževanje, ogroženo nacionalno bogastvo, z odločbo začasno tudi odvzame posest nad premičnino in jo preda v hrambo pristojnemu muzeju. Premičnina se vrne v posest prejšnjega posestnika, ko so izpolnjeni pogoji, ki zagotavljajo ravnanje in rabo nacionalnega bogastva skladno z določbami zakona.

Ureditev ostaja enaka ureditvi v 117. členu ZVKD-1.

K 167. členu (inšpekcijski ukrepi pri opravljanju dejavnosti v nasprotju s predpisi):

Člen določa pooblastila inšpektorja v primerih, ko se ugotovi, da se nacionalno bogastvo hrani ali trgovanje z dediščino opravlja v nasprotju z določbami zakona. V takih primerih lahko inšpektor prepove nadaljnjo hrambo oziroma trgovanje z dediščino ter odredi ukrepe, ki jih je treba izvesti za zagotovitev varstva dediščine, vključno z roki za njihovo izvedbo.

Ureditev ostaja enaka ureditvi v 119. členu ZVKD-1.

K 168. členu (zadržanje):

V členu je urejen postopek zadržanja blaga s strani carinskih organov, kadar obstaja utemeljen sum, da obravnavano blago predstavlja premično dediščino, ki se ki se uvaža oziroma vnaša ali izvaža oziroma iznaša v nasprotju z določbami zakona (na primer brez ustreznega dovoljenja).

Določa se, da lahko carinski organ ob utemeljenem sumu nezakonitega prometa z dediščino takšno blago zadrži in o tem nemudoma obvesti pristojno organizacijo ter inšpektorja. Pristojna organizacija pa mora nato v predpisanem roku desetih delovnih dni po prejemu obvestila carinskega organa podati mnenje o tem, ali zadržano blago dejansko predstavlja dediščino, za katero je po zakonu potrebno ustrezno dovoljenje za uvoz ali vnos, ter o svojem mnenju nemudoma obvestiti carinski organ.

V primeru, da pristojna organizacija v roku ne odloči o naravi zadržanega blaga, carinski organ blago prepusti v izbrano carinsko dovoljeno rabo ali uporabo. S tem se zagotavlja varstvo carinskega zavezanca, ki mu lahko zaradi zadržanja blaga ob uvozu oziroma vnosu nastaja ekonomska in druga škoda. V primeru, da pristojna organizacija ugotovi, da je za blago potrebno dovoljenje za vnos oziroma uvoz ali izvoz oziroma iznos po določbah zakona, carinski organ logično zavrne prepustitev blaga v izbrano carinsko dovoljeno rabo ali uporabo.

Ureditev ostaja enaka ureditvi v 120. členu ZVKD-1.

K 169. členu (skladiščenje zadržanega blaga):

Člen vsebuje potrebne določbe glede skladiščenja blaga, ki je bilo zadržano v skladu s 168. členom zakona. Določa se, da se zadržano blago v tem primeru nahaja pod carinskim nadzorom do ureditve carinskega statusa, ki ga je treba v skladu s carinskimi predpisi urediti

V primeru ugotovitve, da je carinski zavezanec ravnal v nasprotju z določbami zakona, se določa tudi, da stroške skladiščenja in druge morebitne stroške v zvezi z zadržano dediščino nosi carinski zavezanec oziroma oseba, za račun katere se je takšen promet opravljal, saj ni sprejemljivo, da bi te stroške nosil državni proračun.

Ureditev ostaja v bistvenem enaka ureditvi v 121. členu ZVKD-1.

K 170. členu (izvajanje izvršbe s prisilitvijo):

Ta člen ureja način izvršbe inšpekcijskih ukrepov, ki jih inšpektorji izrečejo v skladu z zakonom. Pri tem se prvenstveno napotuje na uporabo določb ZUP, razen glede višine denarne kazni, ki jo je mogoče izreči zavezancu v primeru izvršbe s prisilitvijo. Ta je za razliko od veljavne ureditve v ZUP višja in za pravne osebe znaša največ 30.000 evrov, za samostojne podjetnike in posameznike, ki samostojno opravljajo dejavnost, pa največ 4.000 evrov.

Ureditev določa višje zneske za izvršbo z denarno prisilitvijo v primerjavi s 122. členom ZVKD1.

K 171. členu (obveščanje):

Člen določa obveznost obveščanja inšpektorja o ukrepih, ki jih organi odkrivanja in pregona kaznivih dejanj, izvajajo v (pred)kazenskem postopku, če je kazensko ovadbo vložil inšpektor. S tem se zagotavlja koordinacija in pretok informacij med organi odkrivanja in pregona na eni ter inšpekcijskega nadzorstva na drugi strani. Slednje je ključno za učinkovito varovanje dediščine.

Ureditev ostaja enaka kot v 123. členu ZVKD-1.

K 172. členu (zaseg):

S tem členom se opredeljuje pristojnost inšpektorja oziroma druge pooblaščen osebe za zaseg dokumentacije ali predmetov, ki se lahko odvzamejo v postopku o prekršku, ali kadar je to potrebno zaradi zavarovanja dokazov. Določa se tudi kraj hranjena zasežene dokumentacije ali predmetov, in sicer se ti hranijo pri ministrstvu do konca inšpekcijskega postopka ali postopka o prekršku.

Ureditev ostaja enaka kot v 124. členu ZVKD-1.

K 173. členu (lažji prekrški):

V členu so kot lažji prekrški določene tiste kršitve določb zakona, ki same po sebi ne predstavljajo posebne nevarnosti za varovanje dediščine, vseeno pa predstavljajo določeno oviro oziroma motnjo pri ravnanju drugih oseb javnega ali zasebnega prava pri varovanju dediščine ali posegajo v določene druge pravice teh oseb.

Za lažji prekršek se šteje, če oseba:

- na poziv pristojne organizacije ne nudi potrebnih podatkov o dediščini oziroma stvari, za katero se domneva, da ima lastnosti dediščine, v skladu z 61. členom,
- ne označi spomenika ali nacionalnega bogastva v skladu s 65. členom;
- javno objavi dokumentacijo raziskave arheoloških ostalin ali arhiv arheološke raziskave v nasprotju s petim odstavkom 74. člena,
- ministra ne seznaniti o potencialnem konfliktu interesov v skladu z drugim odstavkom 127. člena,
- v pobudi za vpis nepremičnine v register nepremične dediščine iz četrtega odstavka 142. člena namerno navaja neresnične podatke,
- upravljavca ne obvesti o spremembi podatkov v skladu šestim odstavkom 143. člena ali
- ne navede registra kot vira podatkov v skladu s šestim odstavkom 144. člena.

Globe so določene v razponu:

- od 400 do 4.000 evrov za pravne osebe, samostojne podjetnike in posameznike, ki samostojno opravljajo dejavnost,
- od 200 do 2.000 evrov za odgovorne osebo pravne osebe, samostojnega podjetnika in državnega ali občinskega organa, ki stori prekršek in
- od 100 do 600 evrov za posameznike, ki storijo prekršek.

K 174. členu (prekrški):

S členom se kot prekrške določa kršitve določb zakona, ki ne predstavljajo najhujše grožnje varovanju dediščine, hkrati pa so ta ravnanja oziroma opustitve vseeno nevarna za varovanje dediščine in torej zahteva strožje kaznovanje kot lažji prekrški.

Za prekršek se šteje, če oseba:

- vpiše ali izpiše iz inventarne knjige muzejski predmet oziroma muzejsko zbirko v nasprotju s 33. členom,
- ne obvesti zavoda ali muzeja o odkritju arheološke ostaline v skladu s prvim odstavkom 34. člena ali ne poseduje dokazila o izvoru v skladu s prvim odstavkom 69. člena,
- je muzej in o obvestilu o odkritju arheološke ostaline iz prejšnjega odstavka ne obvesti zavoda v skladu s prvim odstavkom 34. člena,
- ne dopusti dostopa do arheoloških ostalin v skladu s 35. členom,
- pri prodaji nepremičnine ravna v nasprotju s 57. členom,
- pri prodaji nacionalnega bogastva ravna v nasprotju s 58. členom ali prvim odstavkom 60. člena,
- obremeni nacionalno bogastvo v nasprotju z drugim odstavkom 60. člena,
- ne zagotavlja javne dostopnosti spomenika v skladu s 62. členom,
- ne dopusti dokumentiranja in proučevanja spomenika v skladu s prvim odstavkom 63. člena,
- na spomeniku ali v varstvenem območju dediščine oglašuje in obvešča v nasprotju s 66. členom,
- odtuji premične arheološke ostaline v nasprotju s osmim odstavkom 70. člena,
- ne pošlje poročila o poteku in izsledkih raziskave arheoloških ostalin v skladu z drugim odstavkom 74. člena,
- ne zagotovi dediščinskega upravljanja spomenika v skladu s prvim odstavkom 83. člena,
- ne pripravi načrta upravljanja spomenika v skladu s 84. členom,
- ob obstoju konflikta interesov sodeluje v zadevah varstva v nasprotju z drugim odstavkom 127. člena ali
- evidence nabave in prodaje ter drugih poslov s premično dediščino ob prenehanju opravljanja dejavnosti prometa s predmeti kulturne dediščine ne preda ministrstvu v skladu s šestim odstavkom 149. člena,

Globe so določene v razponu:

- od 1.000 do 8.000 evrov za pravne osebe, samostojne podjetnike in posameznike, ki samostojno opravlja dejavnost,
- od 400 do 4.000 evrov za odgovorne osebo pravne osebe, samostojnega podjetnika in državnega ali občinskega organa, ki stori prekršek in
- od 200 do 1.000 evrov za posameznike, ki storijo prekršek.

K 175. členu (težji prekrški):

Člen kot težke prekrške določa kršitve določb zakona, ki predstavljajo najhujšo grožnjo varovanju dediščine in kot take zahtevajo najstrožji odziv države v primeru kršitve. Z visokimi zagroženimi globami se deluje tudi specialno in generalno preventivno.

Za težji prekršek se šteje, če oseba:

- posega v kraj najdbe v nasprotju z drugim odstavkom 34. člena,
- uporablja iskalnik kovin ali drugih tehničnih sredstev v nasprotju s prvim odstavkom 36. člena,
- posega v kraj najdbe v nasprotju z odločbo o arheološkem najdišču iz 39. člena,
- ravna v nasprotju s posebnimi začasnimi ukrepi iz 52. členom,
- razpolaga s premičnimi arheološkimi ostalinami v nasprotju s tretjim odstavkom 54. člena,

- ne zagotavlja varstva spomenika v skladu s 64. členom,
- na spomeniku ali v varstvenem območju dediščine oglašuje v nasprotju s 66. členom,
- uporablja podobo ali ime spomenika v nasprotju s 67. členom,
- ne hrani, varuje ali zagotovi varnega prevoza nacionalnega bogastva v skladu z 68. členom,
- hrani arheološko ostalino, ne obvesti ministrstva o hranjenju arheološke ostaline ali pooblaščenim osebam pristojnega muzeja ne dopusti dokumentiranja arheološke ostaline v nasprotju z 69. členom,
- ne preda celotnega originalnega gradiva arheološke raziskave pristojnemu muzeju v skladu s prvim odstavkom 74. člena,
- izvaja raziskavo v nasprotju s 76. členom,
- pred posegom ne pridobi kulturnovarstvenega soglasja v skladu z 78. členom ali izvaja poseg v nasprotju z njim,
- ne izvede izravnalnega ukrepa v skladu z 82. členom,
- ni vpisan v razvid trgovcev v skladu s prvim odstavkom 87. člena,
- ne preverja izvora dediščine ali vodi evidence nabave in prodaje ter drugih poslov v skladu z tretjim odstavkom 87. člena,
- za predmete kulturne dediščine iz Dela B Priloge Uredbe EU 2019/880 ob uvozu na carinsko območje Unije carinskemu organu ne predloži uvoznega dovoljenja v skladu s prvim odstavkom 88. člena,
- za predmete kulturne dediščine iz Dela C Priloge Uredbe EU 2019/880 ob uvozu na carinsko območje Unije carinskemu organu ne predloži izjave uvoznika v skladu s tretjim odstavkom 88. člena ali predloži neresnično izjavo,
- ob izvozu oziroma iznosu ne predloži dovoljenja v skladu z 89. členom,
- muzejsko gradivo ob prenehanju muzeja, vpisanega v razvid, prenese v nasprotju s 122. členom,
- ne opravi ustreznih ukrepov ali zagotovi ustreznih del na podlagi ukrepa inšpektorja iz 164., 165. ali 166. člena ali
- ravna s spomenikom ali nacionalnim bogastvom v nasprotju z ukrepom inšpektorja iz 167. člena.

Globe so določene v razponu:

- od 2.000 do 40.000 evrov za pravne osebe, samostojne podjetnike in posameznike, ki samostojno opravljajo dejavnost,
- od 800 do 4.000 evrov za odgovorne osebe pravne osebe, samostojnega podjetnika in državnega ali občinskega organa, ki stori prekršek in
- od 400 do 1.200 evrov za posameznike, ki storijo prekršek.

K 176. členu (prekrški javne službe in muzeja, vpisanega v razvid):

Člen določa prekrške v zvezi z izvajanjem javne službe varstva in globo zanje. Določitev prekrškov predstavlja poleg drugih ukrepov ministrstva v zakonu (kot na primer izvajanje nadzora in naložitev odprave pomanjkljivosti) pomemben element zagotavljanja izvajanja javne službe varstva na ustrezni ravni. V primeru izvajalcev javne službe varstva, ki so javne osebe, je še posebej pomembno določiti tudi prekrškovno odgovornost odgovorne osebe, saj naložitev globe osebi javnega prava sami pogosto ne deluje generalno in specialno preventivno.

Kot prekršek se šteje, če izvajalec javne službe:

- ne seznaniti pobudnika o zavrnitvi pobude v skladu z drugim odstavkom 20. člena,
- ne nudi pojasnil, nasvetov in navodil v skladu z 71. členom,
- ne zagotavlja dostopnosti in odprtosti državne javne službe muzejev v skladu z drugim, tretjim, četrtem ali petim odstavkom 112. člena,

- ne izpolnjuje zahtev iz uredbe o muzejski mreži ali pogodbenih obveznosti in v skladu z osmim odstavkom 113. člena oziroma drugim odstavkom 116. člena nepravilnosti ne odpravi v določenem roku,
- ne sporoči suma o nezakonitem izvoru premične dediščine v skladu s 121. členom,
- razmerja s prostovoljcem ne uredi s pogodbo v skladu s 128. členom ali
- inšpektorju v skladu s 161. členom na njegovo zahtevo ne poda strokovnega mnenja.

Globe za izvajalca javne službe varstva so določene v razponu od 400 do 4.000 evrov, za odgovorno oseba izvajalca pa od 200 do 1.000 evrov.

S tretjim odstavkom se razširja veljavnost kazenske določbe v zvezi z zagotavljanjem dostopnosti muzejskih zbirk javnosti tudi na druge muzeje, vpisane v razvid muzejev, in odgovorne osebe teh muzejev.

K 177. členu (višina globe v hitrem prekrškovnem postopku):

S členom se vzpostavlja pravna podlaga za izrek globe v znesku, ki je višji od najnižje predpisane globe, v hitrem postopku.

K 178. členu (register dediščine in seznam dobrih praks):

Člen ureja prehod evidenc varstva in vzpostavitev novih registrov, s ciljem, da se ohrani kontinuiteta podatkov in jasna pravna podlaga za njihovo vodenje.

Prvi odstavek določa, da dva že obstoječa državna registra – Register nepremične dediščine in Register nesnovne dediščine (oba vzpostavljena po 87. členu in spremembah ZVKD-1; objavljenih v Uradni list RS, št. 16/08, 123/08, 8/11 – ORZVKD39, 90/12, 111/13, 32/16, 21/18 – ZNOrg in 78/23 – ZUNPEOVE), ostaneta veljaven del sistema in se štejeta za registra po novem zakonu iz 141. člena. To pomeni, da se ne vzpostavljata ponovno.

Drugi odstavek postavlja rok dveh let za vzpostavitev registra za premično dediščino. Gre za obdobje, ki omogoča tehnično pripravo, standardizacijo podatkov in določitev postopkov.

Tretji odstavek določa začasno uporabo obstoječega vpisa iz 9. člena ZVKD-1 in pravil iz Pravilnik o registru kulturne dediščine, da se vpisi lahko izvajajo nemoteno do prenove sistema. Ob vzpostavitvi novega registra se vsi do takrat zbrani podatki avtomatično prenesejo v nov register, s čimer se prepreči izguba dokumentacije o zbirkah in predmetih.

Četrty odstavek določa, da se v istem roku dveh let vzpostavi tudi Seznam dobrih praks iz 44. člena. Gre za orodje, namenjeno strokovni javnosti, muzejem in lastnikom, da imajo na enem mestu zbrane preverjene pristope, rešitve in primere ravnanja, ki podpirajo izvajanje zakona.

K 179. členu (varstvo nepremične dediščine v prehodnem obdobju):

S tem členom se ureja prehodno obdobje varstva nepremične dediščine do popolne vzpostavitve sistema varstva po zakonu, zlasti glede vključevanja dediščine v občinske prostorske načrte in izdaje kulturnovarstvenih soglasij. Prehodno obdobje je omejeno na potrebno obdobje za vzpostavitev sistema varstva po zakonu in traja pet let od uveljavitve zakona.

Namen prehodne ureditve je zagotoviti neprekinjeno varstvo obstoječe dediščine, ki je bila varovana po dosedanjem zakonu ali upoštevana v prostorskih aktih, dokler ne bodo razglašeni novi spomeniki ali določena varstvena območja dediščine po postopkih zakona.

Na območjih, kjer je bil ob uveljavitvi zakona že sprejet občinski prostorski načrt, se določa, da se do njegove spremembe ali dopolnitve še naprej uporablja oziroma upošteva tudi obstoječa dediščina in z njo povezani varstveni režimi, ki so določeni v tem aktu.

Na območjih brez sprejetega prostorskega načrta pa se varstvo zagotavlja za dediščino, navedeno v prilogi, skladno z varstvenimi režimi iz te priloge, ki začasno nadomešča prostorske določbe do uskladitve novega sistema. Na ta način se preprečuje odsotnost varstvu te dediščine in omogoča nadaljevanje prostorskega načrtovanja brez prekinitve.

Za vse posege v dediščino, ki uživa varstvo po tem členu, je treba pridobiti kulturnovarstveno soglasje oziroma kulturnovarstvene pogoje, kadar tako določa prostorski akt. Zavod odloča na podlagi veljavnih varstvenih režimov, določenih v prostorskih aktih ali prilogi, soglasje pa lahko zavrne le, če je poseg v neskladju z zakonom ali prostorskim aktom. S tem se zagotavlja enotno in predvidljivo odločanje v prehodnem obdobju.

Minister ali zavod lahko v skladu z zakonom dovoli tudi odstranitev dediščine, ki uživa varstvo po tem členu, če se hkrati odredi izvedba ustreznih izravnalnih ukrepov, kot so dokumentiranje, predstavitev najdb ali izravnalni ukrep. Stroške arheoloških raziskav, potrebnih zaradi gradnje ali drugega posega v zavarovano območje, nosi investitor.

Kot že omenjeno se s členom določa, da varstveni režim iz prostorskih aktov ali priloge velja do razglasitve te dediščine za spomenik ali določitve varstvenega območja, vendar najdlje pet let od uveljavitve zakona.

Zaradi zamika uveljavitve oziroma polne uporabe elektronskega sistema eGraditev v Gradbenem zakonu,²⁷ se s tem členom določa tudi, da se do vzpostavitve elektronskega sistema eGraditev vloge za izdajo kulturnovarstvenega soglasja ali pogojev vložijo pri zavodu.

S tem členom se zagotavlja pravna in strokovna kontinuiteta varstva nepremične dediščine ter postopno prehajanje na nov sistem varstvenih režimov, ki temelji na spomenikih, varstvenih območjih in podatkih iz Prilog zakona.

K 180. členu (kulturni spomeniki):

S členom se ureja pravni položaj nepremičnih in premičnih kulturnih spomenikov, ki so bili razglašeni na podlagi Zakona o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji²⁸ Zakona o varstvu kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti,²⁹ Zakona o varstvu kulturnih spomenikov v Ljudski republiki Sloveniji,³⁰ Zakona o naravni in kulturni dediščini,³¹ Zakona o varstvu kulture dediščine (v nadaljnjem besedilu: ZVKD)³² in ZVKD-1 ali področne zakonodaje.

Zakon za vse nepremične kulturne spomenike določa, da ostanejo njihovi akti o razglasitvi v veljavi do izdaje aktov o razglasitvi na podlagi zakona, nepremični kulturni spomeniki pa se štejejo za spomenike po ZVKD-2. Za spomenike po zakonu se poleg že omenjenih štejejo tudi kulturni spomeniki razglašeni v skladu z Zakonom o regijskem parku Škocjanske jame³³ in Zakonom o Kobilarni Lipica³⁴ (področna zakonodaja).

²⁷ Uradni list RS, št. 199/21, 105/22 – ZZNŠPP, 133/23, 85/24 – ZAID-A, 47/25 – odl. US in 75/25.

²⁸ Uradni list LRS, št. 23/48.

²⁹ Uradni list LRS, št. 22/58.

³⁰ Uradni list LRS, št. 26/61, in Uradni list SRS, št. 11/65.

³¹ Uradni list SRS, št. 1/81, 42/86, in Uradni list RS, št. 8/90 in 26/92.

³² Uradni list RS, št. 7/99, 110/02 – ZGO-1, 126/03 – ZVPOPKD in 16/08 – ZVKD-1.

³³ Uradni list RS, št. 57/96.

³⁴ Uradni list RS, št. 53/24.

Za premične kulturne spomenike, ki so bili razglašeni na podlagi ZVKD in ZVKD-1, zakon določa, da se štejejo za nacionalno bogastvo po zakonu, saj zakon institut premičnega kulturnega spomenika nadomešča z institutom nacionalnega bogastva. Glede na to da se posebno varstvo na premični dediščini vzpostavi že s pridobitvijo statusa nacionalnega bogastva, določitev podaljšanja veljavnosti aktov o razglasitvi premičnih kulturnih spomenikov ni potrebno.

S členom se torej zagotavlja pravna podlaga za nepretrgano varstvo vseh obstoječih kulturnih spomenikov.

K 181. členu (varstveni režim obstoječih nepremičnih kulturnih spomenikov):

V členu je določen splošni varstveni režim za nepremične kulturne spomenike, za katere v aktu o razglasitvi, ni jasno določen obseg varstva. V praksi se je namreč pokazalo, da številni starejši akti o razglasitvi varstvenih režimov ne vsebujejo oziroma so ti nejasni, kar močno otežuje varstvo teh spomenikov. Z določbo se zato podaljšuje obstoječe prehodno stanje splošnega varstvenega režima, ki je bilo določeno že v ZVKD-1.

Splošni varstveni režim obsega naslednje varstvene usmeritve:

- posamezni spomeniki: varujejo se vse zunanje značilnosti, kot so gabariti, zasnova pročelij, tlorisni razporedi, značilni naravni in umetni materiali ter konstrukcijske značilnosti, ustrezna namembnost, značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti in razmerja spomenika in posebej njegovo vplivno območje. Če je kot spomenik zavarovan zgodovinski park ali vrt, se varujejo parkovna ali vrtna zasnova, način zasaditve, oblikovani naravni elementi, objekti in pritikline, namenjeni uporabi in olepšanju,
- naselbinski spomeniki: varujejo se morfološka zasnova in parcelacija naselja, javni prostori in njihova oprema, ulične fasade in strehe v njihovi materialni pojavnosti in barvni skladnosti, gabariti, meje in silhuete naselja,
- arheološka najdišča: varujejo se pred posegi ali rabo, ki dejansko ali potencialno lahko poškodujejo arheološke plasti, spreminjajo arheološki kontekst ali spreminjajo okoljske dejavnike, pomembne za njihovo ohranitev,
- zavarovana kulturna krajina: varujejo se značilna raba zemljišč, parcelacija, značilna vegetacija, prostorske dominantne, odnos med poselitvijo in odprtim prostorom, kraji spomina in značilna topografska imena in
- vplivno območje spomenika: prostorske ureditve morajo biti prilagojene prostorskim možnostim tako, da se ohranja družbeni pomen spomenika v prostoru.

Pri tem se splošni varstveni režim ne upošteva, če bi ogrožal naravne vrednote na območjih, varovanih po predpisih o ohranjanju narave.

Zaradi čimprejšnje zagotovitve spomeniku ustrezno prilagojenega varstvenega režima ter varstva lastninske pravice (33. člen Ustave) se s tretjim odstavkom določa enoletni rok za uskladitev aktov o razglasitvi teh spomenikov z zakonom. Ključno je namreč, da se v postopku sprejetja akta o razglasitvi, v katerem ima možnost polnega sodelovanja tudi lastnik spomenika, ugotovijo konkretne varstvene potrebe za vsak spomenik in temu ustrezno prilagodijo tudi varstveni režimi oziroma omejitve lastninske pravice.

K 182. členu (upravljanje spomenikov)

Člen določa prehodno ureditev upravljanja spomenikov, da se ohrani kontinuiteta njihovega varstva in rabe, dokler po novem zakonu niso sprejeti novi načrti upravljanja in imenovani upravljavci.

Prvi odstavek omogoča, da se obstoječi načrti upravljanja spomenikov, sprejeti po prejšnjem zakonu (60. in 61. člen ZVKD-1; objavljeni v Uradni list RS), uporabljajo še naprej, dokler niso sprejeti novi načrti dediščinskega upravljanja. S tem se prepreči upravljavska praznina in pravna negotovost za muzeje, lastnike in upravljavce.

Drugi odstavek določa, da obstoječi upravljavec spomenika, vpisan po 59. členu prejšnjega zakona, nadaljuje svoje naloge po novem zakonu do uradne določitve novega upravljavca po 83. ali 85. členu. Gre za pragmatičen prenos odgovornosti: dosedanja vloga se ohrani začasno, pristojnosti in delovanje pa se že izvajajo po pravilih novega zakona, s čimer je prehod postopen, vendar pravno enovit.

K 183. členu (Javni zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine):

Člen ureja prilagoditev statusa in notranje organizacije zavoda po novem zakonu, pri čemer varuje kontinuiteto vodenja in delovnih razmerij.

V prvem odstavku je določen kratek rok (šest mesecev) za uskladitev ustanovitvenega akta zavoda z novo zakonodajo. Gre za zagotovilo, da bo Javni zavod Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine deloval na jasni in posodobljeni pravni podlagi.

Drugi odstavek določa prehod pri vodenju: obstoječi funkcionarji direktor in generalni konservator (zdaj kot strokovni vodja) nadaljujejo delo do poteka mandata, s čimer se prepreči zastoj pri upravljanju zavoda. Mandat obeh se torej izteče po že obstoječih pravilih iz sklepa o ustanovitvi. Direktorski mandat Centra za konservatorstvo pa se zaključi, saj novi zakon ne predvideva več ločenega centra z lastnim vodjem, zato direktorju direktor Centra za konservatorstvo mandat z uveljavitvijo zakona preneha. S tem se sistem vodenja poenostavi in postavi jasno odgovornost.

Tretji odstavek ureja zaposlene v centru: ti ne izgubijo zaposlitve, ampak se na organizacijski ravni preselijo v eno od enot zavoda. Tak prenos zagotavlja ohranitev strokovnih ekip in njihovih pravic, hkrati pa omogoča bolj prožno vključitev kadrov v delovne procese zavoda.

K 184. členu (obstoječi muzeji):

S členom se določa, da se muzeji, ki so bili že v ZVKD-1 opredeljeni kot državni muzeji, štejejo za državne muzeje tudi po zakonu, saj se njihova vloga kot izvajalcev državne javne službe muzejev z zakonom ne spreminja. Ustanovitelj pa mora v enoletnem roku sklep o ustanovitvi državnega muzeja vseeno uskladiti z zakonom, če je to potrebno, saj zakon prinaša nekatere spremembe v zvezi z delovanjem muzejev ter opredelitvijo njihove območne in področne pristojnosti.

Člen nadalje ureja tudi opravljanje in financiranje državne javne službe muzejev v občinskih in zasebnih muzejih in galerijah, ki so jih ti v skladu z določbami ZVKD-1 opravljali na podlagi pooblastila. Določa se, da se ti muzeji in galerije do ureditve financiranja državne javne službe muzejev v uredbi o muzejski mreži še naprej financirajo v skladu z določbami ZVKD-1, pooblastila za opravljanje državne javne službe muzejev pa ostanejo v veljavi do njihovega izteka, vendar ne dlje kot deset let. S tem se zagotavlja, da država prekomerno ne posega v že izoblikovane pravne položaje muzejev in galerij (2. člen Ustave), hkrati pa se omogoča prehod na ureditev izvajanja državne javne službe muzejev v zakonu v razumnem času.

Hkrati se določa tudi enoletni rok za uskladitev vpisov muzejskih predmetov in zbirk v inventarno knjigo muzeja (inventarizacija) z zahtevami zakona. Muzeji bodo zavezani uskladitev izvesti po postopku, ki ga bo s podzakonskim aktom na podlagi 33. člena zakona določil minister.

K 185. členu (razvid muzejev in trgovcev):

Člen ureja nadaljevanje veljavnosti obstoječih evidenc in vzpostavitev nove, ki je namenjena trgovcem z dediščino, ter določa jasna pravila prehoda med staro in novo pravno podlago.

Prvi odstavek zagotavlja kontinuiteto: obstoječi Razvid muzejev, ki je bil vzpostavljen na podlagi ZVKD-1 (objavljen v Uradni list RS, št. 87. člen), samodejno preide v razvid po novem zakonu, zato ponovni vpisi ali preverjanja zgolj zaradi uveljavitve zakona niso potrebni.

Drugi odstavek uvaja nov evidenčni mehanizem za trgovce, ki mora biti operativen v dveh letih. Rok je postavljen tako, da omogoča pripravo tehničnih rešitev, postopkov vpisa in organizacijo nadzora. Po vzpostavitvi te evidence mora trgovec v treh mesecih vložiti predlog za vpis. To daje jasen in kratek odzivni čas za prilagoditev vseh, ki dediščino tržijo kot dejavnost.

Do pravnomočne odločitve o vpisu lahko trgovec še naprej deluje, vendar le, če izpolnjuje pogoje, ki so že veljali v prejšnji ureditvi. Gre za varovalko, ki preprečuje prekinitev dejavnosti in hkrati omejuje trgovanje na subjekte, ki so že dokazano delovali skladno z minimalnimi standardi varstva dediščine po 45. členu prejšnjega zakona. S tem se varuje dediščina kot dobrina posebnega družbenega pomena in preprečuje, da bi se trg v prehodnem času odprl brez ustreznega nadzora.

Ureditev člena je zato prehodna, vendar z jasno logiko:

- kar že obstaja in ima preverjeno pravno podlago (muzeji), se ohrani brez administrativnih zapletov,
- kar se šele uvaja (trgovci), pa ima dovolj časa za vzpostavitev, a kratek in obvezen rok za vključitev, ob tem pa začasno uporabo le pod že znanimi pogoji.

K 186. členu (informacijski sistem kulturne dediščine in prikaz javnega digitalnega gradiva o dediščini):

Člen določa časovni načrt vzpostavitve in posodobitve informacijskega sistema za dediščino, da bo ta v celoti operativen in usklajen z novo zakonodajo.

V roku treh let se morajo razviti manjkajoči moduli sistema iz 139. člena. Gre za rok, ki omogoča tehnično izvedljivo dopolnitev sistema, hkrati pa zagotavlja, da digitalna infrastruktura varstva ne ostane nepopolna.

Obstoječi deli sistema se z novim zakonom ne spreminjajo takoj, ampak ob prvi večji prenovi posameznega modula, ter najpozneje v desetih letih. Takšen pristop je pragmatičen: izogne se nepotrebnim stroškom in omogoča postopno posodobitev brez motenj v delovanju.

Vzpostaviti je treba tudi enoten javni prikaz digitalnega gradiva o dediščini po 158. členu, in sicer v petih letih od sprejema uredbe, ki jo predlaga resor Ministrstvo za kulturo in objavi v Uradni list RS po postopku iz 138. člena. To zagotavlja dovolj časa za vzpostavitev povezav med zbirkami podatkov, standardizacijo in javni dostop na enem mestu.

Skupni cilj člena je zagotoviti, da bo informacijski sistem:

- popoln, pravno usklajen in tehnološko vzdrževan,
- ter da bodo obiskovalci in strokovna javnost do digitalnih vsebin o dediščini dostopali pregledno in centralizirano, brez podvajanja ali izgube podatkov.

K 187. člen (podatki v obstoječih evidencah):

Člen ureja prenos podatkov iz evidenc, vzpostavljenih po prejšnjem zakonu, v evidence po novem zakonu. Namen je zagotoviti, da se ob spremembi pravne podlage ne izgubijo že zbrani podatki, ki so nujni za strokovno delo, sledenje izdanih dovoljenj in izvajanje nadzora nad raziskavami.

Zakon določa, da:

- podatki o že izvedenih ali začelih strokovnih raziskavah, ki jih je doslej vodil sistem po 33. členu, postanejo del nove evidence raziskav, ki jo vzpostavlja 147. člen,
- podatki o izdanih dovoljenjih za izvoz, iznos, vnos in uvoz dediščinskih predmetov ter o dejanskih izvozi in prenosih, izvedenih na njihovi podlagi, preidejo v novo celovito evidenco dovoljenj in ravnanj z dediščino iz 150. člena,
- ter podatki o posameznikih, ki so že pridobili strokovni naziv ali jim je bila priznana poklicna kvalifikacija po pravilih EU/EGP/Švice, postanejo del evidence o strokovnem delu na področju varstva, ki jo ureja 151. člen.

Ta prehod se izvede avtomatično na podlagi zakona, zato dodatni postopki vpisa ali potrjevanja niso potrebni. S tem se zagotavlja:

- kontinuiteta strokovnih podatkovnih baz,
- sledljivost varstvenih odločitev in dovoljenj,
- ter hitro nadaljevanje upravnih in nadzornih postopkov v okviru novih pristojnosti, ki jih vodi Ministrstvo za kulturo.

K 188. členu (nadomestilo za stroške hrambe arheološke najdbe ali zbirke):

S členom se določa pravico osebe, ki je ravnala skladno s 135. členom ZVKD-1 do nadomestila za stroške hrambe.

K 189. členu (uporaba nacionalnega programa za kulturo):

S členom se v prehodnem obdobju do sprejetja strategije v skladu z zakonom zagotavlja obstoj podlage za potrebe priprave dokumentov razvojnega načrtovanja in določanje politik na področju kulture, urejanja prostora, varstva okolja in narave, zaščite in reševanja v izrednih razmerah, graditve, stanovanjskega in komunalnega gospodarstva, turizma, kmetijstva in gozdarstva, raziskovanja ter informacijske družbe, vzgoje, izobraževanja, usposabljanja in vseživljenjskega učenja ter drugih vsebinsko povezanih področjih.

Kot podlaga se določa nacionalni program za kulturo, ki je sprejet na podlagi ZUJIK, saj ta že sedaj v praksi vsebuje tudi materijo strategije in ga je torej mogoče uporabiti za te potrebe. Ne glede na navedeno je za zagotovitev polnega varovalnega učinka ključno, da minister strategijo sprejme v najkrajšem možnem času.

K 190. členu (dokončanje postopkov):

Člen ureja vprašanje časovne veljavnosti ZVKD-1 za postopke, ki so bili začeti, niso pa se zaključili pred uveljavitvijo zakona. V teh postopkih se kljub prenehanju veljavnosti ZVKD-1 do njihovega konca še vedno uporabljajo določbe ZVKD-1. S tem se zagotavlja pravna varnost posameznikov, ki so se upravičeno zanesli na veljavno ureditev v ZVKD-1 (2. člen Ustave), saj uporaba določb zakona v teh postopkih ni nujno potrebna z vidika varovanja dediščine.

K 191. členu (podzakonski predpisi):

S tem členom se ministru in vladi določa enoletni rok za sprejetje podzakonskih predpisov na podlagi zakona. Nesprejetje podzakonskih predpisov v zakonsko določenem roku sicer za ministra in vlado ter za varovanje dediščine nima neposrednih pravnih posledic, saj se še naprej uporabljajo podzakonski predpisi, izdani na podlagi ZVKD-1, se pa pričakuje, da jih bosta minister in vlada rok v skladu z načeli pravne države (2. člen Ustave), delitve oblasti (3. člen Ustave) in zakonitosti (120. člen in 153. člen Ustave) spoštovala.

K 192. členu (prenehanje veljavnosti predpisov):

Člen določa prenehanje veljavnosti prejšnjega pravnega okvira in hkrati ureja prehodno uporabo obstoječih podzakonskih aktov, da v času do sprejema novih predpisov ne pride do prekinitve sistema varstva kulturne dediščine.

S prvim odstavkom preneha veljati prejšnji zakon ZVKD-1 (Uradni list RS, št. 69/22).

Drugi odstavek razveljavlja uredbo, ki je urejala izvajanje uvoza predmetov v skladu s pravom EU in ki je z novo ureditvijo nadomeščena: Uredba o izvajanju Uredbe (EU) 2019/880 (Uradni list RS, št. 43/25).

Poleg tega prenehajo veljati tudi naslednji podzakonski predpisi, izdani na podlagi ZVKD-1:

1. Pravilnik o strokovnih izpiti na področju varstva kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 32/18)
2. Pravilnik o pridobivanju nazivov v dejavnostih varstva kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 47/18)
3. Pravilnik o varovanju in hranjenju nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva, o vpisu v razvid muzejev in o podelitvi pooblastila (Uradni list RS, št. 47/12)
4. Pravilnik o postopku izdaje dovoljenj za izvoz in iznos predmetov kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 26/11)
5. Pravilnik o konservatorskem načrtu za prenovo (Uradni list RS, št. 76/10)
6. Pravilnik o označevanju kulturnih spomenikov (Uradni list RS, št. 94/21)
7. Pravilnik o arheoloških raziskavah (Uradni list RS, št. 3/13 in 56/22)
8. Pravilnik o iskanju arheoloških ostalin in uporabi tehničnih sredstev za te namene (Uradni list RS, št. 49/14)
9. Pravilnik o vlaganju in reševanju zahtevkov za financiranje predhodnih arheoloških raziskav iz državnega proračuna (Uradni list RS, št. 93/14 in 73/16)
10. Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/09)

Zakon določa, da se ti razveljavljeni predpisi lahko uporabljajo začasno do sprejema novih, vendar le, če niso v nasprotju z novim zakonom. Tak pristop zagotavlja kontinuiteto varstvenih postopkov (npr. izpiti, izvoz, arheologija, konservatorski načrti, označevanje spomenikov) in preprečitev pravne praznine ter postopen prehod na novo normativno podlago brez motenj v strokovnem in upravnem delu

K 193. členu (uskladitev drugih zakonov):

Člen zagotavlja poenotenje terminologije v povezani zakonodaji, da se pojem »kulturni spomenik«, uporabljen v starejši ureditvi, nadomesti s pojmom »nacionalno bogastvo«, ki ga uvaja novi zakon.

S tem se v Zakon o knjižničarstvu (objavljen v Uradni list RS, št. 87/01, 96/02 – ZUJIK, 92/15) ter v Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (objavljen v Uradni list RS, št. 30/06 in 51/14) ustrezno posodobijo sklici in slovnične oblike izraza.

Uskladitev je zgolj terminološka in ne spreminja vsebine obveznosti, temveč preprečuje nejasnosti ter zagotavlja skladno uporabo pojmov v varstvenem sistemu dediščine.

K 194. členu (nadaljevanje veljavnosti predpisov):

Člen ureja pravni prehod ob uveljavitvi novega zakona na področju premične in nesnovne kulturne dediščine. Njegov glavni namen je zagotoviti neprekinjeno uporabo podzakonskih predpisov, ki so bili sprejeti na podlagi prejšnjega zakona in še vedno urejajo ključna vprašanja varstva dediščine. Brez takšne določbe bi z dnem začetka uporabe novega zakona ti predpisi izgubili pravno podlago, kar bi lahko povzročilo pravno praznino in motnje v postopkih varstva, upravljanja in vodenja evidenc.

Člen zato določa, da štirje obstoječi predpisi še naprej veljajo, vendar se odslej štejejo kot predpisi, sprejeti na podlagi ustreznih določb novega zakona, in sicer:

- Uredba o varstvenih območjih dediščine ostaja v veljavi kot predpis, ki zdaj temelji na ureditvi varstvenih območij iz 27. člena novega zakona,
- Uredba o Načrtu upravljanja Krajinskega parka Ljubljansko barje 2025–2034 se šteje kot predpis, sprejet za potrebe upravljanja zavarovanih območij na podlagi 84. člena novega zakona,
- Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah se uporablja kot predpis, ki ima po novem pravno podlago v 32. členu novega zakona in še naprej določa varstvene usmeritve po posameznih zvrsteh dediščine,
- Pravilnik o registru kulturne dediščine pa se šteje kot predpis, sprejet na podlagi 138. člena novega zakona in še naprej ureja način vodenja registra.

K 195. členu (začetek veljavnosti):

Člen določa standarden začetek veljave zakona, kot izhaja iz Ustave. Zakon začne tako veljati petnajsti dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.